

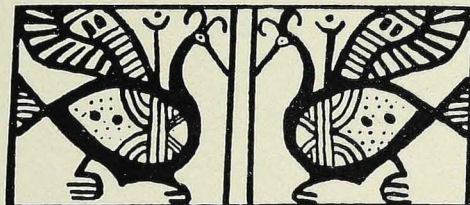

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΡΚΙΔΗΣ, Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ,
Η. Δ., ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Μ. ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ, ΔΟΥΚΙΔΙΟΥ, Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ,
Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ.

ΣΤΟ ΤΕΤΧΟΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΕΩΣ
κ. ΜΕΝ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ

99

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησίαι συνδρομῆ	£1,500 μίλς
Ἐτησίαι συνδρομῆ διὰ βιβλιοθήκας, σχολεία, ὀργανισμοὺς	£2,000 μίλς
Ἐτησίαι συνδρομῆ ἐξωτερικοῦ	£2,500 μίλς
Τιμὴ τεύχους	£0,150 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίαι ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. ΜΑΡΚΙΔΗ: Τέσσερα ποιήματα	σ. 61
Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ: Πέντε ποιήματα	63
Α. ΠΕΡΝΑΡΗ: Ὁ ὄμπασης τοῦ Σεβντίκιοι (διήγημα)	66
Η. Δ. (μετ. Κ. Χρυσάνθης): Τραγούδια ἀπὸ τὴν Κύπρο	67
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ὁ διθύραμβος τοῦ Κυριάκου Μάτση	68
Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Δυὸ ἀποσπάσματα (ποιήματα)	78
Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Δυὸ ἀποσπάσματα (ποιήματα)	78
Μ. ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ: Μία συνάντηση (διήγημα)	79
ΛΟΥΚΙΛΙΟΥ (μετ. Ν. Σπάνιας): Ἐπίγραμμα	79

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Ὁ κ. Μενέλαος Ἀλεξανδράκης, Ἡ «Φιλολογικὴ Βραδυνή», Λογοτεχνικὲς σελίδες τῶν ἐφημερίδων, Τὸ ντοκυμανταίρ «Ἐτσι πολεμούσαμε τὸ 1940—41» στὸ ΡΙΚ, Γεώργιος Παπανδρέου — ΤΟ ΒΗΜΑ — Γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας, Ἐνα ἱστορικὸν ἔγγραφο διὰ τὴν συμβολὴν τῆς Κύπρου εἰς τὸν Ἐπικὸ Ἀγῶνα τοῦ 1940—41, Μήνυμα τοῦ πρέσβειος τῆς Ἑλλάδος κ. Μεν. Ἀλεξανδράκη, Δὲν πταίει ὁ θεσμὸς — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Π. Παναγιωτοῦνη: Στ. Καρακάση «Ἀνθολογία Γαλλικῆς Ποιητικῆς Πρόξας», Γ. Πουλόπουλου «Φρ. Νίτσε. Βιογραφία καὶ κριτικὴ τῶν ἔργων του» — Κ. Χρυσάνθη ἢ Δ. Σταθόπουλου «Ἐπταήμερα», Α. Γαλανάκη—Βουρλέκη «Κάτοπτρα» — ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΑ — Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Κύπρου: Μπάμπης Κλάρας ἀπὸ τὸν Κ. Χρυσάνθη.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Μενελάου Ἀλεξανδράκη: Ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου 1940.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία - Κύπρος.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Θ'

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1968

ΑΡ. 99

ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΒΡΑΔΥΑ ΤΟΥ ΜΑΗ ΑΠ' ΤΟ ΛΥΚΑΒΗΤΤΟ

Ἡ φεγγαροπερίχυτη τούτη τοῦ Μάη βραδιά
ἔμψυχα κι' ἄψυχα ξυπνᾷ, τὰ φίλιτρα τῆς σκοροπώνας,
κι' ὀλόχαρη, ἀφειδώλευτα, προσφέρει κι' ἡ καρδιά
τὴν πιὸ θερμὴν ἀγάπη τῆς σιτὴν πρόκληση ἀπαντώντας.

Τοῦ Διονύσου ἡ ψυχὴ πά σι' Ἄστν ἀπλοσκορπάει
τὸ χᾶδι τῆς, καὶ κάθει τὸ κάνει νὰ μεθάει,
ψυχῶν κρυφομιλήματα μαντεύουμε πιὸ πέρα
καὶ Νύμφες π' ἀφογκράζονται τῶν Φάυνων τὴ φλογέρα.

**

Βραδιά φεγγαροχαίιδευτη, γλυκὲς μολπὲς τονίζεις
σι' ἄλλα πληκτικὰ τῆς ψυχῆς, κάθε ψυχὴ φιλώνας,
μιὰν καλωσύνη κι' ἀνθήση βαθιά μας μεταγγίζεις,
κι' ὅλα ρεμβάζουν σιτὴν ἀγγὴν ἀγκάλῃ σου ἀκουμπώντας.

Ἄπ' τὸν Λυκαβητιτὸ κοιτῶ τὸ Βράχο τὸν ἱερό
καὶ γύρα ὅλα πὼς ἄλλα μᾶς τᾶχεις ζωγραφίσει,
καὶ τ' ἄδυστά μας λούζοντας τὸ χᾶδι σου τ' ἀθρό,
τᾶχεις γιομίσει μ' ὄνειρα καὶ μ' ἔμορφιές γιομίσει.

Γιὰ τοὺς ἀλύτρωτους ἐμᾶς, ἡ ὀλόγυρα γαλήνη
πιὸ στοργικὴ ἔχει γίνει
σιτὴν ἀγκάλιᾳ τῆς Μάνας μας, πὸν τὰ θλιβά μας βάρη
τὰ πλάθει ἀπόψε ὀλόδροσα κι' ὀλεύωδα τὰ πλάθει.

Ζῆσε τῆς πλάστρας σιωπῆς, ψυχὴ, τὴ μουσικὴ,
πὸν γιγαντώνει ἐδῶ ψηλὰ τὴ θέληση κι' ἀλκή
γιὰ τὸ σεπιὸ μας τ' Ὀνειρο, πὸν μένει πάντα νέον
καὶ πάντα Μοῦσα προσευχῆς π' ἀνέρχει' ἐκ βανέων).

Α' INTERMETZO

“Οποῖος φιλά τὴν ἄμμο ἕνα πρωί,
γενναῖος εἶναι, σχεδὸν ἕνα ὄνομα λαμπρό,
τὴν ἀκριβῆ στιγμή τοῦ ἡλίου πὸν ρίχνει
τὸ «εἶμαστε σύνολον ἱερῶν πραγμάτων»
καὶ συνοψίζει τὸν ἀφρὸ σὲ μιὰ παράλληλη —
τὶ λέω παράλληλη; ἔχει κιόλας ἡ λάμψη τοῦ χαθῆ.

1963

ΚΑΒΟΥΡΑΣ

Κάβουρας, μὲ λαϊκὰ χρώματα, βγήκε
ἀπὸ τὴν ἄσπρη σὰν ἀνθὸ θάλασσα,
πὸν γύρισε γαλάζια σὸ σάλεμά του.

Γιὰ τὸν ἀφρὸ καὶ σὸ βυθὸ τὸ τί γίνεται
γνωρίζουν ὅσοι μποροῦν νὰ φαντάζονται,
ἔχι ὅμως ὁ κάβουρας ὁ γυμνόκωλος.

1963.

ΤΑ ΥΛΙΚΑ

Καθὼς τελειώνουν τὰ υλικά, εἶπε ὁ Ἄδὰμ,
στοιθάζω ἀγάπη σὴν καρδιά μου.

“Οπου κι ἂν εἶσαι θάνατε κάποτε θὰ σὲ νιώσω
κρυμμένον πίσω ἀπ' τὰ μαλλιά μου.

Θὰ ρηθῶ σὸ παραθύρι σου μιὰ μέρα πεθαμένος
καὶ θὰ τραβήξω τὴν οὐρὰ τοῦ ἀλόγου σου.

“Υστερα θὰ καῶ μὲς σὶν ἀγνὸν ἀσβέστη
πρὶν νὰ μὲ πάρουν οἱ δρυμοὶ σὸ χῶμα.

1967.

ΠΟΙΗΜΑ ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ
ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΥΜΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ «ΑΝΟΡΘΩΣΗ»

Τὰ τραγούδια πὸν χύνονται μὲ τὸν πηλὸ
γιὰ νὰ φτειάξουνε μέσα σὶδὸ φῶς
τὴ μωριὰ καὶ τὰ σύνορα τῆς ἀγάπης,
τὰ σκιριτήματα τῶν ἐρειπίων σου χιές,
καὶ σήμερα τῶν ἀρχαίων σου
ὀνείρων ἢ Ἀνασιήλωση, Ἀνόρθωση,
δένονται σὶδὸ ἄρμα τοῦ σκοποῦ,
στὴν ἀνάσα τοῦ μεγάλου πουλιοῦ,
πὸν λέγεται Ἄσκησι.

Ρωμαλέα σειρὰ τῶν ἀθλητῶν
μὲ τὴν ὄψη των χορευτικῆ
προχωροῦν ἀσταμάτητα.
Πειθαρχοῦνε σὶδὸν ὄρκο,
καθὼς μιὰν ἀπόδραση στήνουν
ἀπὸ τὸ χάος πρὸς τὴν ἁρμονία
τῶν οὐρανῶν πὸν ἀνοίγονται.

Τὰ τραγούδια σου δὲν εἶναι βονὰ
πὸν πλαγιάζουν τὸ σούρουπο ἀργά,
εἶναι ἀγγέλων πὸν ἔρχονται
μὲ φωτιὰ καὶ φτερὰ καφαλισμένα,
εἶναι χορὸς καὶ ἀγάπη Ἐλευθερίας
ἀπ' τὸ ζυγὸ τοῦ σώματος, τοῦ πνεύματος.

1968

ΚΥΡΙΑΚΟΣ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Ο ΟΜΠΑΣΗΣ ΤΟΥ ΣΕΒΝΤΙΚΙΟΪ

(Διήγημα)

Μόλις είχαν γυρίσει τὰ ξαδέρφια μου, ὁ Στέλιος κι ὁ Βαγγέλης, ἀπ' τὰ καπνοχώραφα μὲ λιγδιασμένα τὰ ρούχα, πισωμένα ἀπ' τὴν ἐξακολουθητικὴ ἐπαφὴ μὲ τὰ φυτὰ τοῦ καπνοῦ, καὶ πῆγαν ν' ἀλλάξουν γιὰ νὰ κάτσουνε στὸ λιτὸ Μεγαλοσαββατιάτικο τραπέζι μὲ τὸ χλωροκούκι, τὸ ταχίνι καὶ τὸν χαλθά, τὸν καμωμένο ἀπὸ φίνιο σεμιδάλι καὶ σταφιδόμελο, ὅταν ξαφνικὰ ἡ σκύλα μας ἡ Λίντα, ἓνα πελώριο λυκόσκυλο, ποῦ τῶχανε πάντα δεμένο, ἄρχισε νὰ μυρίζεται μὲ ἀνησυχία τὸν ἀέρα.

—«Ἀσκημα προμνήματα», πρόλαθε νὰ πῆ ὁ θεῖος ὁ Γιώργης ὁ Ἀραπάκης, ποῦταν τὸ πρωτοπαλλήκαρο τοῦ Σεβντίκιοϊ κι ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, ποῦ φρόντιζαν νὰ τᾶχουνε καλά μαζί του, στὰ κρυφὰ ὅμως, τοῦ κρατούσανε τόσο κακία, ποῦ δὲ θάχαναν εὐκαιρία, ἂν τοὺς δινόταν, νὰ ξεπαστρέψουνε κι αὐτὸν καὶ τὸ σπιτικό του.

Δὲν ἴτανε πολὺς καιρὸς ποῦ τέλεψε ὁ Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος καὶ τὰ πνεύματα ἴταν ἀκόμη πυρωμένα στὴ Σμύρνη, ὅσο κι ἂν προσπαθοῦσαν κι ἀπ' τὴς δυὸ μεριεὲς νὰ δείχνουν πῶς ἤθελαν νὰ ξεαφτιάξουνε τὶς πρωτινὲς γκαρδιακιὲς φιλιεὲς.

Δὲν πρόλαθε νὰ πῆ τὸ λόγο του ὁ θεῖος μου καὶ βρόντηξε ἡ πόρτα τοῦ κούλα.

—«Κάτοστε ποὺ τραπέζι ἐσεῖς, ὅσο νὰ πάω νὰ κυτάξω ποῖος βροντᾶ», εἶπε ὁ θεῖος, ποῦ δὲν πῆγαινε παρακάτω ἀπ' τὴ Λίντα στὸ νὰ ὀμίζεται τὰ κακὰ μαντάτα.

Σὲ λίγο, τὸν εἶδαμε νὰ γυρίζη μαζί μὲ τὸ Βελῆ, τὸν ἀράπη τοῦ καρακολιοῦ, ποῦ τὸν τρέμαμε ἐμεῖς τὰ παιδιὰ καὶ ποῦ μ' αὐτὸν μᾶς φοβέριζαν σὰν τύχαινε νὰ παρακοῦμε. Τὸ κουκί μου στάθηκε στὸ λαιμὸ σὰν τὸν ἀντίκρυσσεν καὶ σφίχτηκε στὸ φουστάνι τῆς θείας μου, ποῦ καθότανε πλάι μου καὶ φρόντιζε νὰ μὲ καθουσιάζη, ὅση ὥρα μίλαγαν ὁ θεῖος μὲ τὸ Βελῆ. Τέλος, σπκώθηκε ὁ μαῦρος νὰ φύγη καὶ τὸν ἄκουσα νὰ λέη:

—«Ἐγὼ, Γιώργη, σοῦ τᾶπα, γιατί σὲ λογιάζω γιὰ φίλο. Μὰ πάλι νοικοκύρης τοῦ κεφαλιού σου εἶσαι καὶ κἀνε ὅπως σοῦ γουστάρει».

—«Ἡ καλωσύνη σου ἴτανε μεγάλη, Βελῆ, μὰ ἓνα λόγο ἔχω νὰ σοῦ πῶ. Ὁ Γιώργης ὁ Ἀραπάκης τοὺς ἔμαθε ὄλους νὰ τὸν τρομάζουν ὡς σήμερα. Θὰ τρομάξη μαθὲς αὐτὸς τώρα τὸν ὄμπαση τοῦ καρακολιοῦ;»

Ἄπ' τὴν ὥρα ἐτοῦτη στὸ τραπέζι μας ἀπλώθηκε πλήξη, ὅση δὲ θάταν ἀπλωμένη στὸ Μυστικό Δεῖπνο τοῦ Χριστοῦ.

—«Ἄκουσε, ὦρῆ Βασῶ, εἶπε ὁ θεῖος στὴ γυναίκα του. Κακοὺς σκοποὺς ἔβαλε ὁ καινούργιος ὄμπασης, μὰ θὰ φάν τὸ κεφάλι του

θαρρῶ. Νὰ μὴ κοτῆσουμε, λέει, νὰ πάμε ἀπόψε στὴν Ἀνάσταση, γιατί θὰ μᾶς κάψη. Ἄμὲ, ποῦ θὰ γίνη τὸ δικό του; Κάτοσε ὀπέρα μὲ τὰ παιδιὰ κ' ἐγὼ θὰ πάω ν' ἀρμπνέψω τὰ παλληκάρια νὰ ρθοῦν μὲ τὶς καραμπίνες τοὺς στὴν ἐκκλησιά».

* * *

Ἦγνος ἐκεῖνο τὸ βράδυ δὲν ἔπιανε στὰ μάτια μου. Τὰ ξαδέρφια μου εἶχανε πάει μὲ τὸ μάρμαρο στὴν Ἀνάσταση κ' ἐγὼ ἔμεινα μὲ τὴ θεία τὴ Βασῶ στὸ σπίτι.

Ξαφνικὰ βρόντηξε τὸ μικρὸ παραθυράκι τῆς χαμοκάμαρας τοῦ κούλα. Εἶδα τὴ θεία ποῦ συνταράχτηκε, μὰ ἔκανα τὸν κοιμιόμενο, γιὰ τὸ φόβο τοῦ Βελῆ.

Σπκώθηκε μὲ ὅση μπόραγε προσοχὴ ἡ ἄμια μου, γιὰ νὰ μὴ με ζυπνήση τάχα, καὶ κατέβηκε στὴν χαμοκάμαρα. Τὸ παραθυράκι βρόνταε ἀκόμη. Ἐγὼ εἶχα σπκωθῆ καὶ κύταγα κλεφτάτα ἀπ' τὸ κεφαλόσκαλο.

—«Ποῖος βροντᾶ, καλέ;»

—«Ἐγὼ εἶμαι, κερὰ Βασῶ. Ἄνοιξε ποῦ θέλω νὰ σοῦ μιλήσω».

—«Καὶ ποῖος εἶσ' ἐσύ, τζάνεμ, ποῦ θές νὰ μοῦ μιλήσης περασμένα μεσάνυχτα;»

—«Ἄνοιξε, σοῦ λέω. Εἶμαι ὁ ὄμπασης τοῦ καρακολιοῦ. Στὸ χέρι σου εἶναι ἀπόψε νὰ γλυτώσης ὄλο τὸ χωριό. Ἄν πάλι δὲν ἀνοίξης, μάθε το πῶς θὰ κάψω τὴν ἐκκλησιά μ' ὄλο τὸ τσοῦρμιο ποῦ λειτουργιέται».

Ὁ ὄμπασης τᾶχε καταφέρει. Πικάρισε τὸ θεῖο μου, ζαίροντας πῶς τὸ ἰνάτι του θὰ τὸν ἐσπρωχνε νὰ κἀνη τὸ ἀντίθετο ἀπ' ὅτι τοῦ μῆνυσε μὲ τὸ Βελῆ καὶ θὰ μπορούσε αὐτὸς ἀνενόχλητος νὰ ρθῆ στὸ σπίτι νὰ κἀνη τὸ κακὸ ποῦθανε στὸ μυαλό του.

Ἡ ἄμια μου εἶχε γίνει στήλη ἄλατος. Κέρωσε, κι ἀπ' τὸ στόμα τῆς ἄχνα δὲν ἔβγαине. Ἐγὼ δὲν ἤθελα καὶ πολὺ γιὰ νὰ μπήξω τὰ κλάματα. Ἡ Λίντα πάλι μούγκριζε καὶ γάβγιζε ὑπόκωφα. Ὁ ὄμπασης βαρέθηκε νὰ περιμένη ἀπόξω, μέσα στὸ κρῦο τοῦ μεταμεσάνυχτου, κι οὐρλιαξε ἀγριεμένος:

—«Ἄνοιγεις, ὦρῆ, ἢ βάζω φωτιά στὸν κούλα πρῶτα καὶ στὴν ἐκκλησιά κατόπι;»

—«Ἀμάν, ὄμπασή μου...» μπόρεσε ν' ἀρθρώση ἡ ἄμια μου.

—«Ἀμάν, ζαμάν δὲν ἔχει. Γιὰ ἀνοίγεις, γιὰ σὰς κάνω ψητοὺς οὐλοὺς τοὺς βρωμογκιασούρηδες».

Γύρισε ἡ θεία πρὸς τὸ εἰκονοστάσι κ' ἔκανε τὸ σταυρὸ τῆς. Τότε μὲ εἶδε κ' ἔμένα στὸ κεφαλόσκαλο. Ἐμεινε γιὰ μιὰ στιγμὴ ξερῆ κ' ὕστερα πῆρε τὴν ἀπόφασή τῆς.

—«Μιά στιγμήούλα μονάχα νά ντυθῶ κι' ανοίγω».

—(Μὴν ἀργῆς ὅμως, γιατί σώθηκε πιά ἡ ὑπομονή μου), βρυχήθηκε ἀπόξω ὁ ὄμπασης.

Ἡ ἄμια μου ξανάκανε τὸ σταυρὸ της καὶ πῆγε κ' ἔλυσε τὸ σκυλί, πού κόντευε νά φάη τὸν ἄλυσό του ἀπὸ τὸ κακό του. Ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ φώναξε τὸν ὄμπαση νά μῆ στὸ σπίτι. Μὰ πρὶν προλάβῃ ἐτοῦτος ν' ἀνοίξῃ τὴν καγκελόπορτα τῆς αὐλῆς τὸ σκυλί τὸν χύμηξε.

Ἡ θεία ἀνέθηκε ἀπάνω καὶ μ' ἄρπαξε στὴν ἀγκαλιά της. Σὰν κατεβήκαμε, ὁ ὄμπασης κοιτόταν καταξεσκισμένος στὴ μέση τῆς αὐ-

λῆς κ' ἡ Λίττα ἔγλειφε τὰ αἱματὰ του μὲ ἄπειρη εὐχαρίστηση.

—«Σχώρεσέ με, Χριστέ μου, πού σκότωσα ἄνθρωπο Ἄνάσταση μέρα», εἶπε κλαίοντας ἡ ἄμια μου. «Μὰ ἦταν ἀνάγκη νά γλυτώσω καὶ τὴν τιμὴ μου καὶ τοὺς Χριστιανοὺς πού λειτουργιοῦνται στὴ Χάρη σου».

Βρῆκανε πολλὴ δουλειὰ σὰ γύρισαν ἀπ' τὴν ἐκκλησίᾳ ὁ θεῖος καὶ τὰ ξαδέρφια μου. Τὸ Λαμπριάτικο τραπέζι περίμενε ἀρκετὴ ὥρα, ὅσο ν' ἀνοικτῆ ὁ λάκκος πού θάχωνε γιὰ πάντα ἓνα μεγάλο μυστικό.

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

H. D.
(Hilda Doolittle)

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

I

Μάζεψε γιὰ τὸ πανγύρι
χόρτα λαμπρά, πορφύρας ὄστρακα,
φτιάξε στὴν ἄμμο τὴν ἱερὴ
τύπο σὰν κάμνει κάποιος πού πατᾶ
μὲ φτέρνα κοκκινοτριανταφυλλένια
ἓνα ρυθμὸ
εὐχάριστο·

ὅπως ἐκεῖνα τ' ἄσματα πού φτιάξαμε
στὴ σκιὰ μυρτιάς καὶ στὴν τριανταφυλλιά
ὅπου μυρτιά, τριανταφυλλιά ἔπρασσαν
(ὄστρακοπέταλα ἢ ροδόστρακα)
στὴν ἄμμο τὴν ἱερὴ
ὦ τὰ τραγούδια τὰ μουσικά·

ρόδα ἄσπρα δὸς μου κι' ἐρυθρὰ
βρές μου σὲ δίοδο λεμονόδασου
λεμόνι βάρος ἐκλεκτό,
σκόρπα χρυσὸ στὰ πόδια της μπροστὰ
πλέξε τὸ λεμονάνθι.
Χαίρε θεὰ
πεντάμορφη.

II

Τ' ἀπδόνι ποῦναι,
σὲ σμύρνες ποιές ἢ σκιές;
Ἄσε τὸ βράδῳ νά μαυρίσῃ
πίσω θὰ προσκαλέσομε
ὅσα τὸν μάγεψαν
ὅσα τὸν μάγεψαν.

Ποῦναι τῆς φλόγας τὸ πουλί;
Σὲ ποιὰ φραγὴ τριανταφυλλιάς;
Σὲ ποιὸ θριγκὸν ἀνθῶν;
Ἄλλο δὲν ξέρει πλάσμα ποιὰ
μαγεία σ' αὐτὸ ἐνεδρεύει,
μαγεία σ' αὐτὸ ἐνεδρεύει.

Πουλί, πουλί, πουλί, ἐμεῖς κλαῖμε,
ἄκου λυπήσου μας στὸν πόνο μας
σπάζει ἡ καρδιά μὲς τὴν λιακάδα
σπάζει μὲς τὴν βροχὴ τῆς μέρας
γιατρεῦοντας τὸ βράδῳ πάλι,
γιατρεῦοντας τὸ βράδῳ πάλι.

μετ. ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΔΙΘΥΡΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΑΤΣΗ

(συνέχεια και τέλος)

Όταν άκοῦς χαρὲς ὁ νοῦς σου κλώθει λῦπες
κοιτάζοντας πὼς ἄλλοι ζοῦν σὶδ φῶς κι' ἐοῦ σὶα σπλάγγα τοῦ βουνοῦ
νὰ κρῦδεσαι ἀπ' τὸ φῶς, ἐνῶ βαθιά σου λάμπη ὁ ἄνθρωπος
μὲ τὸ καθάριο μέτωπο, τὴ λεύτερη ψυχὴ, τὸν καθαρὸ του λογισμὸ μὲ φῶς.
Ἄλλὰ γιατί νὰ τυρανῶνε οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἄλλους;
Γιατί νὰ παίρνης τὸ ψωμί ἀπ' τὸ ἄλλο στόμα, ἐνῶ μορῆς μονάχος σου
νὰ φτιάξης τὸ ψωμί σου;

Στὴ δίψα μας γιατί μᾶς παίρνουν τὸ νερό;
Γιατί σιεροῦμε ἀπ' τὸ κρασί τις φλέβες μας πὸν ἀναζητᾶνε
λίγο φιερό και λίγο φῶς και λίγους οὐρανούς;
Γιατί μᾶς κόβουν τὴ λαλιὰ τὴν πίκρα μας νὰ μὴ μοροῦμε
σὶδ φιλικὸ τ' αὐτὶ νὰ ποῦμε; Ἡ τὴ χαρὰ μας και τὰ ὄνειράτα
κι' ἔτσι δεσμούς νὰ φτιάξουμε;
Τὴν ἔκφραση λογιᾶζω ἐξομολόγηση πὸν τὴ συνείδηση ἀναπαύει
ἢ προκαλεῖ τὴ συμβουλή και τὴν ὁρμήνια ν' ἀποφύγης δρόμους
κακοτράχαλους κι' ἀσύμφορους,
ἢ σοῦ χαλκεύει φιλικὲς ἀνταποκρίσεις κι' ἔτσι νοιώθεις
δίπλα σου συνάνθρωπο,
πὸν ὅμοια μ' ἐσὲ πορεύεται, κι' αὐτὸ σὲ πείθει γιὰ τὰ μέτρα
τ' ἀνθρώπινα και δέχεσαι νὰ μὴ λοξοδρομήσης
και νὰ χαθῆς.

Ἄλλὰ γιατί τὴν εἰρωνεία μαζεύεις μὲς τοὺς κόγχους τῶν ματιῶν σου,
ἐοῦ περιγράμμα μιᾶς ἄλλης κεφαλῆς δὲν ξέρω ποιοῦ καιροῦ;

Ῥωτῶ: ποῖς εἶσαι; ντόπιος ἢ κατακτητῆς;

ἢ μήπως ἔμπορος περαστικός;

—Δὲν ἔχει σὶδ βιβλίο τῆς διακρίσεις ἢ ζωῆ.

Ἰσόμοιρους κοιτάζει τοὺς θνητούς.

Κι' ὁ θάνατος ἰσόμοιρα τοὺς λογαριάζει.

Και τὸ σκευήκι μὲ ὅμοιο τρόπο ξεφλουδίζει τους τὸ σχῆμα.

Ῥωτῶ: Γιατί, λοιπὸν ὁ σεβασμὸς μᾶς λείπει;

—Γιατί ξεφύγαμε ἀπ' τὸ νόημα τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου
κι' ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ Θεοῦ.

Ῥωτῶ: Καὶ ποῖδ τὸ νόημα τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου και τοῦ Θεοῦ;

—Ἡ λευτεριά.

(Τὰ μάτια μου κοιτᾶνε μὲ τὰ μάτια τῶν προγόνων

και τὰ βιβλία κι' οἱ διδαχὲς μὲ μάθανε τοὺς δρόμους.

Τὰ χρόνια σποῖθασαν βαθιά μου τὰ παθήματα μὲ σίδερα καρτιὰ

και μὲ καθρέφτες ραγισμένους.

Ἄλλὰ μοροῦ πια νὰ διαλέξω.

Τὸ θάνατο ἐκιμῶ ἄν μὲ ἀπαλλάσση ἀπ' τις ἐπαναλήψεις.

Εἶπα τὸ λόγο μου κι' ὁ κύκλος τέλειωσε!

Δὲν ἐπιτρέπονται οἱ ἐπάνοδοι κι' ἄς ἔσφαλα.

Μοροῦ τὸ θάνατό μου νὰ διαλέξω.

Ἐντίκρου στέκω δλόγυμνος τοῦ δλόγυμνου Θεοῦ μου.
 Εἶτε τὸν ἔπλασα εἶτε μ' ἔπλασε κρατᾶμε τὴν εὐθύνην ὁ ἕνας τ' ἄλλου,
 μαζί τῆ ζήση πορευτήκαμε, μαζί τὸν ἄλλο κόσμο.
 Μπορῶ νὰ τὸν διαλέξω.

Ἐφοῦ μπορῶ
 λεύτερος εἶμαι!)

Δύχνε, τὸ φῶς σου θαμποφέγγει καὶ γεννᾷ σχηματισμοὺς περιεργους γύρω.
 Κόσμος φανταστικὸς σιὰ σχήματα χορεύει καὶ τὸ μάτι πλάθῃ μύθους λεύτερο.
 Ἄλλὰ γιατί τὴ δύναμή σου οἰκονομεῖς; Ἡ μήπως ξεκινᾷ ἡ πρωτὰ
 σιὰ ράμφη τῆς κρατιῶντας ἐκατόφυλλα καὶ προσκαλεῖ τὸν ἥλιο
 τὸ μάτι αὐτὸ τῆς εὐτυχίας νὰ ξεπροβάλλῃ μὲς τὸν οὐρανὸν;
 Δὲν ξέρω πιά νὰ οἰκονομῶ τὶς νύχτες μου.

Ἐιοῦτο τὸ κρανίον πὸν μὲς σιὰ φῶς σου τ' ἄμυδρὸν σὰ νὰ χαμογελᾷ
 καὶ σὰ νὰ κοροῖδεύῃ
 κι' ἄλλον ἱρόμο ζωγραφίζει κι' ἴσως λύπη γιὰ ὅ,τι φεύγει, φεύγει, φεύγει,
 κι' ἀκόμα δείχνει μιὰ ἐπιτίμηση γιὰ τὰ χαμένα χρόνια πὸν

σὲ μέθυσαν κρασί καὶ φῶς κι' ἀγάπη καὶ φιλίες,
 εἰοῦτο τὸ κρανίον δὲ σοῦ μιλᾷ τὸ πόσο ἀξίζουμε οἱ διάλογοι μὲς τῆ σιγή,
 μακρὰ ἀπὸ μάτια ἀδιάφορα κι' αὐτιὰ βαρύνκοα ἢ πνεύματα ἀκατάδεκτα;

Ἐιοῦτο τὸ κρανίον μιλᾷ, φιλοσοφεῖ, τοποθετεῖ προβλήματα καὶ δίνει ἀπάντηση.

Ἀξίζει τάχατε ὁ ἀγώνας τῆς ζωῆς κι' ὁ ἀγώνας τοῦ θανάτου
 κι' ὁ πιδ τρανὸς ἀγώνας τοῦ Θεοῦ ὁ ἀγώνας;

Ἐοταν θὰ πάφῃ τὸ κινήγι θᾶναι τὰ θηράματα εὐγενετα
 γιὰ τὸν καθένα; ἢ τάχα τὸ ἰδρωκόπι χόρτασε τοὺς λίγους
 αὐτοὺς πὸν πάντα συντηροῦν κελάρια καὶ ταμεία;

Ἐσε με, λύχνε, νὰ μαντέψω ἀπὸ τὰ δοτᾶ πὸν χάσανε τὴ γλῶσσα
 τὴ μαλακὴ καὶ δὲν μποροῦν νὰ κρύβουν τὴ μορφὴ μὲ ἀπάτες
 καὶ χρήσιμες φωνές.

Ἐοταν τὸ σῶμα γυμνωθῇ ἀπ' τὶς χρεῖτες τοῦ βίου
 οἱ προσωπίδες δὲν τὸ ἐλκύουν.

Ἐρωτῶ: τῆς λευτεριᾶς τὰ κέρδη δίκαια θὲ νὰ μοιραστοῦν;

Σιωπᾶς, σιωπὴ θανάτου κι' ἐρημιᾶς.

Ἐρωτῶ: τὸ χῶμα μ' αἷμα τὸ ποτίζουμε,
 θὰ ζήση τ' ἄλλο τὸ αἷμα τῶν δικῶν μας;

Σιωπᾶς, σιωπὴ θανάτου κι' ἐρημιᾶς.

Ἐρωτῶ: κι' ἡ φήμη τί θὰ πῆ σιὰ χρόνια πὸν θᾶρθοῦνε;

Σιωπᾶς, σιωπὴ θανάτου κι' ἐρημιᾶς.

Ἐρωτῶ: θὰ ζήσω νὰ χαρῶ τριανταφυλλένιο τέλος;

Σιωπᾶς, σιωπὴ θανάτου κι' ἐρημιᾶς.

Ἐκρανίον, γιὰ τὸ στεγνὸ μου ρῶτημα συγχώρεση ζητῶ.

Ἐέρεις τ' ἀνθρώπου τὴν ἀδυναμία πὸν ὥσποσο αὐτὴ τὸν ζῆ

κι' αὐτὴ τὸν σπρώχνει γιὰ πορεῖτες αἱματηρές.

Ἄλλὰ γιατί σιωπᾶς γιὰ τ' ἄλλα πὸν ρωτᾶν γιὰ τοὺς πολλοὺς;

—Ἰσότημα κι' ἀκριβοδίκαια δὲ μοιράζουμε τὴ νίκη.

Ἐρωτῶ: γιατί;

—Τὸ χῶμα μ' αἷμα κι' ἂν ποτίζῃς τ' ἄλλο τὸ αἷμα δὲ θὰ σώσης.

Ἐρωτῶ: γιατί;

—Ἡ φήμη παίρνει βάρος ἀπ' τ' αὐτὶ πὸν τὴν ἀκούει.

Ἐρωτῶ: γιατί;

—Κανείς δὲ χαίρεται τὸ τέλος του.

Ρωτῶ: γιατί; γιατί; γιατί;

Τί μὲ κοιτάξεις δίχως ξήγηση, ὦ ἄλλοτινὸ κεφάλι, ἐσὺ πὺρ τῆ ματιά σου
κάρφωσες στὰ γύρω σου φαινόμενα

κι' ἄκουσες ἤχους, φῆμες, κι' ἱστορίες
κι' ἄγγιξες σιέρεα σχήματα καὶ ρέοντα εἶδωλα
καὶ μύριες ἀρώματα τοῦ μόχτου καὶ τῆς πολυτέλειας
καὶ γεύτηκες τὴν πίκρα, τὸ κρασί καὶ τὸ νερό
καὶ τὸ φωμὶ πὺρ συμβολίζει τὴ ζωὴ, τὸν ἥλιο καὶ τὴ γῆ;
Σὲ ἀκούω ἀπ' τὴ σπηλιά τοῦ παρελθόντος νὰ μιλάς
σὰ νὰ φοβᾶσαι τὰ ἴδια σου συμβάντα.

—Τὸς ἐπιτήδειους δὲ μορεῖς νὰ ξεχωρίσης.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: τρυγοῦν αὐτοὶ τὶς νίκες καὶ τὶς κατακτήσεις,
φτάνουν στερνοὶ τὴ λεία μειρῶντας ψύχραιμα
κι' ἀπ' τὰ κομμάτια ξεχωρίζουνε τὸ βέβαιο.

—Ἡ λευτεριά διπᾶ παντοινὰ

καὶ πάντοτε ἔχει τὸ αἷμα γι' ἀντιστύλι.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: τὸ ξέρω πὺρ τὰ πάθη τῆς ζωῆς καὶ τὰ συμφέροντα
τὸ κρύσταλλο ραγίζουν.

Ἡ λευτεριά ἀπ' τὴ λευτεριά τῆς κινδυνεύει

ἀν δὲν ποιίξη μ' αἷματα ὁ φρουρός τῆς τὸ κατώφλι.

—Ἀπὸ τὴ μιὰ σιγὴ ἄλλη γλῶσσα ἢ φήμη
παραμορφώνεται.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: παραμορφώνεται ν' ἀρέση στὰ συμφέροντα,
σήμερα ἀστράφτει μὲς τὶς ἐκκλησιῆς γιὰ μίμηση κι' εὐχαριστία,
αὔριο μέσα στὰ σχολεῖα νὰ συντηρήση τὴν παράδοση
κι' ὅταν φροσῆση ἀντίθετη πνοή, γεμίζει σκόνη τὸ εἶδωλο καὶ κρύβεται
ἢ κατεβαίνει ἑμίχλη καὶ τὸ πνίγει
καὶ σιωπηλὰ τὸ θανατώνει.

—Οἱ ἄλλοι τὸ χαίρονται τὸ τέλος σου.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: τὸ τέλος τὸ ἐκατόφυλλο μὲ τὸ λαμπρὸ του φῶς
παρηγοριὰ θὰ πέση στὴ φωτιά τοῦ στήθους ὅσων σὲ ἀγαπᾶνε.

Γιὰ τοὺς ἐχτροὺς κι' ἀντίπαλους κι' ἀντίθετους
θέμα ζωηρό.

Γιὰ τοὺς ἐπίσημους ἀποχαιρετισμοὺς σιωπῶ».

(Ἢταν φορέσης χρῶμα βιολετί, πενθεῖς,
ἐνῶ ζωηρὰ τριαντάφυλλα χορεύουνε βαδιά σου.
Ἢταν τὸ δάκρυ φαίνεται, θρηνεῖς
κι' ἄς ἔχει ἐκτάσεις μὲ ἀνθισμοὺς τὸ σῶμα σου.

Μειρᾶς τὸ δέρμα σιγὴν ἐκδήλωσέ του.

Τὸ θάρρος ὅμως εἶναι μὲς τὸ μέσα πλοῦτος.

Βρέχει στὸ γόνιμο ἔδαφος μὰ βρέχει καὶ σιγὴν πέτρα:
ὡστόσο μιὰ ἢ βροχή.

Θὰ πάρω τὸ καπέλο τοῦ ἔφηβου
καὶ θ' ἄβγω στὸ βουνὸ σὰν κατηφές,
τὴν πλάτη δείχνοντας σιγὴν πόλη
μὲ τὴν ἀμφίβολη γραμμὴ τῆς.)

Ἄκουσ ἀχὸ νυχτερινοῦ πουλιοῦ προφητικοῦ
ποῦ μὲς τὴ νύχια ξεχωρίζει τὶς γραφὲς τῆς Μοίρας
καὶ τὶς μηνᾶ;

Τῆς κουκουβάγιας ξεχωρίζω τὴ λυπητερὴ φωνή
ποῦ λέει (ποτέ, ποτέ, ποτέ...)

Γιατὶ μηνᾶ τὴ φοβερὴ καὶ σκοτεινὴ αὐτὴ λέξη
μὲς τὸν ὀρίζοντα γεμάτο μ' ἀγωνίες π' ἀκούει περιπολίες
νὰ κατασιρέφουν τὸ ρυθμὸ τὸ βιβλικό,
καὶ βλέπει ἀγχόνες ἐτοιμες γιὰ νεανικοὺς αὐχένες,
καὶ νοιώθει αὐτόματα ὅπλα γιὰ τὶς καρπερὲς καρδιὲς
καὶ ξεχωρίζει φυλακὲς μὲ κόκκαλα σπασμένα,
νύχια βγαλμένα καὶ προσημένα σκέλια,
καὶ σπύια μαζεμένα σὰ φτεροῦ ἀπ' τὸ φόβο βλέπει;
Γιατὶ μηνᾶ τὴ φοβερὴ καὶ σκοτεινὴ αὐτὴ λέξη
(ποτέ, ποτέ, ποτέ...);

Τὸ ξέρω ὀφείλω ἓνα χαμὸ μὰ ὀφείλω καὶ μιὰ ζήση
κι' ὀφείλω κάποιον λόγο στὸ Θεὸ καὶ στοὺς γονιοὺς καὶ στὴν Πατρίδα,
καὶ προπαντὸς στὸ σῆθος μου.

Σ' ἀκούω, κρανίε, ἂν τὸ ζητᾷς ν' ἀποκρυπτογραφῆσης
τῆς κουκουβάγιας τοὺς χρημοὺς.

«—Δὲν ἔχει ὁ πόλεμος καλοὺς καιροὺς.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: σὶ τὸ τέλος του ἢ εἰρήνη, μέγα δῶρο.

—Δὲν εἶναι εἰρήνη δίχως πόλεμο.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: γιὰ τὴν εἰρήνην πόλεμος δὲν εἶναι πόλεμος,
ἀλλὰ ἰδρωκόπι στὸν ἀγρό.

—Ἄν προπαρασκευάζης μέλλον ἱκανό.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: τὸ μέλλον ἱκανὸ νὰ θρέψῃ αἶμα καὶ ψυχή,
νὰ ἐξασφαλίσῃ μοῖρα σὶν καθένα.

—Δὲν ἔχει μοῖρα ὁ ἄνθρωπος.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: γιατί δὲν πάλαιψε νὰ φτιάξῃ μοῖρα.

—Τότε προχώρα μὲ τ' ἀστέρι σου.

Καὶ σοῦ ἀπαντῶ: στὴν Κύπρο τὴν ἀγέρωνη μονάχο ἀστέρι
μιὰ μοῖρα λεύτερη.

—Καλοὺς καιροὺς ἄς ἔχῃς καὶ πορεῖες
κι' ἄς σὲ φωτίλῃ ὁ θάνατος.

Στὴν κορὰ σιωπῆ ἐπανέρχομαι τῆς γῆς».

Καλὸ ταξίδι σὰ ἰσκιερὰ τοῦ θάνατου λειβάδια,
κρανίε θνητοῦ τῶν ἄλλων μας καιρῶν.

Ἢ μνήμη μου ἄς μὴ σὲ τυρανῆ μὲς τὸ διαλογισμό σου.

Οἱ συναντήσεις πάντοτε μιὰ πίκρα σοῦ κερνοῦνε
μὲ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς

Ἄντιο, ἀντίο... ποτέ, ποτέ, ποτέ...!

(Τετράγωνο ἔχει ἢ ἀντιρεία τὸν ὄμο κι' ἀντιμάχεται χωρὶς
περίσκεψη, χωρὶς φειδώ.

Τὸ σθένος πείστωσε καὶ δὲν ὑποχωρεῖ ἀπ' τὶς παρωπίδες.

Ἢ τόλμη ξεπερνᾶ τὸ μέτρο καὶ δὲν ξέρει ὀρόσημα καὶ κίνδυνον.

Τὸ θάρρος τρέφει τὴ ματιὰ μὲ ψευδαισθήσεις καὶ γεμίζει

ὁ δρόμος ἑκατόφυλλα τὶς νίκες.

Μὰ ἐγὼ τὸ χρέος θὰ μελετῶ πὸν κάθε θῆμα του μετροῦ,
ἀκολουθεῖ τὸ σχέδιο δίχως νὰ προδίνῃ τοὺς σκοποὺς
καὶ δίχως τύπανα καὶ σάλπιγγες δουλεύει δίχως ιδιοτέλεια
ἀλλὰ μονάχα γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς.)

Μορφὴ λαμπρὴ σὰν ἄγαλμα ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὴν οὐσία
μὲ τὸ σπαθὶ τῆς φρόνησης καὶ τὸ σπαθὶ τοῦ χρέους
ἀκριβοδίκαιη καὶ πρωτόθρονη ἀρετὴ
καθὼς ἀπ' τὸ κρανίον προβάλλεις σὰν τὸν ἡλιο ἀπὸ τὸ λόφο
σοῦ ἀπολογοῦμαι:
ὅπου κ' ἂν πᾶς σὲ τρωαννοῦν οἱ μνημέες τῆς Ἑλλάδας,
τ' ἀρχαῖο τὸ πάθος ὁδηγὸς καὶ σύμβουλος.
Ἦρωας σημαίνει αὐτὸς πὸν πέφτει γιὰ μιὰ ἰδέα.
Οἱ ἰδέες μπροστὰ καὶ πρῶτες καὶ μοναδικές.
Τὴν προφητεία περιφρονῶ κ' ἄς εἶναι ἀπεσταλμένη μὲ ἀρχάγγελο
παρὰ μὲ τὸ εὔρημα ἐπιτοῦτο, τὸ κρανίον ἐσένα,
τὸ σβύσιμο τοῦ λύχνου δίχως νὰ σωθῇ τὸ λάδι, δίχως νὰ φουρήσῃ μιὰ πνοή
καὶ δίχως νὰ φανῇ ἡ πρῶτα,
ἢ τὸν κρωγμὸ τῆς κουκουβάγιας πάνω στὶς ἐλιές, πὸν
συμβολίζουσι τὴν εἰρήνην μὲς τοὺς μύθους,
γιὰ μᾶς τὸ χόρτασμα καὶ τὸ λυχνάρι.
Τὸ ξέρω μέγα δῶρο κ' ἀγαθὸ κ' ὠραῖος παλμὸς καὶ σχῆμα
πνευματικὸ πὼς εἶναι ἡ ἐπίγεια ζήση.
Μπορεῖ γιὰ μάταιες προσδοκίες τὸ χῶμα νὰ ποτίζουμε
μὲ τὸ ἀδερφικὸ κ' ἀντίπαλο αἷμα
κ' ἡ πίστη μας ἢ ὀρθόδοξη νὰ λήῃ πὼς δὲν ὑπάρχει καθαροὺς
κ' ἡ τιμωρία μᾶς περιμένει.
Κ' ἀκόμα ἢ φήμη χρόνον μὲ τὸ χρόνο πιθανὸ νὰ ξεθωριάσῃ
σὰν τὸ φύλλον τὸ φθινόνπωρο
καὶ νὰ φυλλοροῇ νὰ πέφτῃ δίχως χρόνον πιά καινούριον,
χωρὶς καινούριον χρῶμα πράσινον νὰ γράψῃ μὲς τὸ φῶς ξανά.
Φοδᾶμαι ἀκόμα πὸν δὲ θᾶχῳ διάρκεια πὰ στὴ γῆ μὲ ἀπόγονους βλαστοὺς
ὅπως κ' ἡ πιὸ μικρὴ φωλιὰ πουλιοῦ ἢ
τὸ χαμομήλι στὸν ἀγρό, τὰ μούσκληα στὶς πηγές.
Τρέμω τὴν ἤτιτα πὸν τὴν πρόθεση θὰ ἐξευτελίση
μὲ τιμωρίες καὶ μ' ἀναθέματα καὶ μὲ κατάρτες
καὶ μὲ πολλὰς ζημιὰς γιὰ τὶς ψυχὰς καὶ γιὰ τὰ σώματα
καὶ τὰ κεφάλια.
Οἱ ἰδέες μπροστὰ καὶ πρῶτες καὶ μοναδικές.
Τ' ἀρχαῖο τὸ πάθος ὁδηγὸς καὶ σύμβουλός μου.
Τὸ χρέος μου θὰ τὸ κάμω.

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ 1967 ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ¹

I

Σε δύο μέρη θά προσπαθήσουμε να δώσουμε, όσο είναι δυνατόν, μιὰ αντιπροσωπευτική εικόνα γιὰ τὴν Κυπριακὴ Λογοτεχνία τοῦ 1967. Αὐτὴ ἡ συνοπτικὴ ἐξέταση κάθε τέλος τοῦ χρόνου ἐξυπηρετεῖ δυὸ βασικά σκοπούς. Ἀπὸ τὴν μιὰ πληροφορεῖ τὸ κοινὸ γιὰ ὅλα τὰ νέα ἔργα καὶ τὶς προσπάθειες τῶν λογοτεχνῶν μας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δίνει εὐκαιρία γιὰ μιὰν ἀξιολόγηση τῶν βιβλίων ποὺ κυκλοφόρησαν, ὥστε κάθε δημιουργὸς νὰ μπορεῖ νὰ δεῖ συγκριτικὰ μὲ τοὺς ἄλλους τί ἔχει καταφέρει.

Τὸ 1967 εἶναι τὸ ἔτος τῶν νέων λογοτεχνῶν τῆς Κύπρου, αὐτῶν ποὺ μόλις παρουσιάζονται ἢ ἔχουν παρουσιαστῆ ἢν μερικὰ χρόνια στὴ λογοτεχνία. Πολλοὶ δοκίμασαν τὰ φτερά τους τυπώνοντας τὸ πρῶτο τους βιβλίον. Ἄλλοι προχώρησαν στὴν ἐκδοσὴ τοῦ δευτέρου ἢ τρίτου βιβλίου τους. Μιὰ ομάδα νέων κυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα τεύχη ἐνὸς νέου περιοδικοῦ, ποὺ ἔχει τὸν τίτλο «Κρίκος», ζητῶντας ν' ἀποκτήσουν αὐτοτέλεια καὶ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὰ παλαιότερα περιοδικὰ μας. Τί πρόκειται νὰ γεννηθεῖ ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς προσπάθειες δὲ μπορεῖ κανένας νὰ προβλέψει. Ἐκεῖνο ποὺ μπορούμε νὰ παρατηρήσουμε γιὰ τὴν ὥρα εἶναι, πῶς μὲ χαρὰ ἀντικρῦζουμε τὸ πάθος καὶ τὴν διάθεση γιὰ ἐργασία, ποὺ δείχνουν οἱ νέοι στὸν τομέα τῆς ποίησης καὶ τῆς πεζογραφίας. Ἐχουν βέβαια πολλὰ πράγματα ἀκόμα νὰ κατακτήσουν, ἀλλὰ αὐτὰ ἔρχονται μὲ τὴν μελέτη καὶ τὴν πείρα ποὺ θ' ἀποκτήσουν μὲ τὸν χρόνο.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος αὐτοῦ τοῦ ἀπολογισμοῦ θά δοθεῖ φέτος στοὺς νέους, μὲ σκοπὸ ἀπὸ τὴν μιὰ νὰ κάμει γνωστὲς τὶς προσπάθειες τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει.

Ἀρχίζουμε μὲ τὸ νέο βιβλίον τοῦ Μελεῖ Νικολαΐδη.

Ὁ γνωστὸς Κύπριος πεζογράφος Μελεῖς Νικολαΐδης, ποὺ ἀπὸ χρόνια βρίσκεται ἐγκυκτε-

στημένος στὴν Ἀθήνα, κυκλοφόρησε στὰ 1967 τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα «Συνέσιος ὁ Κυρηνάιος». Εἶναι γνωστὸ πῶς ὁ Μελεῖς Νικολαΐδης ἀσχολεῖται τὰ τελευταῖα χρόνια συστηματικὰ μὲ τὸ θρησκευτικὸ ἱστορικὸ πεζογράφημα, μὲ σκοπὸ νὰ φέροι κοντὰ μας πρόσωπα καὶ γεγονότα τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Στὰ 1958 εἶχε τυπώσει τὸ ἔργο του «Κυπριανὸς ὁ Μάγος», στὰ 1962 τὸ ἔργο «Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ» καὶ στὰ 1964 τὸ «Γύρω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ». Μὲ τὸ νέο του πεζογράφημα ὁ Μελεῖς Νικολαΐδης ἔρχεται νὰ μᾶς προσφέρει πρόσωπα καὶ γεγονότα μιᾶς μεγάλης ἐποχῆς μὲ κεντρικὴ τὴν μορφή τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου Συνέσιου τοῦ Κυρηνάιου.

Τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα εἶναι ἀπὸ τὸν ἴδιό του τὸν χαρακτῆρα δύσκολο εἶδος. Δὲν εἶναι ἀρκετὸ ὁ πεζογράφος νὰ ἔχει ἰκανότητα συνθέσεως. Χρειάζεται παράλληλα νὰ γίνεαι καὶ ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος, νὰ γνωρίσει καλὰ μιὰν ἐποχὴ, τὸ κλίμα, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ γεγονότα τῆς, γιὰ νὰ μπορεῖ ὕστερα, συνδυάζοντας τὴν ἱστορικὴ γνώση μὲ τὴν συνθετικὴ τοῦ ἰκανότητα νὰ προσφέρει ἓνα ἔργο ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἱστορικὸ ἀλλὰ νὰ μένει πιστὸ στὴν ἱστορία.

Ἡ νέα σύνθεση τοῦ Μελεῖ Νικολαΐδη εἶναι τὸ πληρέστερό του ἔργο ἀπὸ τὰ Χριστιανικὰ του πεζογραφήματα. Τὸ πεζογράφημα κινεῖται στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνα μ.Χ. μέσα στὸν Κόσμο τῆς Κυρήνης ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κεντρικὴ θέβαια μορφή ὁ ἐπίσκοπος Συνέσιος καὶ ἡ γυναίκα του Εὐδοκία. Μέσα στὸ ἔργο περνοῦν ὁ διοικητῆς τῆς Κυρηναικῆς Ἀνδρόνικος, ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος, ἡ μεγάλη φιλόσοφος Ὑπατία, ὁ διάκονος καὶ ὕστερα πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Μέσα στὸ ἔργο κεντρικὴ θέση κατέχει ὁ κόσμος τῶν Χριστιανῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ὁ κόσμος, ὁ ἐθνικὸς, ποὺ στεκόταν ἀκόμα δυνατὸς ἀπέναντι στὸ νέο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Βρίσκεται ὅμως πιά πρὸς τὴν πορεία τῆς δύσης του καὶ ὑποχωρεῖ θαυμασίᾳ μορῶστὰ στὴν δύναμη τοῦ Ναζωραίου. Ἡ πορεία ἐπιταχύνεται ἰδιαίτερα, ὅταν μορφῆς, σὰν τὸν σοφὸ καὶ ποιητὴ Συνέσιο, ἀφήνουν πιά τὸν ἐθνικὸ κόσμον καὶ γίνονται ἀπόστολοι τῆς νέας θρησκείας.

Ὁ Μελεῖς Νικολαΐδης περιγράφει μὲ δύναμη τὶς πόλεις καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἐποχῆς, τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν καὶ τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα. Βρίσκουμε καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα ἔργα του, ἐκείνη τὴν ἀβωδότητα καὶ τὴν στέρξη πίστη, ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ἀνθρώπον τοῦ παραδομένου στὸ θαῦμα καὶ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

(1) Τὸ κείμενο αὐτὸ, μὲ σχετικὰ ἀποσπάσματα, μεταδόθηκε ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο στὴν ἐκπομπὴ «Θέματα Λόγου καὶ Τέχνης» τὸν περασμένο Δεκέμβρη. Ἐδῶ παραλείπουμε τὸ τρίτο μέρος, ὅπου γίνεται ἐπισκόπηση τῶν Κυπριακῶν λογοτεχνικῶν περιοδικῶν. Ὅταν εἶχαν γραφτεῖ αὐτὰ τὰ προγράμματα δὲν εἶχαν ἀκόμα κυκλοφορήσει τὸ βιβλίον τῆς Ρήνας Κατσελλῆ «Τὰ τετράδια τῆς ἀδελφῆς μου» καὶ τοῦ Α. Α. Γεωργιάδη—Κυπριολόγοντα «Οἱ καμπάνες τῆς ἀγάπης».

Γιὰ τὸν Νικολαΐδη ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μιὰ δύναμη πὺ φυσικὰ καὶ ἀβίαστα μπαίνει στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς κερδίζει προκαταβολικὰ καὶ τοὺς καλεῖ στὴν σωτηρία. Ἡ πίστη δὲν εἶναι μιὰ θεωρητικὴ τοποθέτηση τῶν ἀνθρώπων, εἶναι πραγματικὴ ζωὴ καὶ ἤθος, πὺ φανερώνεται σ' ὄλες τὶς πράξεις καὶ τοὺς λόγους τῶν χριστιανῶν. Βρίσκουμε ἐδῶ ἀναμφισβήτητα μιὰν ἐξιδανίκευση, πὺ ὀφείλεται ἴσως στὸ γεγονός, πῶς ὁ πεζογράφος ἀναζητώντας, δὲν θρῖσκει στοὺς καιροὺς μας τὸν ἄρτιο χριστιανὸ ἀνθρώπο, γι' αὐτὸ κάμνει μιὰ μετάθεση τοῦ ἰδανικοῦ του μέσα στοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται καὶ ἐκεῖνος ὁ γλυκασμὸς πὺ περιβάλλει τὶς μορφές καὶ τὶς πράξεις τῶν Χριστιανῶν.

Ἄσχετα ὅμως πρὸς ὅποιοσδήποτε μερικότερος ἐπιφυλάξεις, τὸ νέο ἔργο τοῦ Μελλῆ Νικολαΐδη εἶναι ἓνα ἀξιόλογο πεζογράφημα, τὸ καλύτερο ἴσως, ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέα. Τὸ ὕφος εἶναι πηγαῖο καὶ φυσικὸ, μὲ μιὰ δύναμη γοητείας, καὶ πολὺ παραστατικὸ.

Τὸν χρόνον πὺ πέρασε ὁ Κύπρος Χρυσάνθης κυκλοφόρησε τὰ ποιήματά του τὸ «Λυρικὸν Ἡμερολόγιον στὴν Κυπριακὴ Χρονιά 1966».

Τὰ ποιήματα εἶναι λιγότερα, δύο, τριῶν, ἢ κάποτε περισσότερων στίχων, γραμμένα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, ὅταν βέβαια ἐρχόταν ἢ ἔμπνυν. Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν χαρακτήρα τοὺς ἔχουν μιὰ μεγάλη ποικιλία πὺ καθορίζει τὴν ποικιλία τῶν διαθέσεων ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή καὶ ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Ἔτσι δὲν μπορούμε νὰ τὰ δεχτοῦμε ὅλα σὲ μιὰν ἀνάγνωση, οὔτε καὶ σὲ ἄλλην θὰ ἐπιδοκιμάσουμε τὰ ἴδια, γιὰτὶ πάντα ὑπάρχει ἢ μετάπτωση ἀπὸ ποίημα σὲ ποίημα καὶ ἢ διάθεσὸς μας δὲν μπορεῖ βασικὰ νὰ μετακινεῖται τὴν ἴδια στιγμή μέσα στὴν μεγάλη ποικιλία καὶ τὶς ἀντιθέσεις.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Ἡμερολογίου ἔχουν μιὰν πληρότητα, ἄλλα εἶναι λυρικά, ἄλλα ἔχουν ἐπιγραμματικὸ καὶ γνωμικὸ χαρακτήρα, καὶ ἄλλα δὲν μεροῦν νὰ διατηρῶσιν τὴν αὐτοτέλειά τους μόνοντα δεμένα μὲ τὴν στιγμιαία διάθεση τοῦ ποιητῆ.

Τὸ Κύπρου Χρυσάνθη, κυκλοφόρησε ἐπίσης σ' ἓνα μικρὸ βιβλίο μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ ποιήματά του, μεταφρασμένα στὰ Ἀγγλικά ἀπὸ τὸν **Claud Legagneux** μὲ τίτλο **"The Wanderer Ballad"**. Ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, σημειώνουμε ἀκόμα ποιήματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μεταφράσεις ἀπὸ τὴν Ἀγγλόφωνη Καναδικὴ ποίηση, τρία διηγήματα καὶ μιὰ σειρά ποιημάτων μὲ τὸν τίτλο «Τὸ βιβλίο τῶν λόγων δίκως ἀντίλογο», ὅλα δημοσιευμένα στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος».

Ἡ Νίκη Λαδάκη — φιλίππου κυκλοφόρησε φέτος τὸ τέταρτό της βιβλίο μὲ ποιήματα, μὲ

τὸν τίτλο «Ἡ Δέσποινα τῶν Βηματισμῶν». Στὰ 1960 εἶχε κυκλοφορήσει ποιήματά της μὲ τὸν τίτλο «Δρόμοι ἀγάπης», στὰ 1963 τὴν συλλογὴ («Ἄτονα») καὶ στὰ 1964 ἓνα τρίτο βιβλίο μὲ τὸν τίτλο («Ἐπεισόδια»).

Μὲ τὸ τελευταῖο της βιβλίο ἢ φιλίππου μᾶς προσφέρει μιὰ ποιητικὴ σύνθεση γύρω ἀπὸ τὴν μορφή τῆς Δέσποινας τῶν Βηματισμῶν. Τὸ ποίημα, πὺ μετὰ τοὺς εἰσαγωγικοὺς στίχους χωρίζεται σὲ τρία μέρη, εἶναι μιὰ ἀναζήτησις μιᾶς ὀραματικῆς μορφῆς, πὺ ἀκαθόλητη σὲ χρόνο καὶ τόπο διασχίζει τοὺς τόπους καὶ τοὺς καιροὺς. Ἡ Δέσποινα τῶν βηματισμῶν εἶναι μιὰ φευγαλέα καὶ ἀσύλληπτη μορφή, πὺ ὅλο δίνει τὴν παρουσία της καὶ πάντα φεύγει. Τὸ πρῶτο μέρος ἀρχίζει μὲ τὴν μαγικὴ ἐπίκλιση πρὸς τὴν ὄρατη ἀλλὰ παρούσα μορφή.

Ἡ ποιήτρια μᾶς κινεῖ διαρκῶς μέσα σὲ τρεῖς καταστάσεις: τὴν ἀναζήτησις, τὸ πλησίασμα καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς ὄρατης μορφῆς.

Ἡ ποιήτρια συναντᾷ τὴν Δέσποινα τῶν Βηματισμῶν σ' ὅλους τοὺς τόπους καὶ σ' ὄλες τὶς ἡμέρες, ἀλλὰ τόσο αἰθέρια πὺ δὲν εἶναι δυνατό νὰ καθηλωθεῖ πουθενά. Φεύγει, χάνεται καὶ ἢ ποιήτρια μένει μὲ τὰ χέρια ὀδειαυά.

Ἡ Νίκη Λαδάκη — φιλίππου μὲ τὴ νέα της σύνθεση ἔχει ξεπεράσει ὅλη τὴν προηγούμενη ἐργασία της. Μᾶς ἔχει δώσει ἓνα ὠραῖο λυρικὸ ποίημα, γεμάτο ἀπὸ ἔντονο αἶσθημα καὶ φῶς, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἐκεῖνη τὴν αἶσθησις τῆς πικρῆς γεύσης, πὺ μένει στὴν ψυχὴ, ὅταν δοῦμε πῶς τὰ ὄραματα μένου ὄραματα καὶ δὲν μπορούμε νὰ καθηλώσουμε στὴν στέρεη ὑπαρξὴ τὴν ὠραιότητα τοῦ πνεύματος καὶ ὄλες του τὶς μαγευτικὲς συλλήψεις.

Ἡ Ἑλλη Παιονίδου εἶχε κυκλοφορήσει στὰ 1964 τὴν πρώτη ποιητικὴ της συλλογὴ μὲ τὸν τίτλο «Παλάμη ἀνοιγμένη στὸν ἥλιο». Στὰ 1967 τύπως τὸ δεύτερό της βιβλίο ποιημάτων μὲ τίτλο («Ἔρες Λευκωσίας»).

Τὸ νέο βιβλίο τῆς Ἑλλης Παιονίδου ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερα μέρη. Στὸ πρῶτον περιέχονται ἔντεκα ποιήματα· τὸ δεύτερο ἔχει τὸν τίτλο («Ἔρες Λευκωσίας») καὶ δίνει στὴν συλλογὴ τὸν τίτλο. Τὸ τρίτο μέρος «Βρέξε βροχή» ἀποτελεῖ μιὰ σύνθεση καὶ τὸ τέταρτο περιέχει τετράστιχα καὶ ἐξάστιχα ποιήματα.

Ὁ λόγος στὰ ποιήματα τῆς Παιονίδου ἔχει μιὰν ἀπλότητα καὶ οἰκειότητα, σὰν νὰ θγαίνει ἀβίαστα μέσα της. Ἐδῶ ὅμως θρῖσκεται καὶ ὁ μεγάλος κίνδυνος. Δὲν εἶναι βέβαια ὁ οἰκεῖος λόγος ἀντιποιητικὸς, ἀλλὰ μπορεῖ εὐκόλα νὰ μένει ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ποιήσεως. Στὰ ποιήματα τῆς Παιονίδου αἰσθανόμεστε κατὰ κανόνα πῶς κάτι ἀκόμα λείπει, καὶ πῶς κάπως καλύτερα θὰ μπορούσε νὰ ἐκφράσει ἢ ποιήτρια τὸν ἑαυτὸ της. Ὁ πυρῆνας τοῦ ποιήματος ὑπάρχει ἀλλὰ τὸ ἀπλωμά του σκοντάφτει, χάνει τὴν καλύτερη μορφή πὺ θὰ μπορούσε νὰ πάρει.

Στό ποίημα «Βρέξε βροχή» ή "Έλλη Παιονίδου δοκιμάζει να δώσει μιὰ σύνθεση μέσα από τόν σημερινό χωρισμό ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους. Πάει πέρα από τὰ πάθη και τίς σκοπιμότητες, θέλει να συλλάβει τὸ ἀνθρώπινο στοιχείο, σάν κοινὸ ὑπόστρωμα στὴν ψυχὴ καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης μεριάς.

Ἡ Ἑλλη Παιονίδου χαρακτηρίζεται ἀπὸ αἰσθαντικότητα καὶ μπορεῖ νὰ προσφέρει καλύτερα ποιήματα, ἂν κυριαρχήσει περισσότερο πάνω στὸ ρυθμὸ καὶ τὴν ποιητικὴ γλώσσα. Πάντως ἀπὸ τὴν πρώτη μέχρι τὴν δεύτερη συλλογὴ τῆς συναντήσαμε αἰσθητὴ ἀνόδο.

Ὁ Στέφανος Ζυμπουλάκης κυκλοφόρησε στὰ 1965 τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ἀναζητήματα». ὁ ἄτος κυκλοφόρησε τὴν δεύτερη ποιητικὴ του συλλογὴ μετὸν τίτλο «Λευκὲς ἀπνίες», ὅπου περιλαμβάνει 28 ποιήματά του. Τὸ ἔργο προλογίζει ὁ Χριστόδουλος Παπαχρυσόστμου.

Ὁ Ζυμπουλάκης ἔχει πολλὰ πράγματα νὰ πεί, ἀλλὰ φαίνεται θιαστικός νὰ μᾶς τὰ μεταδώσει, χωρὶς νὰ περιμένει τὴν ποιητικὴ μεταουσίωση. Μὲ τὴν θιασύνη του πολλὰς φορὲς πνίγει τὸ αἶσθημα καὶ τὴν συγκίνηση μέσα στὸν πληθωρισμὸ τοῦ λόγου, πού σάν κατακλυσμὸς ἀπὸ ποικίλα στοιχεῖα πέφτει πάνω στὸν ἀναγνώστη.

Νοιώθει μέσα στοὺς στίχους τοῦ Ζυμπουλάκη τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, τὴν πίστη σὲ μέρες καλύτερες, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὴν ἀνπισία γιὰ τὸ κακὸ καὶ τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Πάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ πάει νὰ φιλοσοφήσῃ ὁ Ζυμπουλάκης καὶ νὰ δώσει ἕναν ἰδεολογικὸ κόσμο παράλληλα πρὸς τὴν συγκίνηση καὶ τὸ αἶσθημα. Ἐδῶ ὁμως κάνει τὴν πορεία του τὸ ποίημα καὶ ὁ λόγος κάνει τὴν δυνάμη του νὰ λειτουργήσει αἰσθητικά.

Τὸν καλύτερο ἑαυτὸ τοῦ Ζυμπουλάκη τὸν βρίσκουμε στὰ σύντομα καὶ λυρικά του ποιήματα. Ἐκεῖ φαίνεται πὼς κυριαρχεῖ τὸ ποιητικὸ αἶσθημα πάνω στὰ πράγματα καὶ τὴν γλώσσα.

Αὐτὸ σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς εἶναι κατὰ τὸ 1967 τὸ ἔργο τῶν λογοτεχνῶν μας, πού παρουσιάστηκαν μετὸ βιβλία τους σὲ παλαιότερα χρόνια στὴν λογοτεχνία μας. Εἶναι φανερό πὼς οἱ περισσότεροὶ λογοτέχνες μας δὲν ἔδωσαν τὴν παρουσία τους στὰ 1967, γιατί εἶχαν ὀλοκληρώσει καὶ ἐκδῶσει τὰ ἔργα τους κατὰ τὸ 1966. Ἔτσι ἡ παραγωγή τοῦ 1967 παρουσίασε κάποιαν ὑποχώρηση ἀπέναντι στὸν προηγούμενο χρόνο, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει στασιμότητα ἢ ὀπισθοδρόμηση. Ἀντίθετα, ὅλα τὰ σημάδια δείχνουν πὼς ἡ Κυπριακὴ λογοτεχνία χαρακτηρίζεται ἀπὸ ζωντάνια καὶ ἔφεση γιὰ δημιουργία.

Ἦγάρχει, βέβαια, πάντοτε τὸ πρόβλημα τῆς κυκλοφορίας τοῦ λογοτεχνικοῦ βιβλίου, πού

ἀποθαρρύνει πολλοὺς Κυπρίους λογοτέχνες, ἢ τὸ λιγώτερο τοὺς ἀποτρέπει ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ βιβλίου. Καὶ αὐτὴν τὴν δυσκολία, ὁμως, καταφέρνουν οἱ περισσότεροὶ νὰ τὴν ξεπεράσουν καὶ παρουσιάζουν ἔργα τους τόσο συχνά, ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες λογοτέχνες.

Ἐπάρχει ἀκόμα μιὰ δυσκολία μετὸ λογοτεχνικὸ βιβλίο. Τὰ περισσότερα πού κυκλοφοροῦν εἶναι ποιητικὰ καὶ, ἐπειδὴ τὰ πράγματα γύρω ἀπὸ τὴν ποίηση εἶναι ἀκόμα πολὺ συγκεχυμένα, ὁ ἀναγνώστης γίνεται ἐπιφυλακτικός, γιατί δὲν ξέρεῖ ἀγοράζοντας ἕνα βιβλίο ποιήσεως, τί θὰ βρεῖ νὰ διαβάσει καὶ ἂν θὰ καταλάβει ἢ θὰ νιώσει τὸ ἔργο. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλευρὰ πρέπει καὶ οἱ λογοτέχνες νὰ βοηθήσουν τὸ κοινὸ γιὰ νὰ τοὺς συμπαρασταθεῖ κ' αὐτό.

II

Στὸ δεύτερο αὐτὸ μέρος θὰ ἐξετάσουμε τὰ ἔργα τῶν Κυριάκου Χαραλαμπίδη, Νάσου ὀλόγα, Γιώργου Μολέσκου, Κλειτοῦ Ἰωαννίδου, Μώμου Ἀμμου καὶ Ἰάνθης Ἀρμένη.

Ὁ περισσότερος ἀπὸ τοὺς νέους ἀσχολοῦνται μόνο μετὸν ποίηση· πολὺ λίγοι εἶναι ὅσοι καταπιάνονται μετὸν πεζογραφία. Ἐπάρχει ἡ ἀντίληψη πὼς ἡ ποίηση εἶναι εὐκολότερη καὶ φαίνεται πὼς πολλοὶ δοκιμάζουν τίς δυνάμεις τους σ' αὐτὸ τὸ εἶδος νιώθοντας ἀδυναμία γιὰ τὴν πεζογραφία. Τὴν προτίμηση πρὸς τὸν ποιητικὸν λόγον βοηθᾷ καὶ τὸ γεγονός πὼς τὰ τελευταῖα χρόνια ἐπικρατεῖ μεγάλη σύγχυση γύρω ἀπὸ τὰ ὄρια, τὴν μορφὴ καὶ τὴν τεχνικὴ τοῦ ποιήματος καὶ πολλοί, μὴ ἔχοντας συνείδηση τῶν δυσκολιῶν, ξανοίγονται πρὸς ἀμφίβολη ἀξία πειραματισμοῦ.

Πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ τονίσουμε ὀρισμένα πράγματα γιὰ τὴν ποίηση. Παρὰ τίς πολλές τεχνολογίες, ἡ ποίηση δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πάντα λόγος ἔλλογος, λόγος με νόημα. Ἡ γλώσσα σάν ἐκφραστικὸ μέσο δὲν μπορεῖ νὰ πέφτει στὴν ὀποιαδήποτε κακομεταχείριση.

Ἐχει τοὺς νόμους πού τὴν διέπουν καὶ τίς δυνατότητές της νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἄνθρωπο. Ἄμα ξεφεύγει ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τίς δυνατότητές της γίνεται ἀναρθηρὸ φωνή, ἀλλὰ ποίηση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι. Ἡ γλώσσα ἀκόμα εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνο ὄργανο. Μπορεῖ νὰ ἐξασπᾷ καὶ νὰ παρασύρῃ τὸν ἄνθρωπο κ' αὐτὸς νὰ μὴ τὸ πληροφοροῦται, ἐκπληκτικὸς μάλιστα στὴν παραξενιὰ καὶ τίς ἰδιοτροπίες της.

Ἐνα ἄλλο ἀκόμα πολὺ σπουδαῖο. Μετὸν βία καὶ τὴν ἀπλὴ ἐπιθυμία κανένας δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ποιητής. Μπορεῖ ἡ ποίηση νὰ εἶναι ἐκφραση ἐλευθερίας, ἀλλὰ ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰν ἐσωτερικὴ ἀνάγκη καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση δὲν εἶναι παρὰ μεταποίησιν τῆς ἀνάγκης σ' ἐλεύθερο ὁμιούργημα. Ὁ Πλάτωνας τὸ εἶχε πεί ἀπὸ πολὺ παλιά. Ἡ τέχνη εἶναι γέννηση. Ποιητὴς μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐκεῖνος, πού ἄμα πάθει νὰ γράφει, αἰσθάνεται μέσα του τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφραστεῖ, ὅπως ἡ γυναῖκα

κα νοιώθει άσυγκράτητη τήν άνάγκη νά γεν- νήση τό παιδί της. Και πάλι, όμως, υπάρχει ό κίνδυνος ή «κυοφορία» νά είναι άπατηλή και ό άνθρωπος νά έχει τήν άνάγκη νά φλυαρή- σει και όχι νά «ποιήσει». Στόν καθένα άφήνε- ται νά θρει τί συμβαίνει με τόν έαυτό του. Πρόκειται γιά τήν άνάγκη νά φλυαρήσει με τούς άλλους; άς μη καταπιαστεί με τήν ποίη- ση νοιώθει μέσα του τόν λόγο και τις μορ- φές νά άγωνίζονται νά πεταχτούν στο φώς; άς γράψει τό ποιήμα του, όσο κρατεί ή δύνα- μη τής έμπνευσης. Και πάλι όμως, ίσως νά πρόκειται γιά όχι ποιητικό λόγο. "Άς κρατή- σει τό χειρόγραφο του και άς τό κοιτάξει και τρείς και πέντε φορές σέ διάστημα μηνών. "Άν έκη τριθεί με δόκιμα έργα ποιήσεως θά νοιώσει τό βάρος και τήν άξια του έργου του. Θά θρει τό μειονεκτήματα του και θά τό ζα- ναγράψει άν περιέχει καλά στοιχεία, ή θά τό σκίσει και θά ήσυχάσει.

Πρό πάντων όσοι θέλουν νά άσχοληθούν σοβαρά με τήν ποίηση άς χορτάσουν διαβά- ζοντας στίχους και συλλογές καθιερωμένων ποιητών καθώς και θεωρία ποιήσεως. Δεν ύ- πάρχει κανένας κίνδυνος νά χάσουν τήν αυ- τοτέλεια και τήν προσωπικότητά τους. Μπο- ρεί νά δεχτούν στήν άρχή πολλές ή λίγες έπιρροές. Δεν είναι κακό. "Άν τό ταλέντο τους άξίζει θά τις ξεπεράσουν γρήγορα και θά θρούν τήν δική τους έκφραση γιά νά εκ- φράσουν τόν δικό τους κόσμο. Μόνο μετά ά- πό όλες αυτές τις δοκιμασίες και τήν έμπει- ρία μπορούν νά περιμένουν πώς κάτι θά δη- μιουργήσουν, άλλως χάνουν τόν καιρό και τά χρήματα τους, τυπώνοντας βιβλία.

"Άς μη διατάσουν άκόμα οί νέοι νά κρίνουν άυστηρά τόν έαυτό τους. "Ό κίνδυνος του ναρκισισμού είναι μεγάλος. "Άς θέτουν πάν- τα στόν έαυτό τους τό έρώτημα: Αυτός πού θά με διαβάσει τί θά νοιώσει, τί θά καταλάβει άπό τά ποιήματά μου; Και άς γίνουν γιά λί- γη ώρα κριτικοί του έργου τους. Πιο πέρα πρέπει νά αναρωτηθούν άν μπορούσαν όσα έχουν νά πουν νά λεχθούν καλύτερα και πώς; Ποιός άλλος τά έχει πεί και με ποιό τρόπο; Μή γελιόμαστε πώς είμαστε ό καθέ- νας μια ανεξάντλητη πηγή ιδεών και συγκινή- σεων. Χιλιάδες ένοιωσαν και συνέλαβαν τά ίδια πριν άπό μάς και ό άνθρωπος παραμένει βασικά ό ίδιος μπροστά στήν μοναξιά, τό χάος και τήν μοίρα του. Οί ποιητές διαφέρουν μόνο κατά τουτο: Λένε τά ίδια πράγματα άλ- λά ό καθένας με τόν δικό του τρόπο. "Η θλί- ψη παραμένει θλίψη, ή χαρά χαρά, ή άγωνία άγωνία, τό άγχος άγχος και ή τραγικότητα τραγικότητα.

Μετά άπό αυτές τις παρατηρήσεις θ' αρχί- σουμε τήν άνασκόπηση του έργου των νέων Κυπρίων λογοτεχνών.

"Ό Νάσος όλόγας είχε τυπώσει στα 1963 τό πρωτο του βιβλίο με ποιήματα πού είχε τόν τίτλο «Πορφυροί θρήνοι». Στα 1967 κυκλοφό-

ρησε άλλες δυό πολυγραφημένες ποιητικές συλλογές του, τήν «Πικρή πορεία» και τις («Αΰπνιες των "Ηλιων»).

Με τήν συλλογή του «Πικρή Πορεία» ό Νά- σος όλόγας μάς παίρνει πίσω στους παλιούς καιρούς τής παραδοσιακής ποίησης, όταν τό ποιήμα ήταν άπαλή νοσταλγική όμιλία, ήρεμη άναζήτηση και χαρά μέσα στόν δειλό πόνο.

Στους ρυθμούς, τά μέτρα και τήν φράση των ποιημάτων τής «Πικρής Πορείας» θρί- σκουμε νωπές τις επιδράσεις, πού δέχτηκε ό Νάσος όλόγας άπό τούς παλαιότερους ποιη- τές. Βρίσκουμε εκείνη τήν νοσταλγική διάθε- ση, τόν ευδαιμονισμένο ρομαντισμό, τήν άνα- ζήτηση τής ευτυχισμένης στιγμής και τήν στροφή πρός ό,τι είναι περασμένο και χαμέ- νο.

Στήν συλλογή του («Αΰπνιες των "Ηλιων») ό Νάσος όλόγας φευγει άπό τό νοσταλγικό κλί- μα και τήν παραδοσιακή μορφή τής προηγύ- μενης συλλογής. Ξάν νά έχει άποβάλει τόν άλλο έαυτό του και κινείται τώρα μέσα σε μια σκληρή πραγματικότητα σ' έναν κόσμο πού ξεχάσε νά ρεμβάζει και ν' άναζητεί, γι- ατι ή ζωή του είναι άδύσκολη, όλο άγώνα και πληγές και πόνο. Σε κάποια ποιήματα, όπως στήν «Ψυγή», βρίσκουμε εκείνη τήν άναζήτη- ση τής προηγούμενης συλλογής, αλλά μόνο σαν ένα περαστικό κύμα πού χάνεται γρή- γορα.

"Εδώ ό κόσμος είναι πολιορκημένος, κλει- στός, χωρίς ήλιο, χωρίς φώς, όλος αίμα και σπαραγμό και μοναξιά.

Κάποτε όμως προβάλλει και ή έλπίδα, ή νέα χαραυγή πέρα άπό τόν πόνο και τις πλη- γές. "Ό ποιητής άγρυπνά, περιμένει τόν άκέ- ραιο άνθρωπο, τόν άληθινό, πού θά ξεπεράσει τόν πόνο και τά μαχαίρια του.

Τά καλύτερα ποιήματα τής συλλογής του Νάσος όλόγα είναι τά τελευταία έντεκα, πού μέσα στήν συντομία τους, δίνουν όλοκληρω- μένη τήν συγκίνηση.

♦
"Ό Κυριάκος Χαραλαμπίδης άπό χρόνια δη- μοσιεύει ποιήματά του στόν περιοδικό τύπο. Φέτος κυκλοφόρησε ένα βιβλίο με ποιήματα γραμμένα άνάμεσα στο 1961 και 1967. "Η συλ- λογή του έχει τόν τίτλο («"Η άγνοια του νε- ρου»). Περιλαμβάνει 38 σύντομα ποιήματα, 12 έπιγράμματα και έναν πρόλογο του γνωστου "Αθηναίου λογοτέχνη Τάκη Παπατσώνη.

Στόν πρόλογό του ό Τάκης Παπατσώνης πα- ρουσιάζει με άγάπη και ένθουσιασμό τήν ποί- ηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη.

"Ό Κυριάκος Χαραλαμπίδης δεν είναι ό ποι- ητής τής μεγάλης και πληθωρικής έμπνευσης. "Επισημαίνει μέσα στήν ζωή, τήν φύση και τήν ιστορία τήν καιρία στιγμή και τήν μετα- ποιεί σε ποιητικό λόγο. Στέκεται άπέναντι στα πρόσωπα, τά πράγματα και τις καταστά- σεως, συλλαμβάνει τήν ουσία τους και τήν προσφέρει σύντομα και λιτά στόν αναγνώστη. "Ό ίδιος άποσύρεται άπό τήν σκηνή, άφαιρεί

τόν εαυτό του από τὸ ποίημα, αφήνει τὸν λόγο νὰ λειτουργήσει μόνος του καὶ νὰ σταθεῖ ἀπέναντι στὸν ἀναγνώστη γυμνὸς νὰ τοῦ μιλήσει.

Τὸν Χαραλαμπίδη συγκινοῦν ιδιαίτερα θέματα παρμένα ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ τὰ παλιὰ μνημεῖα. Ποιήματα γραμμένα πάνω σὲ τέτοια θέματα εἶναι τὰ «Ἐλογα θολωτοῦ τάφου», «Τὰ εἰδώλια», «Σαρκοφάγος», «Ὁ Κούρος τῆς Μήλου», «Σέσκλο» καὶ ἄλλα. Ἐνας ἄλλος κύκλος ποιημάτων ἀφορμᾶται ἀπὸ θέματα τῆς Γραφῆς, ὅπως «Τὸ περιστέρι μετὰ τὸν κατακλυσμό», «Εὐα», «Κάθε φορὰ πού γίνεται ἀδικία στὴ Γῆ», «Ἀποκαθίλωση Α' καὶ Β'» καὶ ἄλλα. Ἄλλα ποιήματα κινοῦνται γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Χριστοῦ, ἄλλα σὲ στιγμὲς τῆς φύσης καὶ ἄλλα γύρω ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὴν Μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Σ' ὅλα ὁμως ὁ Χαραλαμπίδης ἀναζητεῖ πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα τὴν οὐσία. Πίσω ἀπὸ τὴν ἀκίνησια καὶ τὴν γαλήνη, τὴν ζωὴ καὶ τὴν κίνηση.

Ἡ λιτότητα τοῦ Χαραλαμπίδη φαίνεται καὶ στὰ δώδεκα ἐπιγράμματα, πού κλείνουν τὴν συλλογὴ.

Τὴν ποίηση τοῦ Κυριάκου Χαραλαμπίδη θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὴν ὀνομάσει «ἀντικειμενική» ἢ ποίηση τῶν πραγμάτων, γιὰ τοὺς λόγους πού ἀναφέραμε πιὸ πάνω. Ὁ ποιητὴς πολὺ διακριτικὰ μᾶς προσφέρει τὶς στιγμὲς, τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα, πού εἶναι διαποτισμένα μὲ συγκίνηση καὶ ποίηση καὶ ἀποσύρεται. Μᾶς ἀφίνει μόνους ἀπέναντί τους, γιὰ νὰ ξαναζήσουμε τὴν δική του συγκίνηση, ἢ καλύτερα γιὰ νὰ ξαναβροῦμε μόνοι μας τὴν ποίηση καὶ τὴν συγκίνηση.

Μερικὰ ποιήματα δὲν φτάνουν στὸ ἀποτέλεσμα πού προσδοκᾷ ὁ ποιητὴς, ὅπως τὰ: «Κυπριακὸ ἀπόγευμα» καὶ «Ἡ Νάτια εἶπε». Τοῦτο ὁμως δὲν μειώνει τὴν ἀξία τῆς συλλογῆς πού παραμένει μιὰ ἀξιόλογη προσφορά στὴν ποίησίν μας.

Ὁ Γιώργος Μολέσκης δοκιμάζει τὶς δυνάμεις του μὲ τὴν συλλογὴ του («Ὁμορφὴ Χώρα»), ὅπου περιλαμβάνει εἴκοσι ποιήματά του γραμμένα ἀπὸ τὸ 1964 μέχρι τὸ 1967.

Ὁ Μολέσκης δοκιμάζει τὸν στίχο του πάνω σὲ ποικίλα θέματα, πού ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου, φτάνουν σὲ θέματα μυθολογικά, σὲ στιγμὲς τῆς φύσης καὶ σὲ ἐντελῶς προσωπικὰ βιώματα. Κάμνει καλὸ ξεκίνημα μὲ τὴν ἀναζήτησι ἐμπνεύσεως σὲ ποικίλους τομείς. Σὲ κάποιον ἀπ' ὄλους ἢ τελικὰ στὴν οὐνεσὴ τους θὰ βρεῖ τὸν εαυτό του.

Σὲ ἄρκετους ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Μολέσκου βρίσκουμε καὶ μιὰ ἀριτιότητα.

Ὁ Κλείτος Ἰωαννίδης παρουσίασε στὰ 1967 τὴν ποιητικὴ συλλογὴ του («Γενεὰ ἔκτπ...»), πού ἔχει τὸν ὑπότιτλο Ἐπίκληση. Στὸ βιβλίον περιέχονται τριάντα ποιήματα γραμμένα σ' ἓνα παράξενο ὕφος.

Φαίνεται πὼς μ' αὐτὴ τὴν συλλογὴ συμβαίνει ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ μὲ πολλὰ ἔργα νέων, πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ποίηση. Ὑπάρχει δηλαδὴ μιὰ τάση νὰ προκληθεῖ κατὰληξη καὶ ἐντυπωσιασμός στὸν ἀναγνώστη, σὰν αὐτὸς θρεθεῖ ἀντιμέτωπος μ' ἓνα τάχα δύσκολο κείμενο. Ἐκεῖνο πού σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις παραγνῶριζεται εἶναι πὼς ἡ ποίηση, σ' ὁποιαδήποτε τεχνολογία τῆς, δὲν παύει νάβῃ ἕνα λόγος, μιὰ ὀμιλία καὶ μιὰ συνομιλία μὲ τοὺς ἄλλους. Μπορεῖ νὰ διαφέρουν οἱ ποιητὲς στοὺς τρόπους τους, ἀλλὰ ἡ γλῶσσα ἔχει ὀρισμένα ὅρια μέσα στὰ ὅποια μπορεῖ νὰ κινηθεῖ, ἔχει μιὰν μεγάλη μὲν ἐλαστικότητα, ἀλλὰ πέρα ἀπὸ ὀρισμένο ὄριο δὲν μπορεῖ νὰ ὑποχωρήσει, γιὰτὶ γίνεται ἀπλὸς σωρὸς ἀπὸ ἤχους σκόρπιους, ἢ γράμματα τυχαῖα ριγμένα στὸ χαρτί. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸ ὁποιοδήποτε κείμενο δὲν ἐνδιαφέρει τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ εἶναι ἀπλὸ θέμα σχέσης τοῦ συγγραφέα μὲ τὸν εαυτό του.

Ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Κλείτου Ἰωαννίδη δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ ξεχωρίσει μερικά, πού νὰ μπορούν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸν ἀναγνώστη. Στὰ ὑπόλοιπα αἰσθάνεσαι πὼς λείπει τὸ νῆμα, ἢ κάποια, ἔστω καὶ ἀπόμακρη, σχέση μεταξύ ἐνοτήτων καὶ στίχων, πού θὰ μπορούσε νὰ ἐκφράσει τὰ πιὸ παράλογα ἔστω συναισθήματα καὶ νοήματα.

Σκόπιμη ἢ ἀκούσια ἢ ἀποσπασματικότητα στὰ ποιήματα τοῦ Ἰωαννίδη καὶ ἡ ζαφρική μετάβαση ἀπὸ θέμα σὲ θέμα δὲν μποροῦν νὰ λειτουργήσουν ποιητικά. Τὰ στοιχεία ἀντιμάχονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο καὶ ἡ κάθε ἐντύπωση ἀναιρεῖται, ἀντὶ νὰ δεχτεῖ θάθος ἢ διάσταση, ἀπὸ τὴν ἐπόμενη. Ἐτσι ὁ λόγος αὐτοκαταστρέφεται καὶ μηδενίζεται χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα.

Μὲ ψευδώνυμο Μῶμος Ἄμωμος καὶ τίτλο «Ἡ Μαργαρίτα» κυκλοφόρησε ἓνα σατιρικό ποίημα γιὰ τὶς γυναῖκες. Τὸ βιβλίον ἀποτελεῖται ἀπὸ 66 σελίδες, εἶναι χωρισμένο σὲ πρόλογο καὶ τρία μέρη καὶ εἶναι ἓνας νέος ἐξάψαλμος κατὰ τῶν γυναικῶν. Ὁ ποιητὴς βρίσκει ὅλα τους τὰ κακά, τὶς πονηρίες, τὰ ἐλαττώματα καὶ τὶς ἰδιοτροπίες, σ' ὅλες τὶς ἡλικίες, «τοὺς τὰ ψάλλει» ἀπροκάλυπτα καὶ τὶς ἀποκρῦσσει σὰν ἀχρηστες καὶ φοβερὲς γιὰ τὸν κόσμον καὶ ιδιαίτερα γιὰ τοὺς ἄντρες.

Τὸ ποίημα σὲ μερικά σημεῖα θυμίζει τὸν περίφημο Ἰαμβὸ τῶν γυναικῶν, ὅπου ὁ ἀρχαῖος λυρικός Σιμωνίδης ἀπὸ τὴν Ἄμοργὸ φορτώνει στὶς γυναῖκες «τὰ ἐξ ἀμάξης». Ὁ Ἄμωμος ὁμως πάει πιὸ πέρα καὶ σατιρίζει, ὄχι τοὺς διάφορους χαρακτήρες γυναικῶν, ἀλλὰ τὶς γυναῖκες ὅλων τῶν χωρῶν καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Τὸ ποίημα σὲ μερικά σημεῖα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐξυπνο χιοῦμορ καὶ σάτιρα, ἀλλὰ σὲ πολλὰ του σημεῖα προκαλεῖ τὴν καλαισθησία τοῦ ἀναγνώστη μὲ τὶς βαριὲς ἐκφράσεις καὶ τὴν ἀμολυμένη γλῶσσα του. Θὰ μπορούσε νὰ

πραγματοποιήσει τὸν σκοπό του μὲ κάποια περισσότερη χάρη καὶ προσοχή, χωρίς νὰ φτάνει τὴν ἀθυροστομία, ποὺ μπορεῖ νὰ ἦταν ἀνεκτὴ ἢ εὐχάριστη σὲ παλαιότερες ἐποχές, ἀλλὰ προκαλεῖ τὸν σημερινὸ ἀναγνώστη.

Τὸ ποίημα χαρακτηρίζεται ἀκόμα ἀπὸ ἀρκετὲς ἐπαναλήψεις, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ λείπουν, γιὰ νὰ μὴ δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει τί νὰ πεί καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸν ἑαυτό του.

Τὸ πεζογράφημα «"Ἀφες αὐτοῖς..."» εἶναι τὸ πρῶτο τῆς Ἰάνθης Ἀρμένη καὶ ἔχει ὅλες τὶς ἀδυναμίες τοῦ πρωτόλειου ἔργου, τόσο στὴν γλώσσα καὶ τὸ ὕφος, ὅσο καὶ στὴν σύνθεση. Τὸ ἀναφέρουμε γιὰ νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν εἰκόνα γιὰ τοὺς νέους.

Ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν νέων Κυπρίων λογοτεχνῶν ἓνα δυὸ εἶναι ἀξιόλογα σὰν πρῶτες προσπάθειες καὶ οἱ συγγραφεῖς τοὺς θὰ μπορέσουν κάτι καλύτερο νὰ προσφέρουν, ἂν ἐξακολουθήσουν νὰ ἐργάζονται συστηματικά. Ἄλλοι ἔχουν μερικές καλές στιγμές, ἀλλὰ ἀκόμα ἔχουν πολὺ δρόμο νὰ καλύψουν μέχρι ποὺ νὰ δώσουν κάτι ὀλοκληρωμένο. Ἄλλοι τέλος βρίσκονται σὲ ἄσκοπους πειρατισμούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν κατάφεραν νὰ δώσουν τίποτε σημαντικὸ.

Πρέπει ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ τονιστεῖ πὼς ὁ δρόμος τῆς λογοτεχνίας εἶναι δύσκολος καὶ ἰδιαίτερα σ' αὐτοὺς τοὺς δύσκολους καιροὺς, ποὺ τὰ ρεύματα διαδέχονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο καὶ δὲν φτάνουν μέχρι τὸν τόπο μας ξεκαθαρισμένα καὶ μὲ σαφεῖς τοὺς προγραμματισμούς καὶ τὶς ἀρχές τους. Ἡ περιπλάνηση σ' ἓνα κόσμο σκοτεινὸ, χωρίς συγκεκριμένους στόχους καὶ μέθοδο, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ὀλέθρια γιὰ τὴν λογοτεχνία καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν νεοφώτιστο τῆς τέχνης. Ἐκεῖ ποὺ φαίνεται τάχα πὼς οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ κινοῦνται χωρίς ἀρχές καὶ καθορισμένη τεχνική, ἂν προσέξει κανεὶς θὰ δεῖ πὼς τὰ πάντα τοποθετοῦνται μὲ βάση κάποιο σχέδιο, ὑπακούουν καὶ κατατείνουν πρὸς κάποιο συγκεκριμένο στόχο.

Ἔτσι γιὰ τὸν νέο λογοτέχνη προβάλλει δυσκολώτερος ὁ δρόμος τῆς λογοτεχνίας, γιὰτὶ ἔχει ἀπὸ τὰ πολλὰ νὰ κάμει ἐπιλογή καὶ νὰ βρεῖ τὸν δικό του δρόμο, μέσα σὲ τόσους ἄλλους, χωρίς κατὰ κανόνα νὰ ἔχει τὴν ἀναγκαῖα καθοδήγηση. Πολλές φορὲς ἀνύποπτος γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ποίησης ρίχνεται στὴν λογοτεχνία καὶ δὲ μπορεῖ νὰ βρεῖ διέξοδο καὶ δρόμο πορείας.

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΟΣ

ΔΥΟ ΑΠΟΣΠΑΜΑΤΑ

Ο ΛΥΓΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Γιέ μου
 Ὃταν γεννήθηκες
 Μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ ὄνειρου
 Ἦσουν μιὰ μάζα ἀπὸ φωτιά
 Σὲ σχῆμα παιδιοῦ
 Μὲ δυὸ σταγόνες ἀγωνίας
 Ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἦταν
 Τὰ μάτια σου
 Γιέ μου
 Ὃταν ἡ νύχτα
 Κάρφωσε στὴν καρδιά σου
 Ἔνα κόκκαλο
 Ἀπορρόφησες ὅλο
 Τὸ σκοτάδι
 Κι ἔγινες μιὰ στήλη
 Κάρβουνο
 Χωρὶς νὰ καταδεχτῆς
 Ἔνα χάδι
 Χωρὶς νὰ κρατήσης
 Ἔνα χαμόγελο
 Χάθηκες πάλι
 Μέσα στ' ὄνειρο
 Γιέ μου

Λ Ε Ξ Ε Ι Σ

Λέξεις
 Πικρά μου ὄνειρα
 Στάχια μου σιωπηλὰ
 Ἀνάμεσα στὰ χάσματα
 Ματώσανε τὰ χέρια μου
 Νὰ σὰς τραβῶ
 Δὲν ξεριζώνεστε
 Λέξεις
 Θὰ σὰς κρατῶ σφιχτὰ
 Στὶς χούφτες μου
 Κι ἄς σὰς τραβᾶ
 Τὸ θαμμένο παιδί
 Ἀπὸ τὶς ρίζες
 Πρὸς τὰ κάτω
 Θὰ σὰς τραβῶ
 Κι ἄς μοῦ πληγώνετε
 Τὰ χέρια
 Ὡς τὸ κόκκαλο
 Λέξεις μου.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΜΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

(διήγημα)

"Εννοιώθε πώς δέν άντεχε άλλο. Ή σιωπή του, ή άφώρτη ζέστη, ή μυρουδιά του ιδρώτα, και κείνος ό μονότονος ήχος που έκανε ή θρύση στο μπάνιο, τίκ, τίκ, τίκ, τίκ χωρίς τελειωμό, τής κτύπησαν ξαφνικά στα νεύρα. "Οχι, δέν άντεχε άλλο. Σηκώθηκε, προσέχοντας να μην ταράξη τή σιωπή του και άρχισε να ντύεται.

Δίπλα της ό άντρας άνακουνήθηκε.

—Είμαι σχεδόν όκτώ, είπε άργά σαν να θα-ρίοταν (ή μήπως τής φάνηκε πώς άπολογιόταν;) δέν θάπρεπε να πās; Ή μητέρα σου...

Τόν κοίταξε. Είχε τά μάτια μισόκλειστα, και κείνη ή άνεξιχνίαστη, ή σκληρή θάλεγγες έκφραση πούπαιρνε τώρα τελευταία είχε παγώσει στο πρόσωπό του.

—Πόσο γερασμένος φαίνεται, σκέφτηκε, και για μιá στιγμή γεύτηκε κάτι σαν χαρά.

"Έχει γεράσει, ναι, ναι έχει γεράσει πιά. Και όμως ζή, αυτός ζή και άγωνίζεται, ό δρόμος του είναι ένας και τόν ζέρει, ήταν χαλαγμένος για κείνον, ή ίσως τόν είχε χαράζει με κείνη τήν άκατάλυτη φλόγα τής ψυχής του για δημιουργία.

Κάτι σαν τρυφερότητα τήν πλημμύρισε, μιá ήχώ κάποιας περασμένης χαράς, πού άνθισε για λίγο, και έπειτα έσβυσε.

—Ξέρεις, είπε, σήμερα είναι τά γενέθλιά μου, γίνομαι 28 χρόνων.

Ή σιωπή τήν ζανατύλιξε και για μιá στιγμή τήν έπνιξε. "Επειτα, εκείνος,

—Ναι; Είσαι άκόμη τόσο νέα....

Ή θόρυβος που έκανε ή θρύση στο μπάνιο άνακατεύθηκε για μιá στιγμή με τήν δίνη που ξεσηκώθηκε και όλα μέσα της έχασαν τόν ρυθμό τους. "Ήθελε να θάλι τις φωνές, να τόν άρπάξει από τούς ώμους, να τόν ταρακουνήση δυνατά μιá, δυό, τρεις, είκοσι φορές και να τού πη...28 χρόνια είναι πολλά, πάρα πολλά, μιá αιωνιότητα όλόκληρη και κείνη τι τάκανε, πώς τά άφησε να φύγουν τόσο άνώφελα, τόσο σπάταλα, τόσο μάταια, ώ άς τής άπλωνε κάποιος τó χέρι, παραπατούσε, ζαλιζόταν, έπρεπε από κάπου να πιασθῆ, μα πού ήταν τέλος πάντων τó χέρι του, πώς έπесе ζαφνικά τόσο σκοτάδι;

Βρήκε φαουλευτα τόν διακόπτη και άναψε τó φώς. "Έτσι άναπάντεχα όπως άρχισαν, όλα έντός της σίγησαν. Γύρισε ξανά και τόν κύταξε. Είχε πάντα τά μάτια μισόκλειστα, τόσο μακρινος, τόσο ξένος και για μιá στιγμή άναρωτήθηκε κυτάζοντάς τον, άν ήταν αυτός, ή ό άλλος πριν άπ' αυτόν ή εκείνος μετά άπ' αυτόν. Και κείνη ή φράση πού πάντα τόσο άγαπούσε και τήν άναμασούσε ήδονικά σ' όλη τήν γνωριμιá τους, τής ξανάρθε στο νοῦ ("Τά άγια τοίς κυσί)... Μην ρίχνετε τήν καρδιά σας στα σκυλιά, τήν ψυχή σας στα σκουπίδια... τήν καρδιά σας. Μα δέν ένοιωσε παρηγορία.

"Ίσως νάσαι και για κείνον τόν ίδιο σκέφτηκε κουρασμένα... Ίσως και κείνος να νομίζει πώς έρριξε τήν καρδιά του στους σκύλους.... Μπορεί να μην ήταν ή καρδιά του... ώ, αυτό τώξερε εκείνη καλά τώρα, μα ήταν κάποιοι λεπτοί κραδασμοί τής ψυχής του (παράξενο πώς όλα τής ήρθαν στο νοῦ τόσο καθαρά...), πού άδικα αυτός προσπάθησε να παίξει στις χορδές τής δικής της ψυχής... Και κείνο τó όλόκληρωτικό δώσιμό του στήν δημιουργία, πόσο ξένο πάντα τής είχε σταθῆ.

Ναι, ήταν άργά πιά για όλα τó έβλεπε τώρα καθαρά, ή ίσως πάλιν να μην ήταν οὔτε καν άργά άφου τίποτε ποτέ δέν είχε άρχίσει. Είχαν κάποτε συναντηθῆ (αλήθεια, πού, πότε;) έδωσαν τά χέρια και για μιá φευγαλέα στιγμή ό ένας ένοιωσε τόν παλμό τού άλλου.... Τίποτε άλλο.

Ναι, είχε έρθει στιγμή. Σηκώθηκε άργά, μάζεψε τήν τσάντα της και προχώρησε προς τήν πόρτα.

—Καλπνύκτα είπε και ό ήχος τής φωνής της άντήχησε παράξενος στο σιωπηλό δωμάτιο. Και ζέροντας πόσο αυτός σιαινόταν τó μελόδραμα, πρόσθεσε βιαστικά....

—Και μην με περιμένης πιά....

"Έκλεισε τήν πόρτα πίσω της και βγήκε στο κατώφλι. "Από μέσα τής φάνηκε πώς αυτός έρχόταν προς τήν έξοδο και κοντοστάθηκε γεμάτη προσδοκία... "Επειτα, καθώς τίποτε δέν τάραζε τήν σιωπή, δρασκελίσε τó κατώφλι και βγήκε στο σκοτεινό δρόμο.

M. ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ

ΛΟΥΚΙΛΙΟΥ

Ε Π Ι Γ Ρ Α Μ Μ Α

Ή προσωπογράφος φορτουνατός άπόκτησεν 20 γιούς. "Ανόμοιοι είναι όλοι τους.

Μετ. ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

Κ Α Ο Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο κ. ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗΣ

Ἡ ἐξυπηρέτηση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου σ' ἓνα γεμᾶτο πολιτικές δυσκολίες τόπο σάν τὸ νησί μας γιὰ ἓνα διάστημα περισσότερο ἀπὸ τέσσερα χρόνια δὲν εἶναι μικρὴ ὑπόθεση, πού μπορεῖ νὰ περάσει χωρὶς σκόλιο. Ἡ εὐσυνειδητὴ αὐτὴ ἐξυπηρέτηση γιὰ τὴν προαγωγὴ καθετὶ τοῦ εὐγενικοῦ καὶ πολιτισμένου μᾶς ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις. Ἐχομε ἐπιβεβλημένο χρέος νὰ δηλώσουμε δημοσίως τὴν εὐαρέσκεια μας καὶ νὰ ἐκφράσουμε τὶς εὐχαριστίες μας. Ἀσφαλῶς μὴ καλλιεργημένη συνειδηση δὲν ζητᾷ ἀναγνωρίσεις. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ δηλώσουμε τὰ αἰσθήματά μας.

Ὁ πρέσβυς κ. Μενέλαος Ἀλεξανδράκης σὺν διαγγελέμῳ του τὸ βράδυ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου μᾶς λέει πῶς γιὰ πέμπτη φορὰ ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴ μικρὴ ὀθόνη τῆς τηλεόρασης τοῦ ΡΙΚ γιὰ νὰ τιμῆσῃ τὸ νόημα τῆς ἡμέρας. Μεστὸς καὶ σύντομος ὁ λόγος του, ἀλλὰ καὶ ἀπλός, γεμᾶτος συγκίνηση. Πραγματικὰ ἀγγίξε τὰ μύχια μας. Ταυτοχρόνως μᾶς ἀναζωογόνησε, ζυπνῶντας τὸ ἑλληνικὸ μας φρόνημα καὶ τὴν ἑλληνικὴ μᾶς περφόρεια.

Καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε ἀναλογιστήκαμε πόσο σημαντικὴ καὶ κυριαρχικὴ εἶναι ἡ φυσιογνωμία τοῦ κ. Ἀλεξανδράκη ἀνάμεσά μας στὸν πολιτικὸ, κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ κόσμο τῆς Κύπρου. Ξεχωριστὰ ὅμως αἰσθανόμαστε τὴν προσωπικότητά του στὰ πνευματικὰ θέματα. Ἡ συμπαραστάση του συχνότατα διασώζει ἔτοιμες νὰ καταρρεῦσουν κινήσεις. Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα σάν κάτι πάνω ἀπὸ τὰ κοινὰ καὶ τετριμένα, τὸ αἰώνιο πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας, τὸν διαπνέει καὶ σὲ συνέχεια τὸ μεταλαμπαδεύει μ' ἓνα λιτό, εὐγενικὸ καὶ ὀλίγελα φυσικὸ τρόπο. Εἶναι ὑποχρέωσή μας νὰ τὸ δηλώσουμε πῶς ὁ κ. Μενέλαος Ἀλεξανδράκης ἐξυπηρετεῖ τὸ ἐλλαδικὸ καὶ τὸ κυπριακὸ στοιχεῖο μὲ τὴν ἀπαράμιλλη εὐσυνειδησία καὶ πνευματικότητά του.

Η «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΒΡΑΔΥΝΗ»

Θάταν παράλειψη ἂν δὲν ἀναφερόμαστε στὴ «Φιλολογικὴ Βραδυνή», πού τὸν ἐφετεινὸ Νοέμβριο περνᾷ στὰ 17 χρόνια ζωῆς. Παρουσίασε ὀνόματα, καθοδήγησε νεαρὰ ταλέντα, πληροφόρησε καὶ κατατόπισε, ἔδωσε ὕλη, ζύπνησε φιλοτιμίες καὶ φιλοδοξίες, χωρὶς περιορισμὸ μέσα στὰ πλαίσια τῆς Ἀθή-

νας, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν ἐπαρχία. Ὅφειλομε ἐκτίμηση στὶς σελίδες αὐτὲς τῶν ἐντύπων μὲ εὐρεία κυκλοφορία, γιὰτὶ προβάλλουν εὐκολώτερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα παρὰ τὰ μικρῆς κυκλοφορίας περιοδικὰ ἔντυπα. Οἱ σελίδες αὐτὲς ἐπηρεάζουν πολὺ τὸ εὐρὺ κοινὸ καὶ δημιουργοῦν πραγματικὴ πνευματικὴ κίνηση, ἐνῶ τὰ περιοδικὰ συνήθως περιορίζονται σὺν τὸ στενὸ κύκλο τῶν εἰδικῶς ἐνδιαφερομένων.

Γιὰ νὰ γεννηθῇ ὅμως μὴ πνευματικὴ κίνηση καὶ νὰ συντηρηθῇ χρειάζεται ὡς ἴσως ἢ συμμετοχὴ πολλοῦ κοινοῦ καὶ ὄχι μόνο τῶν λίγων εἰδικῶς ταλαντούχων συγγραφέων. Ἰσα-ἴσα ἂν ἀποξενωθῇ ἡ τάξη τῶν συγγραφέων ἀπὸ ἓνα σχετικῶς εὐρὺ ἀναγνωστικὸ κοινὸ, τότε βασικῶς ἀπέτυχε, κίνηση δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ στασιμότητα καὶ μαρasmus. Νὰ γιὰτὶ εἰλικρινῶς χαιρόμαστε κι' ἐπαινοῦμε (παρολίγο θάλεγα συνηγοροῦμε) γιὰ τὴ σχετικὴ μακροζωία τῆς «Φιλολογικῆς Βραδυνῆς».

Ὅφειλομε, ἐπιπλέον, καὶ δίκαιον ἔπαινο στὸν κυριώτερον ἐμπνευστή, στυλοβάτη καὶ συντηρητὴ τῆς Μπάμπη Κλάρα. Δὲν εἶναι μικρὸς μόχθος νὰ διαλέγης ἀπὸ τὰ πολλὰ κείμενα καὶ νὰ συνθέτῃς πάντοτε ζωντανὴ καὶ ποικίλη τὴ σελίδα, ἔτσι πού συνεχῶς νὰ ἐλκύη σάν ἓνα νεανικὸ πλῆγμα. Ἀσφαλῶς ὁ Μπάμπης Κλάρας δὲν περιμένει ἀναγνωρίσεις. Τὸ νοιώθουμε πῶς ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν εὐσυνειδητὴ ἐργασία του καὶ μὲ τὴν προσφορά του στὴ νεοελληνικὴ πνευματικὴ κίνηση. Εἶναι ὅμως χρέος δικό μας νὰ ἐκφράσουμε τὴν ἐκτίμηση καὶ ὀφειλή μας.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Τελευταία παρατηρεῖται μὴ νέα κίνηση στὸν ἡμερησίον τύπο γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς Τέχνης, εἰδικώτερα τῆς λογοτεχνίας. Δὲν ξέρω ἂν τοῦτο ὀφείλεται στὴν ἔλλειψη θερμῶν πολιτικῶν γεγονότων, τοπικῶν ἢ διεθνῶν, πού νὰ ἐλκύη τὸ κοινὸ καὶ νὰ δημιουργηθῇ ἀγοραστικὴ κίνηση. Πάντως ἐφημερίδες μὲ μικρὴ παράδοση γύρω ἀπὸ τὴν προβολὴ πολιτιστικῶν θεμάτων φιλοδοξοῦν νὰ δώσουν ἓνα ὑπολογισμὸ παρὸν μὲ γνωστὰ ὀνόματα. Οἱ ἄλλες μὲ παράδοση προωθοῦν πιὸ πέρα τὴν παρουσία τους μὲ πλουτισμὸ στὴν ὕλη ἢ στὰ ὀνόματα ἢ μὲ ἐλκυστικώτερη ἐμφάνιση.

Ὅπως κι' ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα ἡ κίνηση αὐτὴ πρέπει νὰ θεωρηθῇ παρήγορος. Ὑστεροῦμε στὰ πολιτιστικὰ θέματα, καὶ χρειάζονται κάτι τέτοιες τυνώσεις. Δὲ ἐέλω νὰ ἐπιρρίψω εὐθύ-

νες δεξιά κι' αριστερά (θα ήταν και άπρεπές και παράλογο). Προτιμώ να επαινέσω τις χειρονομίες αυτές, αφού εξυπηρετούν και το ευρύ κοινό και ιδιαίτερα τη μικρή τάξη των λογοτεχνών. Ασφαλώς δεν περπατανούμαστε για πεντάλαμπρους αστέρες στο λογοτεχνικό στερέωμα. Έχουμε όμως τις ευγενείς προσπάθειες στον πνευματικό στίβο, δεν κοιμόμαστε, μοχθούμε, κοιτάμε για ένα καλύτερο πνευματικόν αύριο.

ΤΟ ΝΤΟΚΥΜΑΝΤΑΙΡ «ΕΤΣΙ ΠΟΛΕΜΟΥΣΑΜΕ ΤΟ 1940-41» ΣΤΟ ΡΙΚ

Δέν ήταν άπλως έπίκαιρο τὸ ντοκυμανταίρ («Έτσι πολέμουσαμε τὸ 1940-41»), πού βασιζόταν πάνω στό ὁμώνυμο λεύκωμα τοῦ ζωγράφου 'Αλέξανδρου 'Αλεξανδράκη. Εἶχε μιὰ ἐσωτερική καί ἐξωτερική εὐαισθησία, ἀξιοποιούσε αἰσθητικά στή μικρή θόνη τῆς τηλεόρασης τὰ θιώματα τοῦ δεκανέα Ζωγράφου, χρησιμοποιώντας περισσότερο τὰ ἔργα του μέ πολύ λίγες παρεμβολές ἀπό κινηματογραφικές σκηνές τῶν χρόνων ἐκείνων στήν 'Αθήνα (πού δέν περιλαμβάνει στό λεύκωμά του ὁ ζωγράφος). Ὁ παραγωγός συχνά ἐδίεινε λεπτομέρειες μέ ἐναλλαγές πάνω στό ἴδιο θέμα γιά νά τονίση ὠρισμένα σημεῖα, ἀκολουθῆσε μιὰ λογική σειρά στό ἐπεισόδια, ἀλλά μέ ποικιλία, γιά νά τελειώσῃ μέ τούς νεκρούς ἐκεῖ πέρα πού φυλάγουν τὸ ἠπειρωτικό κῶμα κι' ὑπογράφουν τίς ἀξιώσεις μας. Τὰ σκόλια πού συνόδευσαν ὑπῆρξαν ὅσο τὸ δυνατό ἀπλά, χωρίς ἐπικίνδυνες μελοδραματικές ἐξάρσεις. Μερικά ἀπό αὐτὰ ἀνῆκουν στόν πρόλογο τοῦ λευκώματος κι' ἔχουν πραγματικά τήν ἀπλή ἀλλά συγκινημένη καί εἰλικρινῆ γραμμὴ τῶν σχεδίων. Ἡ μουσική ὑπενθύμιζε κυριαρχικούς σκοποὺς τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ γνωστά ἐμβατήρια κι' ἔτσι συμπλήρωνε τήν ἄλη ἀτμόσφαιρα, πάλιν χωρίς ἐπικίνδυνες ἐπιδείξεις ἢ μοντέρνους ρυθμούς τάχα γιά προβολή («νέων μουσικῶν κυμάτων»). Παραγωγός του εἶναι ἡ «Γεωγραφική Ὑπηρεσία Στρατοῦ». Ἡ προβολὴ τοῦ ἔργου αὐτοῦ στήν θόνη τῆς κυπριακῆς τηλεόρασης πρέπει νά θεωρεῖται ἐπιτυχία τῆς ὑπηρεσίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Δέν μπορεί ν' ἀμφισβητηθῆ ἡ ξεχωριστὴ προσέλιψη τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου στό ἐκπαιδευτικὰ θέματα. Μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καί μέ πολύ νεωτεριστικό πνεῦμα τ' ἀντιμετώπισε ἀπὸ τὸ 1930 γιά νά πραγματοποιήσῃ ἓνα μεγάλο μέρος τῶν ἀρχῶν του γύρω ἀπὸ αὐτὰ ὅταν ἔγινε τελευταία πρωθυπουργός ὡς ἀρχηγός τῆς Ἐνώσεως Κέντρου. Δέν εἶναι μικρὴ ὑπόθεση ἡ δωρεὰν παιδεία καί στίς τρεῖς ἐκπαιδευτικῆς βαθμίδεις. Πολλές ἀπὸ τίς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεις του, ἔστω κι' ἂν δέν πέτυχαν ἀπὸ κάποια βιασύνῃ ἢ ἔλλειψη εἰδικῶς προπαρασκευασμένων ἀτό-

μων δείχνουν πόσο ἀναγκαῖα ὑπῆρξε ἡ κίνησις αὐτὴ κι' ἡ ἀποκόλλισις ἀπὸ ἀποστεομένα σκῆματα τοῦ παρελθόντος.

Ὁφείλομε νά τοῦ ἀναγνωρίσωμε πῶς μέ εἰλικρινεῖα ἀντιμετώπισε τὸ κυριακὸ ζήτημα. Μπορεῖ νά ὑπῆρξαν διαφωνίες ἢ ἐπεμβάσεις ἀπὸ μέρους του κατ' ἄλλους ἀκαιρες, κατ' ἄλλους ἀνασταλτικῆς κλπ. (Ποῖος στό κάτω-κάτω ξέρει τὴν ἀλήθεια πού ἀπὸ τὰ πολιτικά παρασκῆνια κι' ὅλας ἀρχίζει νά ἐξαρθρώνεται καί νά παραμορφώνεται). Ἄλλὰ ὅλοι ξέρομε πῶς αὐτὸς μᾶς ἔστειλε τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἐδῶ στό νησί καί μᾶς ἐξασφάλισε μιάν ἀσφάλεια στοὺς πιὸ ἀδυσώπητους καιροὺς μας (κι' ἂς ὑπάρχουν οἱ ἀχαρακτήριστοι πού δέν νοιώθουν τοῦλάχιστον στοιχειώδη εὐγνωμοσύνη γιά ὅ,τι μᾶς ἐξασφάλισε ἢ παραμονὴ ἐδῶ τοῦ ἑλληνικοῦ μας στρατοῦ στίς μέρες ἐκεῖνες).

Ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς σκεπάζει πιά τὸ ὄγδοντάχρονο σῶμα του. Ὁ ρητορικώτατος λόγος του δέν θ' ἀντηχίσει πιά μέσ τὸν ἑλληνικὸ ἀγέρα. Φίλοι του ὅμως κι' ἀντίπλοῖοι του θὰ διατηρήσουν κάποια ἀγαθὴ μνήμη του, τὴ μνήμη τῶν πραγματικῶν εὐτυχισμένων στιγμῶν του, χωρίς ἐκεῖνο τὸ δολιχό του κομματικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΗΜΑ

ΓΙΑ ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΜΑΣ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 26ην Ἰουλίου 1968, ὑποβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐντίμου Βουλευτοῦ περιφέρειας Λευκωσίας κ. Λέλλου Δημητριάδῃ καὶ ληφθεῖσα τὴν 26ην Ἰουλίου 1968.

«Πρὸ ἔτους καὶ πλέον ἐγένετο διεξοδικὴ συζήτησις εἰς τὴν Βουλὴν ὡς πρὸς τὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα, καὶ κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας ὡς καὶ ὁ Ὑπουργὸς Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων προέβησαν εἰς δηλώσεις ἐνώπιον τοῦ Σώματος καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἐξέφρασαν δι.ἰσταμένας ἀπόψεις.

Ἐκτοτε καὶ ἄλλα Μέλη τῆς Κυβερνήσεως ὡς καὶ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἐξέφρασαν ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ζητήματος, αἵτινες ἐν πολλοῖς δὲν συνεφώνουν πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας πολιτικὴν.

Προσφάτως εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ ἐκθεσις ἐμπεριρογῶμονος ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ἣτις δὲν ἦτο καθόλου κολακευτικὴ διὰ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας.

Ὡς ἐπιστέγασμα δὲ πάντων τούτων σεβαστὸς ἐκπαιδευτικὸς, διευθύνων τὸ ἀρχαιότερον Κυπριακὸν ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα, ἀναγκάσθη πρὸ ἡμερῶν νά καυτηριάσῃ καὶ πάλιν τὴν πεπαλαιωμένην πολιτικὴν τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω θεωρεῖ ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἐπέστη ἐπὶ τέλους ὁ χρόνος τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος καὶ τοῦ παραμερισμοῦ τῶν πεπαλαιωμένων ἀντιλήψεων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ τῶν φορέων τῶν ἀντιλήψεων τούτων»;

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18ην Σεπτεμβρίου 1968' τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας, εἰς ἐρώτησιν ὑποβληθεῖσαν τὴν 26ην Ἰουλίου 1968, ὑπὸ τοῦ ἐντίμου Βουλευτοῦ περιφέρειας Λευκωσίας κ. Λέλλου Δημητριάδη.

«Ἡ συζήτησις ἐν τῇ Βουλῇ περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως γενομένη προὐχόντως καὶ πλέον κατέληξεν εἰς ἀπόφασιν αὐτῆς, ὅπως ἡ Ἐπιτροπὴ Παιδείας τῆς Βουλῆς ἐπιληφθῆ περαιτέρω τοῦ ζητήματος τούτου. Δι' ἐπιστολῆς μου πρὸς τὸν ἐντίμον Πρόεδρον τῆς Βουλῆς ἐδῆλωσα ὅτι ἤμην πρόθυμος νὰ παρουσιασθῶ πρὸ αὐτῆς διὰ περαιτέρω ἐξηγήσεις. Ἐκτότε δὲν ἐκλήθην καὶ δὲν γνωρίζω τί ἀπέγινε. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ἀφορμὴν εἰς τὴν διεξαχθεῖσαν συζήτησιν ἔδωσαν καὶ πάλιν χαρακτηρισμοὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ὡς πεπαλαιωμένου καὶ τοῦτο μόνον ἤρριξεν ἐφαρμοζομένη τότε ἐν τῇ νήσῳ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις τοῦ 1964. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη ἐπεκρίθη παρ' ἡμῖν προτὺν ἀκόμῃ αὕτη γνωσθῆ ἢ τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν. Σήμερον ἐπικρίνεται ἡ μερικὴ τροποποίησις τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκεῖνης, ἥτις ἀντιθέτως πρὸς ὅ, τι ἐγένετο τότε ἐξυμνεῖται ὑπὸ τῶν αὐτῶν προσώπων. Ἡ τοιαύτη ἀσυνέπεια ὀφείλεται ἢ εἰς προχειρότητα ἢ εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν παρὰ τοῖς ἐπικριταῖς ἀντιλήψεσιν ὅτι ὀφείλομεν χάριν δῆθεν προσαρμογῆς πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ συστήματα ἐκπαιδεύσεως νὰ διακόψωμεν πάντα ἐκπαιδευτικὸν δεσμὸν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν πάσης φύσεως ἐπικριτῶν ὡς πεπαλαιωμένον.

2. Ἐπανελημμένως ἐδῆλωσα καὶ ἐτόνισα ὅτι θεωρῶ ἀπὸ ἐθνικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἀπόψεως ἄκρως ἐπικίνδυνον τὴν διακοπὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν δεσμῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ζήτημα τίθεται σαφῶς οὕτω καὶ οἱ πάσης φύσεως ἐπικριταὶ δέον νὰ λάβωσι σαφῆ θέσιν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ συνδέσμου τούτου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐστηρίχθη μέχρι σήμερον ἡ ἐκπαιδεύσις τῆς Κύπρου καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἐθνικὴ ἀγωγὴ τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς νήσου. Τὸ θέμα δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν οἰασδήποτε λύσεως τοῦ πολιτικοῦ προβλήματος τῆς νήσου ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας.

3. Ταῦτα λέγων δὲν ἐννοῶ ὅτι ὀφείλομεν κατὰ γράμμα νὰ ἐφαρμόζωμεν πᾶσαν λεπτομέρειαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἀλλὰ νὰ προσαρμόζωμεν αὐτὸ, ἀποτελοῦν τὴν θάσιν τῆς ἐκπαιδεύσεώς μας, πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας. Τὸ ἐν Κύπρῳ ἀκολουθοῦμενον

ἐκπαιδευτικὸν σύστημα εἶναι κράμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, εὐρωπαϊκῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων καὶ τῶν παρ' ἡμῖν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ ἐν Κύπρῳ οἰουδήποτε ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος θὰ ἦτο σφάλμα μέγα καὶ θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς σχετικὰς συστάσεις τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ (βλ. τελευταῖον συνέδριον ἐν Παρισίοις).

Λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἔκαμα εἰς δημοσίαν ὁμιλίαν μου, τῆς ὁποίας κυκλοφορησάσης ἐλπίζω ὅτι ἔλαβε γνώσιν τὸ ἐντιμον μέλος. Ὅτι ἡ τοιαύτη ρύθμισις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος ὡς ἀνωτέρω διεγράφη εἶναι ἐπὶ ὀρθῆς βάσεως ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ Παιδείας συμβούλου αὐτοῦ ἀπεσταλμένου τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ, ἐπὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγραμματισμοῦ, διακεκριμένου δὲ διεθνῶς ἐκπαιδευτικοῦ Δρος Γκέρερ, ὅστις ἐν τῇ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκθέσει του τονίζει ὅτι ἡ ἐν Κύπρῳ ἐκπαιδεύσις εἶναι καλῶς θεμελιωμένη (well established).

4. Παρκολοῦθησα τὰς ἀπόψεις ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἄλλων διατυπωθείσας εἰς τὴν ὑπὸ τῆς ἐφημερίδος («Ἐλευθερία») γενομένην πρότινος χρόνου ἔρευναν καὶ ὁμολογῶ ὅτι αὐτὰ περιεῖχον τόσον ἀντιμαχομένας ἀπόψεις, ὥστε ἐκ τούτων μόνον σύγχυσις φρένων θὰ ἴδυναιτο νὰ προκύψῃ. Ἄν ἐπρόκειτο τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς γενομένας εἰσηγήσεις, τότε ἡ ἐκπαιδεύσις τῆς Κύπρου θὰ παρεδίδοτο εἰς ἰσχυρὸν ἀνεμοστρόβιλον.

5. Λυποῦμαι, διότι τὸ ἐντιμον μέλος ἢ δὲν ἀντελήθη ἢ δὲν κἠέλυσεν νὰ ἀντιληφθῆ τὴν θάσιν τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν ἐπικρίσεων τοῦ Ἐμπειρογνώμονος Δρος Μπακάμη. Οὕτως εἰργάσθη ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ Παιδείας ὡς σύμβουλος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῆς τεχνικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ δὴ τῆς κατάρτισεως διευθυντῶν τῶν σχολείων τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, οὐδόλως δι' ἠσυχολήθη ὡς σύμβουλος τοῦ Ὑπουργείου μὲ τὰ ζητήματα τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐν τούτοις προέβη εἰς παρατηρήσεις ἐν πολλοῖς ὀρθὰς, ἐν πολλοῖς δὲ προχειροῦς καὶ ἐσφαλμένας. Τὰ βασικώτερα σημεῖα τῆς ἐκθέσεώς του, τὰ ὁποία ὄφειλε τὸ ἐντιμον μέλος νὰ προσέξῃ εἶναι: α) ἡ ἀνάγκη δωρεὰν παιδείας, β) ἡ ἀνάγκη ἐπεκτάσεως τῆς υποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως, γ) ἡ ἀνάγκη αὐξήσεως τῶν μισθῶν τῶν ἐκπαιδευτικῶν, διὰ νὰ προσελκῆ τὸ ἐπάγγελμα, δ) ἡ ἀνάγκη βελτιώσεως τοῦ ὑπάρχοντος ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ, ἰδίως δὲ τῶν κατεχόντων διευθυντικὰς θέσεις, ε) ἡ ἀνάγκη διαθέσεως περισσοτέρων οἰκονομικῶν μέσων διὰ τὰ σχολικὰ κτίρια, στ) ἐν γένει ἡ ἀνάγκη διαθέσεως πολὺν περισσοτέρων ποσῶν ἐκ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκπαιδεύσεως δι' ἐξοπλισμὸν τῶν σχολείων καὶ ἄλλα. Τὰ ὑπὸ τοῦ Δρος Μπακάμη θιγόμενα ζητήματα ταῦτα ἀπο-

τελοῦσι τὴν πολιτικὴν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Αἱ λοιπαὶ παρατηρήσεις του εἶναι πρόχειροι καὶ ἀβασάνιστοι καὶ δὲν προέρχονται ἐκ μελέτης τῶν πραγμάτων. Ἄλλως δὲν θὰ ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχει νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζεται καὶ ὅτι τὰ σχολικὰ κτίρια τῶν δημοτικῶν σχολείων εἶναι πεπαλαιωμένα. Ἄς ἀνεγίνωσκε τοῦλάχιστον τὴν ἐν τῷ Β' πενταετεί προγράμματι ἔκθεσιν καὶ ἄς ἐπισκέπτετο μερικά σχολεῖα εἰς τὰς πόλεις καὶ τὴν ὑπαίθρον.

6. Αἱ ἐπικρίσεις καὶ ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας συχνὰ ἀναφέρονται εἰς εὐρωπαϊκὰ συστήματα καὶ εὐρωπαϊκὸν ἐπίπεδον. Δύναται τὸ ἔντιμον μέλος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ νὰ μᾶς πληροφορήσῃσι, ποῖον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ ἐπίπεδον ἔχουσιν ὑπ' ὄψει των; Διότι ὑποθέτω νὰ γνωρίζουν ὅτι οὐδὲν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ ἐπίπεδον ὁμοίομορφον ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ὑπάρχει, πρὸς τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ γίνῃ οἰαδήποτε σύγκρισις, παρ' ὅλον ὅτι τὰ πλείστα τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ κυπριακοῦ ἔχουν βασικὰς ὁμοιότητας. Ἄναφέρω περαιτέρω ὅτι τὰ ἀπολυτήρια τῶν γυμνασίων Κύπρου ἀναγνωρίζονται ὡς παρέχοντα δικαίωμα εἰσόδου εἰς πλείστα Πανεπιστήμια εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν χωρῶν, προσφάτως δὲ ἀνεγνωρίσθη καὶ τὸ ἀπολυτήριον τῶν παρ' ἡμῖν Οἰκονομικῶν Λυκείων ὡς ἰσοδύναμον πρὸς τὸ γαλλικὸν μπακαλορεά δι' ἄνευ ἐξετάσεων εἰσδοχῆν εἰς τὰ γαλλικὰ πανεπιστήμια πρὸς σπουδὴν τῆς φιλολογίας, τῆς φιλοσοφίας, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ τοιαύτη ἀναγνώρισις γίνεται βάσει τοῦ ἰσχύοντος προγράμματος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ λύκεια γενικῆς μορφώσεως (γυμνάσια). Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ἀπολυτήρια τῶν ἰδικῶν μας γυμνασίων ἀναγνωρίζονται ὑπὸ εὐρωπαϊκῶν πανεπιστημίων μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἰσότιμα πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γυμνάσια. Ὡς πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσως μνημονεύω τὴν κρίσιν τοῦ ἐν Κύπρῳ ἀρχηγοῦ τῆς τεχνικῆς βοήθειας τῶν ἠνωμένων Ἑθνῶν Δρος Χόλντ ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Κύπρῳ εἶναι ἐπὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου (on a high level) (ἔκθεσις 1966). Λέγων ταῦτα δὲν ἐννοῶ ὅτι δὲν χρειάζεται περαιτέρω ἄνδρον καὶ βελτίωσιν ἢ ἐκπαίδευσιν μας. Ἄλλ' ἢ ἱκανοποιήσῃσι τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκπαίδευσως, τινὰς τῶν ὁποίων ἀνέφερα ἀνωτέρω, θὰ ἀπῆται τὴν διάθεσιν ὑπὲρ αὐτῆς ποσοῦ πέραν τῶν 50% μεγαλυτέρου τοῦ δι' αὐτὴν σήμερον δαπανωμένου, ἴσως καὶ διπλασίου, καὶ τὴν ἀνάληψιν ὑπὸ τοῦ κράτους πάσης τῆς εὐθύνης δι' αὐτὴν, ἀναθεωρουμένου τοῦ σήμερον ἰσχύοντος συστήματος σχολικῆς φιλολογίας. Ἡ κατὰ κεφαλὴν δαπάνη διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐν Κύπρῳ ἀνέρχεται συμφώνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης εἰς ἐλάχιστον ποσοῦν ἔναντι τῆς δαπάνης τῆς γινομένης εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης. Τὸ

αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τὸ διατιθέμενον ὑπὲρ τῆς ἐκπαίδευσως. Ὡς πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα εἴμεθα ἐκ τῶν τελευταίων χωρῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης.

7. Περὶ τῶν συνεχῶς γινομένων ἀλλαγῶν ἐν τῇ ἐκπαίδευσιν παρ' ἡμῖν, τῶν εἰσαγομένων νέων μεθόδων διδασκαλίας, τῶν λαμβανομένων ἐν γένει μέτρων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ὑπὲρ τῆς ἀνόδου τῆς ἐκπαίδευσως καὶ πολλῶν ἄλλων θὰ ἴτο λίαν μακρὸν νὰ ἐκθέσω ἐν τῇ ἀπαντήσει μου ταύτῃ. Ταῦτα πάντα περιέχονται εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ διευθυντοῦ ἐκπαίδευσως, τῶν τμηματάρχων ἀνωτέρας καὶ μέσης, τεχνικῆς καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσως, ἂν καὶ αὗται ἀποστελλόμεναι εἰς τὸν τύπον δὲν δημοσιεύονται κατὰ κανόνα ὑπ' αὐτοῦ.

8. Θὰ ἤμην ὑπόχρεως πρὸς τὸ ἔντιμον μέλος, ἂν με ἐπιπροφῆρει, ποίας θεωρεῖ πεπαλαιωμένας ἀντιληψεις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ ἀπαντήσω πρὸς αὐτό. Διότι ἐκ τῆς ἀορίστου ἐρωτήσεως δὲν δύναμαι νὰ εἰκόσω, τί ἐννοεῖ.

9. Ὡς πρὸς τοὺς φορεῖς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἐν Κύπρῳ συστήματος, τῶν ὁποίων τὸ ἔντιμον μέλος ζητεῖ τὴν ἀπομάκρυνσιν, ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ὅτι οὗτοι εἶναι ἄριστοι ἐκπαιδευτικοὶ διακριθέντες ἐν τῇ ἐκπαιδευτικῇ ὑπηρεσίᾳ, τυχόντες οἱ πλείστοι μακρῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν — πλείστοι κατέχουσι τὸν πρόσθετον τίτλον τοῦ διδάκτορος ἢ Μ. Α. ξένων ἢ καὶ ἑλληνικῶν πανεπιστημίων, εἶναι δὲ συγγραφεῖς ἀξιολόγων ἐπιστημονικῶν μελετῶν. Τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας βαθυτάτα ἐκτιμᾷ τὴν ἐργασίαν των καὶ δὲν δύναται νὰ εἰσηγηθῇ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν. Ἄν ἀφ' ἑτέρου τὸ ἔντιμον μέλος ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν τοῦτον, τὸν Ὑπουργόν, τοῦ ὁποίου ζητεῖ τὴν ἀπομάκρυνσιν, δύναται νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν Μακαριώτατον Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, ὡς ἀπυθύνθη καὶ ἄλλοτε ἐξ ἄλλης εὐκαιρίας. Θὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ Κυβέρνησις, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπευθύνεται, δὲν διορίζει οὐδὲ παύει Ὑπουργούς».

(Πολυγραφημένο φυλλάδιο).

ΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΔΙΑ ΤΗΝ
ΣΥΜΒΟΛΗΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ
ΕΠΙΚΟ ΑΓΩΝΑ τοῦ 1940 - 41

Ἀγαπητὲ συμπατριώτα,

Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν διδετε τὸν ἱερὸν δρῶν τοῦ Ἑλληνος Στρατιώτου διὰ νὰ ἀγωνισθῆτε καὶ μόνοι καὶ μετὰ πολλῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, αἰσθανόμεθα τὸ καθῆκον νὰ ἀπευθύνωμεν πρὸς ὑμᾶς τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ τὰ συγχαρητήρια τῆς διὰ σᾶς ὑπερφηάνου Πατρίδος σας.

Ἡ Κύπρος πυκνώνουσα καὶ σήμερον, ὅπως εἰς κάθε στιγμὴν τῆς ζωῆς τοῦ Ἑθνους τὰς Ἑλληνικὰς ἠρωϊκὰς φαλάγγας δὲν συνεχίζει

άπλως την άρχαίαν Έλληνικήν παράδοσιν του άμύνοεσθαι περι Πάτρης, άλλ' άκολουθεΐ τον δρόμον τής αιωνίας αυτής προσηλώσεως και άφοσιώσεως προς την θάνατον Μπτέρα.

Παραστάτης ύμων είναι την στιγμήν ταύτην και όλόκληρος ο Κυπριακός λαός, ό οποίος έθελουσίως έπιστρατευθείς κατά χιλιάδας πολλές έν Κύπρω δια να άγωνισθΐ ύπέρ των αιώνιων ιδανικών του Έθνους άναμένει έναγωνίως την μεταφοράν αυτού εις Έλλάδα.

Πρωτοπόροι ύμεις τής Κυπριακής έλευθερίας θα μεταφέρετε μαζί σας εις τον μαχόμενον Έθνικόν μας Στρατόν τον ένθουσιασμόν τής άδουλτώτου τήν ψυχήν και τό φρόνημα Πατρίδος σας και την πίστιν προς μίαν ένδοξον Πανελλήνιον αύριον.

Εΐθε εύδοκούσης τής εύγενοϋς και Μεγάλης Συμμάχου μας, να είσθε οι άγγελιοί εις την Κύπρον τής από αιώνων μακρών όνειροπολουμένης Έλληνικής έλευθερίας.

Ή ώρα ή καλή. Ό θεός μαζί σας.

† Ό Κυρηνείας ΜΑΚΑΡΙΟΣ
ΝΙΚ. ΚΛ. ΛΑΝΙΤΗΣ
ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΚΥΡΟΥ

Έν Αθήναις, τΐ 14η Δεκεμβρίου 1940.

Δημοσίευση Κώστα Γιαλλουρίδη
«Έλευθερία», 27.10.1968.

ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΕΡΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Κ. ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ

«Εΐναι ή πέμπτη φορά που για την μεγάλην επέτειο τής κοσμοϊστορικής 28ης Οκτωβρίου, έχω την τιμή να άπευθύνω μήνυμα δόξης από την Τηλεόραση τής πολύπαθης άγαπητής μου Κύπρου προς τους δοκιμαζόμενους άλλ' ύψηλόφρονες Κυπρίους.

Δέν έχω πολλά να σας πω. Οι άνδρες του 40 ήταν γενναίοι, όπως γενναίος στάθηκε πάντα ό Έλληνας στην μακραίωνη και ένδοξη ιστορία του.

Προτού έπιδοθΐ από τον άδικο εισβολέα τό στυγνό τελεσίγραφο στον Ίωάννη Μεταξά, μοχθοϋσε τό Έθνος σε έργα ειρηνικά, για την καλύτερευση του τόπου. Δέν ζητήσαμε τον πόλεμο. Άγαπάμε την πρόοδο και τα ειρηνικά έργα. Ή συνετή αλλά θαρραλέα ήγεσία μας είχε κάνει ό,τι μπορούσε για την ειρήνη. Όταν όμως ό έχθρός ζήτησε «γΐν και ύδωρ», τό Έθνος όλόκληρο, Άρχηγοί και Λαός, άντρες γυναίκες και παιδιά, ξεσηκώθηκε σύσσωμο για την Πατρίδα. Δέν στάθηκε να λογαριάσει ούτε την συντριπτική υπεροχή του έχθρου, ούτε τον ίσχυρό του έξοπλισμό, ούτε τα τέλεια μέσα του.

Κ' ένω εργαζόμαστε για την ειρήνη, στις 28 Οκτωβρίου βρεθήκαμε με μίας έτοιμοι για τον πόλεμο. Τό τι έγινε εκείνη την πρώτη μέρα του ΟΧΙ δέν λέγεται. Ξεκινήσαμε όλοι χαρούμενοι και ένωμένοι για την έκτέλεση

ιερού χρέους. Τά τραμ στην Αθήνα, σημαϊοστόλιετα, κουβαλοϋσαν στίβα άνοικτόκαρδους στρατιώτες που σπεύδανε για τους στρατώνας.

Προκαλοϋν έως σήμερα υπερφάνεια και συγκίνηση οι φωτογραφίες εκείνης τής μέρας που δείχνουν τον Λαό σε ύπεροχο πατριωτικό ένθουσιασμό. Στις έπαρχίες οι γεωργοί, οι βοσκοί και οι ναυτικοί τρέξανε στο καθΐκον που νοιώθανε μέσα τους. Όλοι βοηθοϋσαν με κάθε τρόπο.

Στά τραχεία χιονισμένα και λασπωμένα βουνά τής Ήπειρου πολεμήσαμε όλοι σκληρά, άποφασισμένοι (μέχρις έσχάτων). Δείξαμε άλλη μιá φορά την φυλετική μας ίσχυρή βούληση, την βιολογική μας άντοχή και άνωτερότητα. Κρατήσαμε άρρηκτη έθνική ένότητα. Και τό θαύμα έγινε. Μέσα στην τιτανομαχία τής οίκουμένης, τα Έλληνικά όπλα έστειφε ή πρώτη νίκη έναντίον τής ώμης βίας. Ύποκλίθηκαν — άκόμη και οι άντίπαλοι — μπροστά στο άνυπέρβλητο κατόρθωμα του Έλληνισμοϋ. Ή Έλλάς ξανάγινε πρωτοπόρος στον παγκόσμιο άγώνα για την Έλευθερία. Πρωτοπόρος έναντίον του φασισμού και του ολοκληρωτισμοϋ κάθε μορφής. Και άναζητούν πολλοί ως σήμερα τα αίτια του άπροσοκΐτου, του έκπληκτικού άποτελέσματος. Για μäs όμως δέν υπάρχει έκπληξη. Δέν ύπάρχει άναζήτηση. Ή έθνική μας παράδοση δίνει μόνη της την άπάντηση. Βάθρο και εξΐγηση τής Νίκης μας είναι τό ύψηλό έθνικό φρόνημα, τό ήθικό του Έλληνικοϋ Λαοϋ.

Καθώς είπα και σε προηγύμενη περίσταση, κουβέντιαξα με τους συναδέλφους μου στο μέτωπο, στον τομέα του Τομαρίτσα, που δρέθηκαν. Οι κακουχίες, οι στερήσεις, τό έχθρικό πυροβολικό, τό αεροπλάνα, ό φοβερός χειμώνας και οι θέσεις μάχης μέσα στο λασπωμένο χιόνι, τίποτε δέν τους λύγισε. Κανείς δέν θαρυγκόμισε να πΐ «προς τί όλες αυτές οι θυσίες;». Μερικοί, πρέπει να πΐ, δέν πίστευαν στην Νίκη' όλοι όμως άνεξαιρέτως πίστευαν άκλόνητα στο ίερό χρέος να πολεμήσουν, ν' άντισταθούν μ' όλη τή δύναμη για την Έλευθερία. Αυτή ή πίστη, αυτή ή βαθειά ριζωμένη πεποίθηση για τό ίερό χρέος, έδωσε τή Νίκη.

Και τό στοιχείο αυτό τής ψυχικής υπεροχής, του πρωταρχικοϋ χρέους για την Πατρίδα, δέν είναι παροδικό. Είναι μόνιμο στοιχείο στη ζωή του Έλληνισμοϋ. Εΐναι παρούσα δύναμη. Εΐναι σταθερό και άποφασιστικό δεδομένο, που όλοι πρέπει να έχουν ύπ' όψη τους — και τό έχουν ύπ' όψιν τους — προτού σκεφθούν καν να έμπλακοϋν σε παράφρονες περιπέτειες, σαν κι' αυτές του άρματωμένου ως τά δόντια φασισμού.

Ή χαλυβδωμένη ψυχή και ή άποφασιστικότητα των Έλλήνων είναι έγγύηση ειρήνης και Έλευθερίας. Και ή Έλλάς προχωρεί προς τό μέλλον με άυτοπεποίθηση και με συνέπεια

πρός τις ύψηλές και ακατάλυτες εθνικές της αρχές που τις καθαγίασε με περίλαμπρη πράξη.

Μέσα στην σημερινή διεθνή άβεσθαιότητα, μέσα στην αγωνία του κόσμου, μπροστά στη νέα άπειλή της βίας, τα έθνικά μας ιδανικά, στέκουν όροσημο φωτεινό για όλους.

Έχθρος κάθε τυραννίας, αντίπαλος κάθε ολοκληρωτισμού, ο Έλλην μένει πιστός στη μεγάλη ρήση των προγόνων του: «Τὸ γὰρ εὐδαιμον ἐλεύθερον καὶ τὸ ἐλεύθερον εὐψυχον». Για να είσαι εὐτυχής πρέπει να είσαι ἐλεύθερος και για να είσαι ἐλεύθερος πρέπει να είσαι γενναίος».

Τηλεόραση τοῦ ΡΙΚ, 28.10.1968.

ΔΕΝ ΠΤΑΙΕΙ Ο ΘΕΣΜΟΣ

Συνεπληρώθησαν χθές 23 έτη από της ίδρύσεως της Όργανώσεως των Ένωμένων Έθνών και επί τη ευκαιρία ταύτη ο Γενικός Γραμματέυς κ. Θάντ διά μυνύματός του εκάλεσε τὰ Έθνη και τους λαούς να αναλογοισθύν τας δυνατότητας, τας όποιας δημιουργεί ή Παγκόσμιος Όργάνωσις και τας προοπτικάς διά την θελίωσίη της. Είηαι αληθές, ότι τὰ Ένωμ. Έθνη δέν επέτυχαν απολύτως εις τόν ύπερτατον σκοπόν των, ό όποιος συνίσταται εις την εξάλειψιν της κατάρας του πολέμου, αλλά διά την αποτυχίαν των ταύτην δέν πταίει ό θεσμός. Όφείλεται ή αποτυχία εις τό γεγονός ότι δέν υπήρξεν ή δέουσα ανταπόκρισις, κυρίως εκ μέρους των Μεγάλων Δυναμειων, εις την επιθυμίαν και τας προσδοκίας των λαών δι' ειρήνην, κοινωνικήν δικαιοσύνην και πρόοδον, επί της βάσεως της αμοιβαίοτητας και όχι της ιδιοτελείας. Τά συμφέροντα των Μεγάλων έτέθησαν ύπ' αυτών, σχεδόν πάντοτε, υπεράνω των ευγενών ιδεωδών και βασικών επιδιώξεων των Ένωμένων Έθνών. Εις μάτην ό κ. Θάντ επεκαλέσθη τους σκοπούς αυτών, δι' επανειλημμένων εκκλήσεών του προς τους Μεγάλους, διά να τους πείρη όπως επιδιώξουν συνεννόησιν βάσει του Καταστατικού Χάρτου προς έδραίωσιν της παγκοσμίου ειρήνης. Όμως, οι Μεγάλοι συνεννοοῦνται μόνον όταν πρόκειται να αποτρέψουν μεταξύ των πολεμικήν ανάφλεξιν. Τοπικούς και έμφυλιους πολέμους όχι μόνον δέν αποτρέπουν, αλλά ενθαρρύνουν, επικαλοῦμενοι ντε φάκτο ζώνας έπιρροών, τούτέστιν συμφέροντα.

Παρά την άρνητικήν στάσιν των Μεγάλων, τὰ Ένωμένα Έθνη έσημείωσαν θετικάς επιτυχίας εις ειρηνευτικάς αποστολάς διά της κατασθέσεως εκραγείων πυρκαϊών και παρεμποδίσεως, ούτω, επεκτάσεώς των. Η Κύπρος είναι μεταξύ των χωρών, εις τας όποιας τὰ Ένωμένα Έθνη επέτυχαν διά της επεμβάσεώς των να διατηρήσουν την ειρήνην εντός αυτής και να προλάβουν επέκτασιν πολέμου εντός αυτής και εκτός του χώρου της. Έάν

μέχρι τουδε τὰ Ένωμένα Έθνη δέν επέτυχαν, παραλλήλως προς την ειρηνεύσιν, εις μίαν μόνιμον και δικαίαν λύσιν του Κυπριακού, καιτοι εκίνηθη προς τουτο ό μεσολαθθτικός μηχανισμός των, δέν πταίει ό θεσμός Πταιούν ή Τουρκία και οι ύποστηρικται της, οι όποιοι άντέδρασαν ώς άντέδρασαν εις τόν μεσολαθθτικόν μηχανισμόν της ΟΗΕ διά να τόν ύπονομεύσουν από των πρώτων θημάτων του. Είπεν ό Δρ Χώλντ εις προχθεσινήν δημοσιογραφικήν διάσκεψιν έν Λευκωσία, αναφερθείς εις τόν ρόλον, τόν όποιον δύνανται να διαδραματίσουν τὰ Ένωμένα Έθνη εις τό πεδιον του διακανονισμού διενέξεων τόσον έσωτερικών, όσον και έξωτερικών: «Όρονώ, ότι αρχίζομεν αναγνωρίζοντες τό άξιωμα, τό όποιον δύνανται να εκφράσω εις την γλώσσαν του άπλου άνθρώπου: «Τό συνομιλείν είναι καλύτερον του πυροβολείν». Παρά την διαμάχην και άκόμη τό χάος, τό όποιον βλέπομεν εις πολλά σημεία του κόσμου, πιστεύω, ότι τό μάθημα τουτο θραδέως και όδυνηρώς εκμανθάνεται. Πιστεύω, ότι τό μάθημα τουτο έμαθε και ή Κύπρος». Ό Δρ Χώλντ αναφέρτερο προφανώς εις τας ένδοκυπριακάς συνομιλίας, εις την ευδωσίαν των όποιων διακαώς θέλει να έλπίζει ό Κυπριακός λαός έν τω συνόλω του. Και δέν είναι δύσκολον να ευδωθούη και δι συντόμως έφ' όσον αι άρχαι του Καταστατικού Χάρτου της ΟΗΕ, τας όποιας επεκαλέσθησαν ό κ. Θάντ και ό Δρ Χώλντ, γίνουη σεβασται ύφ' όλων των ένδιαφερομένων.

Όμως, μέχρι της στιγμής τουλάχιστον, καλή θέλπισις όπως επιδιώχθη λύσις του Κυπριακού επί των άρχων των Ένωμένων Έθνών, δέν εκδηλοῦται από της πλευράς των αντιδίκων. Οι όποιοι επέλεξαν την παραμονή της 23ης έπετείου της Παγκοσμίου Όργανώσεως διά να προσβάλουν διά των δημοσιογραφικών όργάνων των τόν θεσμόν των Ένωμένων Έθνών και να παρουσιάσουν ταῦτα ως άνίκανα να λύσουν οιονδήποτε πρόβλημα! Έννοοῦν οὔτοι να παρεμβάλουν εισέτι εις μίαν δικαίαν επίλυσιν του Κυπριακού έμπόδια, άνευ των όποιων τουτο θα έλύτετο κατ' ευχήν, όποτε και ή ευημερία, που έπετεῦχθη έν τη Νήσῳ κατά την τελευταίαν πενταετίαν (παρά τὰ τοπικά πολιτικά γεγονότα), δέν θα περιωρίζτε μόνον μεταξύ των Έλλήνων Κυπρίων και εκείνων των Τουρκοκυπρίων, τους όποιους δέν έφυλάκισεν ή ήγεσία των εις γκέττο, αλλά θα επεξετείνετο εις όλόκληρον την Νήσον, εις όλόκληρον τόν λαόν της, ανεξαρτήτως φυλής και δόγματος. Η Κύπρος, ώμολόγησεν ό κ. Χώλντ, «καθίσταται ραγδαίως αναπτυσσομένη χώρα». Ό ρυθμός της ανάπτυξεώς της άσφαλώς θα επιταχυνθῆ έφ' καία εις τό πλαίσιον μιās έδαφικώς και δικαία εις τό πλαίσιον μιās έδαφικής και διοικητικώς ένιαίας Κύπρου. Την ρεαλιστικήν αυτήν θέσιν όφείλει να συνειδητοποιήσει ή Άγκυρα, έγκαταλείπουσα τας πολιτικάς και

διπλωματικές μηχανογραφίες της μεταξύ ξένων Δυνάμεων, που δεν ενδιαφέρονται παρά μόνον διά τὰ ἰδικὰ των συμφέροντα, και διδουσα τὸ πράσινον φῶς εἰς τὴν Τουρκοκυπριακὴν ἡγεσίαν διὰ νὰ ἐπιδειξῆ αὐτὴ καλὴν θέλησιν εἰς τὴν τράπεζαν τῶν ἐνδοκυπριακῶν διαπραγματεύσεων. Πρέπει νὰ ἐπιτύχουν αὐταὶ θάσει τῶν ἀρχῶν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἄλλως συμφορὰ θὰ εἶναι ἀναπόφευκτος. Εἶναι λίαν εὐχερὲς νὰ ἐπιτύχουν ἐφ' ὅσον μετουσιωθοῦν διὰ τοῦ συνομιλεῖν εἰς τὴν πράξιν αἱ ἀρχαὶ και οἱ σκοποὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. «Πορεῖαι ἄλλαι ἀπὸ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ΟΗΕ θὰ ἦσαν ἀδιανόητοι. Διότι αἱ ἄλλαι πορεῖαι θὰ ἐσῆμαιναν ἀδικίαν, δεῖνὰ και μαζικὴν καταστροφὴν». Ἡ φράσις αὐτὴ τοῦ κ. Χῶλντ δὲν ἀνεφέρετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Κύπρον. Ἦτο γενικὴ. Και ἰσχύει ἰδιαίτερος διὰ τὴν μαρτυρικὴν αὐτὴν Νῆσον, ἡ ὁποία ἐθεμελίωσε και θεμελιώνει τὰς ἐλπίδας τῆς δι' εἰρήνην και πρόοδον εἰς τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν.

«Ἐλευθερία», 25.10.1968.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΡΑΚΑΣΗ: Ἀνθολογία Γαλλικῆς Ποιτικῆς Πρόζας — ἐκδόσεις Δίφρος.

Γνωστὸς πνευματικὸς ἐργάτης ὁ κ. Σταῦρος Καρακάσης μᾶς ἔχει δώσει μέχρι τώρα πολὺ και πολὺμορφα ἔργα σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τοῦ ἐντεχνου λόγου.

Ποιήματα, μελέτες, πεζὰ, μεταφράσεις ἔχουν ἀπασχολήσει τὸν δημιουργὸ και πάντα οἱ ἀπασχολήσεις του ἔχουν ὑψηλοῦς στόχους και τ' ἀποτελέσματα τοῦ μόχθου του σημαντικῆς κατακτήσεις. Ἐτοὶ με τὴν γνώσιν τῆς Γαλλικῆς γλώσσας που κατέχει ἄριστα ὁ συγγραφέας, ἀλλὰ και με τὴν ποιτικὴ ὑποδομὴ που τὸν διακρίνει, νομίζω πὼς ἦταν ὁ πιὸ κατάλληλος ἄνθρωπος που θὰ μπορούσε νὰ μεταφέρει στὴ γλῶσσα μας, τοὺς ἥθασαυρους που κρύβει πολὺ πλοῦσις σὲ ποιητῆς δημιουργοὺς και ποίηση ἢ Γαλλικὴ, ἢ ἀθάνατη Γαλλικὴ μῦθος.

Στὴν Ἀνθολογία τῆς Γαλλικῆς Ποιτικῆς Πρόζας που μετάφρασε ὁ κ. Σταῦρος Καρακάσης μπορεί νὰ χαρεῖ κανεὶς πενήντα περίπου ποιητῆς τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς.

Ἀναφέρομαι στὴν τύχη σὲ μερικὰ ὀνόματα γιὰ νὰ δώσω μιὰ σχετικὴ ἀξία στὰ ὅσα εἶπα πιὸ πάνω: ὁ Ἀπολλιναιρ, ὁ Ἀραγκόν, ὁ Μπωντλαίρ, ὁ Μπρετόν, ὁ Κλωντέλ, ὁ Κοκτώ, ὁ Καρκό, ὁ Πῶλ ἔφρ, ὁ Μὰξ Ζακόμπ, ὁ Λωτρεαμόν, ὁ Λαφόργκ, ὁ Μαλλαρμέ, ὁ Πρεβέρ, ὁ Τζαρά, ὁ Βαλερύ, ὁ Ἐλυάρ κι' ἔνα πληθὸς ἄλλοι σημαντικοὶ ποιητῆς τῆς Γαλλικῆς γλώσσας.

Ὅσοοο θὰ πρέπει νὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο στὸ θέμα τῆς Ποιτικῆς Πρόζας που ἀποτε-

λεῖ τὸ στόχο τοῦ ἔρατου αὐτοῦ βιβλίου, τῆς Ἀνθολογίας τοῦ κ. Σταῦρου Καρακάσης.

Γιὰ μᾶς ποίηση εἶναι κάθε τι που τὸ διακρίνει τὸ κάλλος, ἡ τάση νὰ γοπεύει αἰσθητικὰ, νὰ κατακτᾷ.

Ἡ ποίηση ἔχει μεγαλύτερη σημασία, θὰ ἔλεγε ὁ ἄγγλος ποιητῆς Ρόμπερτ Μπρούκ, σὰν διάχυτη οὐσία μέσα στὴ ζωὴ, παρά σὰ διάχυτη πεμπουσία μέσα στὰ φύλλα τῶν ποιητικῶν βιβλίων. Τὰ μεταφρασμένα ποιήματα τῆς Ἀνθολογίας που ἀναφέρουμε ἐδῶ εἶναι ἀποστάγματα τῆς πιὸ ὠραίας γαλλικῆς ποίησης ἔτσι που μᾶς δίνουνται ἀπὸ τὴν πέννα ἐνὸς δοκιμοποιητῆ — μεταφραστῆ.

Κι' ἀκόμα σημασία ἔχει πὼς κλείνοντας αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔχεις τὴν αἴσθηση μιᾶς ποίησης γεμάτης μοντέρνα λυρικὴν δύναμη και γεμάτης ἀκόμα ποιητικὰ ρίγη και μνύματα. Γι' αὐτὸ τοῦτο τὸ βιβλίον ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ πλατεῖα.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ: ὉΡ. ΝΙΤΣΕ. Βιογραφία και κριτικὴ τῶν ἔργων του. Ἐκδόσεις «Δωδεκάτη Ὁρα», 1967.

Πρόσφατα κυκλοφόρησε στὴν Ἀθήνα κι' ἔνα νέο βιβλίον τοῦ γνωστοῦ δοκιμογράφου και λογοτέχνη κ. Γιώργου Πουλόπουλου που ἀφορᾷ τὸν φρεϊδερίκο Νίτσε. Τὸ βιβλίον ἀφιερώνεται στὴ βιογραφία και στὴν κριτικὴ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἑλληνολάτρη Γερμανοῦ φιλόσοφου και ποιητῆ.

Εἶναι γνωστὸ παγκόσμια πὼς ὑπάρχει ἔνα πρόβλημα Νίτσε.

Κι' αὐτὸ, γιατί ἄθελά του, ὅπως πολὺ παραστατικὰ και πειστικὰ με ντοκουμέντα ἀναλύει ὁ Ἐλληνας μελετητῆς του, συνδέθηκε ἔνα πλαστογραφημένο ἔργον ἀπὸ τὴν ἀδερφή του και τὰ ναζιστικὰ κτήνη, τὸ βιβλίον του ἡ θέληση γιὰ δύναμη, με τὴν ἐγκληματικὴ ναζιστικὴ κοσμοθεωρία.

Ἡ ζωὴ τοῦ Νίτσε παρακολουθεῖται βῆμα πρὸς βῆμα ἀπὸ τὸν Ἐλληνα βιογράφο του και συνδέεται με τὸ ἔργο και τὴς φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ φιλόσοφου αὐτοῦ.

Στρωτὸ τὸ ὕφος, ἡ γλῶσσα δεμένη και ρέουσα, οἱ ἀπόψεις στηριγμένες με θετικὰ ἐπιχειρήματα και ντοκουμέντα ἱστορικῆς ἀξίας.

Ἴσως στὸ βιβλίον αὐτὸ νὰ δίνεται περισσότερη σημασία ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὴ ζωὴ τοῦ Νίτσε κι' αὐτὸ γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ παρακολουθήσει με πιὸ εὐκολία και ἄνεση τὴς περιέργες καμιά φορὰ και σκληρῆς θέσεις τοῦ Νίτσε γιὰ τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὸ πλανήτη μας.

Πολὺ ἐνδιαφέρον τὸ βιβλίον αὐτὸ γιὰ τὸ Νίτσε, που λύνει προβλήματα γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα Νίτσε, ἀλλὰ και θετικὰ προβλήματα γύρω ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του περίπτωσιν.

Εἶναι μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὴν παγκόσμια βιβλιογραφία τοῦ Νίτσε.

ΠΑΝΟΣ Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗ Λ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ: 'Επταήμερα, 'Αθήνα, 1966.

Στό πρώτο μέρος τής συλλογής («'Επταήμερα»), που έχει τόν τίτλο («Παροικία») τὸ στοιχείο τής εἰρωνίας κυριαρχεῖ. Πρόσωπα καὶ γεγονότα τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τής Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα, σὰν τὰ σήματα τής κυκλοφορίας, ἢ 'Ομόνοια, γίνονται τὰ στοιχεία γιὰ νὰ πλέξῃ ὁ ποιητὴς τὴν κοινωνικὴ του ἀποψη. Πότε - πότε μιὰ σύντομη διακοπὴ παρεμβάλλεται μὲ ἀρκετὸ λυρικό στοιχείο. Ἡ δεύτερη σειρά («Τόπος πικρίας») εἶναι ἓνα εἶδος «σπουδῆς θανάτου», μὲ παραλλαγές πάνω στό θέμα τύφῃ καὶ ἀναμονῇ θανάτου. Τὸ θεωρῶ πολλὴ λυρικό κομμάτι. 'Ακολουθεῖ ἡ σειρά («Χειραψία» (σὲ β' ἔκδοσιν), που εἶναι μιὰ καταφυγὴ στὸν Κύριο μὲ πολλή αἰσιοδοξία (ἔστω κι' ἂν ἀναφέρονται θάνατοι) σὲ ἀπλοῦς, νέου ρωμαντικοῦ τύπου τόνους. Στὴ σειρά («'Ο φθινόπωρος βίασε τὴ θάλασσα»), μὲ πολλὴ πετυχημένες εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις διοχετεύονται λεπτότατα ρεύματα διαφόρων αἰσθημάτων σὲ καθαρὸ ἑλληνικό κλίμα: λίγη εἰρωνία, ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ καυτὰ σχήματα στὰ βόρεια κλίματα μὲ ἀνάμνηση ὅμως ἑλληνικοῦ τοπίου. Στὴν τελευταία σειρά χρησιμοποιοῦνται σαφέστερο τὰ χριστιανικά σύμβολα. 'Ο χαρακτηρισμὸς τής σειράς ὡς («'Υπέρβασης») δίνει κι' ὅλας τὸ ὑπερβατικό τής κλίμα. Ξεχωριστὰ ἐπισημαίνω τὴν πολὺ συγκινητικὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία γιὰ τὰ Νήπια 'Επταήμερα, ὅπου τὸ χριστιανικό στοιχείο (καὶ τὸ βαθιὰ ἀνθρώπινο) κυριαρχεῖ μ' ἓνα ἰδιαίτερο παλμό, τὸν ἀγαθὸ κι' εἰλικρινῆ παλμὸ τῶν ἀγίων γονιῶν τής κάθε ἐποχῆς.

Δὲ μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἐστὶ ὅλα τὰ μέρη τής συλλογῆς ἐνωσιμὸς τὸ χριστιανικό στοιχείο. Σὲ πολλὰ μέρη τής ἀρχῆς τὰ ρητὰ κλπ. ἀπὸ τὴ Βίβλο μᾶλλον σὰν ἐξωτερικά ἐκφραστικά μέσα χρησιμοποιοῦνται. Σὲ ἄλλα ὅμως μέρη ὅπου πῶδὲ χαρακτηριστικὲς ἐκκλησιαστικὲς ἐκφράσεις ὑπάρχουν, ἀντιλαμβάνονται τὸ βαθύ ἠθροσκοπικό παλμό. Διαφωνῶ μὲ μερικὲς «σχηματοποιήσεις» γιὰτὶ δὲν τίς θεωρῶ εὐρήματα. Πάντως προκαλεῖ ἐκπληξῆ ὁ τρόπος ποὺ ὁ Σταθόπουλος ταιριάζει κοινότητες φράσεις, ἐκκλησιαστικὲς καὶ πολλὴ ποιητικὲς μὲ αἰσθητικό ἀποτέλεσμα συχνὰ συγκρούμενο.

ΑΝΤ. ΓΑΛΑΝΑΚΗ-ΒΟΥΡΛΕΚΗ: Κάτοπτρα, 'Αθήνα, 1968.

Ἡ 'Αντιγόνη Γαλανάκη-Βουρλέκη στὴν τελευταία τής συλλογῆς («Κάτοπτρα»), μᾶς μιλά μὲ ἀπαντῆτες εἰκόνες, σ' ἓνα περιγραφικό κλίμα, μεταδίδοντάς μας τὸ λυρικό ἀπόστημα τής πείρας τής. Πιστεύει πῶς ἂν γυρίσομε στὴν παιδικὴ ἀπλότητα, θὰ μπορέσομε νὰ βροῦμε τὴν εἰλικρινῆ ἐκφρασὴ μας καὶ νὰ ζήσομε μιὰ γνήσια χαρὰ.

Βλέποντας τὴ γύρω φύση ἐπιστρατεύει τὴν παιδικὴ τής ματιά, τὸν ἀληθινὸ λυρισμὸ τής ζωῆς. Ἡ αἰσιοδοξία εἶναι διάχυτη στοὺς στίχους τής, κι' ὅταν ἀκόμα μιλά γιὰ θλιβερά

πράγματα. Μοναδικὴ τής ἐπιδίωξη τάζει τὴ χαρὰ. Αὐτὴ τὴ χαρὰ φαίνεται πῶς τὴν ἀπολαμβάνει ἢ ἴδια ὅταν παραδίνεται στὴ λυρικὴ τής ἐκφραση. Παραδέχεται πῶς παντοῦ βασιλεύει τὸ χάος, γιὰτὶ ὁ κόσμος ζέφυγε ἀπὸ τὸν ρυθμὸ του.

'Αφοῦ κι' ἡ ἴδια κοιτάζοντας τὸ πρόσωπό τής στὸν καθρέφτη, ἀναρωτιέται ἂν ἡ μορφὴ τοῦ ἐνήλικα μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὴν σύσταση τής ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ παραδέχεται πῶς:

«Στὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν ὑπάρχει μιὰ ἐνωμένη ἐκφραση, μὲ ἀναπόσπαστη ὑπαρξὴ ψυχῆς καὶ σώματος...»

Τὸ βίωμα τῶν παιδικῶν καιρῶν κάθε λίγο προβάλλει καὶ τὴν κάνει νὰ ζήσῃ τὴ φύση, τὸ γεγονός, μιὰ γρήγορη στιγμή.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΑ

Ο ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΠΑΜΠΗ ΚΛΑΡΑ

'Ο «Φιλολογικός Όμιλος» τής Παιδαγωγικῆς 'Ακαδημίας Κύπρου διοργανῶσε στὶς 7 Νοεμβρίου («Φιλολογικό ἀπογευματινὸ») πρὸς τιμὴ τοῦ Μπάμπη Κλάρα μὲ τὸ ἐξῆς πρόγραμμα:

α) Κριτικὸ σημείωμα πάνω στὸν («'Εθνικὸ Σπικωμό») τοῦ Μπ. Κλάρα ἀπὸ τὴν σπουδαστρία δα Μαρία Βασιλείου.

β) Μία συνάντηση μὲ τὸν Μπάμπη Κλάρα Καλοκαίρι τοῦ 1967 καὶ Κριτικὴ τοῦ διθλίου του («Δοκίμια») ἀπὸ τὸν κ. Κύπρου Χρυσάνθη.

γ) 'Επίδειξη τεσσάρων διθλίων τοῦ Μπάμπη Κλάρα καὶ τής «Φιλολογικῆς Βραδυνῆς».

δ) Κριτικὸ σημείωμα πάνω στό δοκίμιο («'Ο Κωστὴ Παλαμᾶς») τοῦ Μπ. Κλάρα ἀπὸ τὴν σπουδαστρία δα Μαρία 'Ιωαννίδου.

ε) Γενικὴ συζήτηση (πληροφορίες, σχόλια, ἀπόψεις).

στ) 'Ανάγνωση τοῦ δοκιμίου («'Ο Κωστὴς Παλαμᾶς, Κήρυκας ἔθνευγεροῦς») τοῦ Μπ. Κλάρα.

ζ) Βιογραφικὰ τοῦ Μπάμπη Κλάρα.

Πρόεδρος: ὁ καθηγητὴς κ. Γαβριὴλ Μηνᾶς.

Λ

Καταχωροῦμε ἐδῶ τὴν ὁμιλία τοῦ κ. Κύπρου Χρυσάνθη («Μία Συνάντηση μὲ τὸν Μπάμπη Κλάρα τὸ Καλοκαίρι τοῦ 1967»).

ΜΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΠΑΜΠΗ ΚΛΑΡΑ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1967

Πῆγα ἀπρόσκλητος κι' ἀπροεידιοποίητα στὰ γραφεῖα τής «Βραδυνῆς» νὰ συναντήσω τὸ Μπάμπη Κλάρα. Τὸ ταχυπιστόριο δούλευε στὸ ἡμιπύγιο ταραζώντας τὸ κῶρο. Στὸν πρώτων ὄροφω ρωτῶ τὶς «Πληροφορίες».

—Τὸν κ. Κλάρα, παρακαλῶ.

—Τὸν Μπάμπη; ρωτᾶ ἓνας γηραιὸς κλητήρας, ποὺ καθόταν ἀντίκρου, ἐξω ἀπὸ τὸ περι-

φραγμα τῶν («Πληροφοριῶν»).

—Ναί!

—Δεξιά ἢ πρώτη πόρτα. Περάστε.

Ὁ «Διευθυντής τῆς Συντάξεως» εἶχε μισάνοικτη (γιά νά χωρή τήν εἰσοδο ἑνός ἀνθρώπου) τή γυάλινη πόρτα τοῦ γραφείου. Κτυπῶ.

—Ὅριστε, ἀπαντᾶ, χωρίς νά γυρίση ἀπάνω τὸ πρόσωπο.

—Καλημέρα σας.... τοῦ λέω κι' αὐτοσυστήνομαι.

Ἐνα λεπτό, ἄσπρο πρόσωπο, πλαισιωμένο μὲ ψαρὰ μαλλιά, χαμογελαστό μὲ κοίταζε. Ὁ Κλάρας. Μοῦ πρότεινε τὸ χέρι, προφέροντας τὸ μικρὸ μου ὄνομα (προφανῶς γιά νά δείξη πῶς μὲ γνωρίζει ἢ τοῦ εἶμαι οἰκείος). Κάθισα.

Τὸ γραφεῖο γεμάτο καρτιά, βιβλία, κείμενα, μολύβια. Εἶχα τὴν ἐντύπωση πῶς μέσα σὲ κείνο ὄλο τὸ σωρὸ ἐντυπα τὸ ἄσπρο λεπτὸ κεφάλι τοῦ Κλάρα ἦταν ἕνα κλισιὲ ἐφημερίδας μὲ λεζάντα: ὁ ὑπομονετικὸς συντάκτης.

Ἡ πρώτη μας κουβέντα περιστράφηκε γύρω ἀπὸ τὴ «Φιλολογικὴ Σελίδα» τῆς («Βραδυνῆς»). Ὁμολογῶ πῶς πάντοτε ἐκτιμοῦσα τὴν χειρονομία αὐτή. Παρουσίαζε τὰ ταλέντα, δίνοντας τους τὴν ἀναγκαῖα ὥθηση, πού χρειάζονται τὰ πρῶτα βήματα κι' ἐπιπλέον τὰ γινώριζε σ' ἕνα εὐρύτερο κοινὸ, ὅπως εἶναι τὸ κοινὸ κάθε ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας.

Δήλωσα χωρὶς φιλοφροντικὸ τόνο τὴν ἐκτίμησή μου καὶ τὴν ἀναγνώρισή μου γιά τὴ δουλειά του αὐτή. Τὰ μάτια του πήρανε μιὰ ἄλλη λάμψη. Χαροῦ ἔντυπα τὸ ἄσπρο ἦταν ἐξαρχῆς. Μὰ τώρα παρουσιάζανε λίγη περηφάνεια (καὶ τί ἄλλο ἀπὸ περηφάνεια ἀπομένει στὸν ἐργάτη τοῦ πνεύματος;)

—Τὸ Νοέμβρη κλείουμε δεκαπέντε χρόνια ἀφότου καθιερώσαμε τὴ σελίδα αὐτή, μοῦ λέει

—Ἀλήθεια; Θυμᾶμαι κάποιες γιορτὲς στὰ ὀκτῶ χρόνια τῆς, τοῦ ἀπαντῶ.

Εἶμαι βέβαιος πῶς τοῦ προκάλεσα μιὰ δίκαιη καὶ νόμιμη εὐχαρίστηση. Σὲ μιὰ ἐποχὴ πού τὸ πνεῦμα καταδιώκεται μὲ μανία σὲ πρᾶσινοι ἔστω καὶ μιὰ φιλικὴ διαπίστωση, πῶς δὲν πάει χαμένος ὁ μόχθος σου, πῶς ἔχεις τὴν ἀναγνώριση τῶν ὁμότεκνών σου. Μὲ τὴ σειρά μου ἔνοιωσα ἕνα εἶδος ἐπιτέλεσης χρέους. Τὸ νά ἀναγνωρίζεις σ' ἕνα τὸν κόπο του εἶναι στοιχειώδης ὑποχρέωση, προπαντὸς τοῦ ἀνθρώπου πού ἔταξε σκοπὸ του τὴν ἀντιδοτελῆ ἐξυπηρέτηση τοῦ πνεύματος.

Διάβασα κάποτε ἕνα συμπαθητικὸ φυλλάδιο μὲ τίτλο: («Γιορτὴ τῶν Νέων») στὰ ὀκτάχρονα τῆς «Φιλολογικῆς Βραδυνῆς». Στὸ φυλλάδιο αὐτὸ καταγράφονται τὰ ὅσα μὲ εἰλικρίνεια καὶ θερμότητα εἰπωθήκανε στὴ γιορτὴ πού διοργανώθηκε στὸ Ἑλληνοαμερικανικὸ Ἐπιμορφωτικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν. Ἡ ὀμιλία καὶ τὰ μηνύματα τῶν Δημήτρη Γιάκου, Τάκη Δόξη, Πάνου Παναγιωτοῦνη, Θανάση Παπαθανασοπούλου καὶ Παύλου Ναθαναήλ, πού ἐπισημαίνουν τὴ σημασία τῆς «Φιλολογικῆς Βραδυνῆς» καὶ τὴ δημιουργικὴ δράση στὸν κριτικὸ τομέα τοῦ πρωτεργάτη τῆς Μπάμπη Κλάρα. Στὸ ἴδιο φυλλάδιο ὑπάρχει ἢ ἀπάντηση τῶν τιμημέ-

νων, ἀλλὰ κυρίως ἕνα ποίημα, πού δείχνει τὴ θερμὴ σχέση τοῦ συγγραφέα μὲ τὸ τυπογραφεῖο.

Ἐνῶ μιλοῦσαμε γιά ἕνα τέτοιο προσφιλές καὶ γιά τοὺς δυὸ θέμα ἀρχίσανε οἱ διακοπές. Μπαίνει ὁ Χρονόπουλος καὶ δίνει τὸ χρονόγραφήμα του. Τὸ ὑπογράφει ὁ Κλάρας. Κτυπᾶ τὸ τηλέφωνο. Ὁ καθηγητῆς Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος τηλεφωνεῖ πῶς εἶναι ἔτοιμο τὸ ἄρθρο του γιά τὴν ἐφημερίδα. Ὁ Κλάρας εἰδοποιεῖ τὸν ὄδηγὸ τῆς ἐφημερίδας νά πάη νά φέρη τὸ ἄρθρο σ' ἕνα κομμάτι καρτί τοῦ δίνει ὄλες τῆς ὁδηγίες γιά νά βρῆ τὸ γραφεῖο τοῦ κ. καθηγητῆ. Μπαίνει μιὰ κοπελλίτσα μὲ τὴ σάκκα τῆς. Ὁ Κλάρας τῆς νενεὶ νά τοῦ δείξη τὸ τί ἔφερε. Κι' ἀπάνω στὸ γραφεῖο τοῦ ἀραδιάζει ἕνα σωρὸ ἄρθρα διεθνούς πρακτορείου καὶ φωτογραφίες. Κι' ἀρχίζει ὁ διευθυντῆς τῆς σύνταξης νά διαλέγη σχολιάζοντας μὲ τὰκ μερικούς... τίτλους. Σὲ λιγάκι φθάνει ἄλλος μ' ἕνα μάτσο φωτογραφίες. Διαλέγει δυὸ-τρεις καὶ δίνει ὁδηγίες. Καὶ πάλιν ἕνα τηλεφώνημα ἀπὸ κάποιο ἐργοστάσιο. Ἄπαντᾶ πῶς ἀδυνατεῖ νά παρευρεθῆ ὁ ἴδιος ἀλλὰ ὁπωσδήποτε θὰ στείλῃ κάποιο.

Ξαναπροέσαμε νά μιλήσουμε γιά τὴ «Φιλολογικὴ Βραδυνήν». Ἄνοιξε ἕνα φάκελλο διπλά του γιά νά μοῦ διαβάσῃ μερικά ὀνόματα συμπατριωτῶν μου.

—Παλὺ θά ἐπιθυμοῦσα τὴ συνεργασία Κυπρίων, μοῦ λέει. Τοὺς ἐκτιμῶ.

—Εἶναι ὁμοιαῖα ἢ ἐκτίμησι, τὸν ἐπιθεβαιῶννω, γιὰτὶ πραγματικὰ ἔχετε φίλους κι' ἐκτιμητὲς στὴν Κύπρο.

—Τὸ ξέρω. Πάντοτε γράφουμε μὲ ἀγάπη γιά τὸ ἔργο μου, μοῦ ἀπαντᾶ.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συνάντησής μας ἀνοίγει τὸ συρτάρι του καὶ μοῦ χαρίζει τὸ τελευταῖο του βιβλίον τὰ «Δοκίμια».

Φυλλομετρῶ τὸ βιβλίον μὲ ἀγάπη. Ὁμολογῶ μὲ ἀγάπη, γιὰτὶ εἶμαι ἕνας ἀπ' τοὺς ἐκτιμητὲς τοῦ Μπάμπη Κλάρα, ἀπὸ τότε πού πρωτοδιάβασα τὸ τολμηρὸ γιά τὴν ἀνεξάρτητη πολιτικὴ φιλοσοφικὴ στάση του στὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν Κατοχὴ.

Ὁ συγγραφέας μὲ παρακολουθοῦσε μὲ τὸ ὕφος πατέρα πού ἐπαινοῦν μὲ διάκριση τὰ παιδιὰ του.

—Τὰ δίνω στοὺς ἐκδότες. Καὶ παίρνω ἕνα μικρὸ ἀριθμὸ. Ποσοστὰ περιμένεις; μοῦ λέει σὰ νάτανε ἀπολογία. Τελευταίως ἕνας ἐκδότης μοῦ πούλησε τὰ βιβλία σὲ ἄλλο ἐπιχειρηματία. Κι' ἐμεῖς ἀγοράζουμε τὰ... βιβλία μας. Δυστυχῶς δὲ διαθέτω καιρὸ καὶ πείρα γιά νά ἀσχοληθῶ μόνος μὲ τὴν ἔκδοση καὶ διάθεση τοῦ βιβλίου μου.

Ἡ τραγικὴ ἐπώδους τῶν πιὸ πολλῶν συγγραφέων. Ἄλλὰ ἢ δυσκολία αὐτὴ δὲν ἀνακόπτει τὸ ἔνθεο πάθος μας, τὸ πάθος τῆς δημιουργικῆς ἐκφρασης μὲ τὸν γραπτὸ λόγο. Ὁρεῶρες σκέφτεσαι πῶς οἱ τόσες δυσκολίες ἀποτελοῦν κίνητρα γιά νέες καὶ νέες ἐξορμήσεις, ἔστω καὶ ἀπέλιπδες.

—Καλημέρα σας, κύριε Κλάρα.

Κι' ἔκλεισα ἐκεῖνο τὸ πρῶνόν μου.

Μ. Δ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ

«28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940»

«ΠΙΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΤΙΡΟΣ»

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1968

Ὁμιλία μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς «28ης Ὀκτωβρίου 1940». Δόθηκε σὲ ἐορταστικὴ συγκέντρωση τῆς πόλεως Ἀμμοχώστου στὴν αἴθουσα τοῦ «Λυκείου Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου» τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1968.

Ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος», Δεκέμβριος 1968.

Andersson's Expedition - 1850

Κατάληψη ἐχθρικῶν θέσεων, τοῦ ζωγράφου
Ἀλεξάνδρου Δ. Ἀλεξανδράκη, ἀπὸ τὸ
Λεύκωμά του «Ἔτσι Πολεμούσαμε τὸ
1940—41».

«Στὴν τέχνη μου μὲ ἀπασχόλησαν πολλά.
Οἱ εἰκόνες ὅμως τοῦ μετώπου καὶ τῆς
ὑπεράνθρωπης προσπάθειάς μας στὸν
συντριπτικὰ ἄνισο ἀγῶνα, ἔρχονται καὶ
ξανάρχονται στὴ ζωγραφικὴ μου σὰν ἀνε-
ξόφλητο χρέος», ἔγραψε ὁ πολεμιστὴς
καλλιτέχνης.

“28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940”

Ἐπάρχουν ὀμιληταί, πού γιά ν' ἀσχοληθοῦνε μέ τήν 28η Ὀκτωβρ' ου 1940, ἀρχίζουν ἀπό τοὺς Περσικοὺς Πολέμους καί φτάνουν στό θέμα ὕστερα ἀπὸ δίωρο σχεδὸν μαραθῶνιο.

Ὁ ἀποφινὸς ὀμιλητῆς σας, κάπως σεμνότερος, θὰ ἀρχίσῃ... ἀπὸ τὸν Ὅθωνα!

Πραγματικά, τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς πού ὁ φίλος Δήμαρχος τῆς προοδευτικῆς Ἀμμοχώστου κ. Ἀνδρέας Πούγιουρος με κάλεσε ἐκ μέρους τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῶν Ἐορτασμῶν Ἀμμοχώστου νὰ μιλήσω ἀπόψε, ἔτυχε νὰ διαβάζω αὐτὴν πάνω-κάτω τὴν παλαιὰ περιγραφὴ γιά ἓνα ἄτυχο ταξίδι τοῦ Ὅθωνος στὴ Χαλκίδα, με τὰ διάφορα δεινὰ ἐκείνης τῆς περιπέτειας:

—Τὴν πρώτη μέρα τὰ ἄλογα τῆς βασιλικῆς ἄμαξας ἀρρώστησαν· σταμάτησαν στὴ μέση τοῦ δρόμου. Ἐπρεπε ἡ ἀναχώρησι ν' ἀναβληθῆ.

—Ἔτσι, ὅταν με τὰ πολλὰ ἄρχισε τὸ θαλάσσιο ταξίδι, ξέσπασε θύελλα. Ὅλοι σχεδὸν ἀρρώστησαν· μερικοὶ τελείως ἐκτὸς μάχης. Ὁ πλοίαρχος ἀναγκάστηκε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδι καὶ νὰ καταφύγῃ σὲ κάποιον ὄρμιο. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἀποβίβαση, ἓνας ὑπασπιστῆς ἔπεσε στὴ θάλασσα. Μὲ τὴν βαρεῖα χρυσοκέντητη στολή, τὴ φουστανέλλα καὶ τὸ σπαθί, κινδύνευσε νὰ χαθῆ. Τέλος, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ, ἡ θαλαμηγὸς φθάνει στὴ Χαλκίδα.

—Τὸ βράδυ τῆς ὑποδοχῆς ἄλλα δεινὰ. Βορηᾶς δυνατὸς, χιονόνερο καὶ χιονοστρόβιλος. Οἱ κυρίες τρέμουν μέσα στὶς λαμπρές, ἀλλὰ λασπωμένες ἐνδυμασίαις τους. Ἐνα μέλος τῆς ἀκολουθίας λιποθυμᾷ. Ὁ ἄνεμος ἀναρπάζει τὸν διάκοσμο τῆς ἐξέδρας τῆς τελετῆς. Καὶ τέλος — γράφει τὸ παλαιὸ κείμενο — ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ κακά, ἄλλο δεινὸ, ἔτι δεινότερο: Λόγος τοῦ κ. Νομάρχου!

Ὅταν διάβασα αὐτό, ἀμέσως μετὰ τὴν πρόσκλησι σας, ἦταν φυσικὸ νὰ θορυβηθῶ καὶ νὰ διστάσω νὰ δεχθῶ. Οἱ δεσμοί μου, ὅμως, με τὴν Ἀμμόχωστο, ἡ φιλόξενη καὶ καλοπροαίρετη διάθεσι τῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν κατοίκων της, πού ἔχω τόσες φορὲς διαπιστώσει, με ἔπεισαν ὅτι δὲν μποροῦσα νὰ ἀρνηθῶ. Ἀλλὰ, κυρίως, δὲν μποροῦσα νὰ ἀρνηθῶ, γιὰτὶ ἡ σημασία τοῦ σημερινοῦ εορτασμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη, εἶναι πρωταρχικὴ, γιά ὀλόκληρο τὸν Ἑλληνισμό.

Σᾶς εὐχαριστῶ γιά τὴν εὐγενικὴ σας πρόσκλησι. Μοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσω ἀπὸ τὸ βῆμα αὐτοῦ τοῦ ὥραίου μεγάρου καλλιερχειας τοῦ

πολιτισμοῦ, πού ἡ Ἀμμόχωστος καὶ ὄλοι μας ὀφείλουμε στὴν γενναιοδωρία καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τῆς ἀκούραστης Μαρίας Π. Ἰωάννου.

Θὰ προσπαθῆσω νὰ εἶμαι σύντομος.

Ὁ Ὕθων, λοιπὸν — γιὰτὶ εἴμαστε ἀκόμη ἐκεῖ! — σ' ἓνα ἄλλο ταξίδι, τὸ 1833, λίγο μετὰ τὴν ἀφιξή του στὴν Ἑλλάδα, ἐπισκέφθηκε τὴ Σμύρνη. Αὐτὴ ἡ ἐπίσκεψη τὸν ἐντυπωσίασε βαθύτατα. Τὸ Ναύπλιο, ἡ τότε πρωτεύουσα, ἦταν μιὰ φτωχὴ πόλι, μετὰ τὰ τραύματα πολέμου δέκα ἐτῶν. Ἡ Σμύρνη, πολιτεία μετὰ μεγαλεῖο, μετὰ ἐμπορικὴ δραστηριότητα, μετὰ πλοῦτο καὶ κίνηση, μετὰ ἐκκλησίες ἐπιβλητικῆς, ἐμοιαζε μεγαλοῦπολη σὲ σύγκριση μετὰ τὸ Ναύπλιο. Ἐκεῖ, στὴ Σμύρνη, εἶδε ὁ Ὕθων, μετὰ τὰ μάτια του, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος ἦταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες ζοῦσαν, προόδευαν καὶ δημιουργοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Κράτους. Τότε ἐνοιωσε καθαρὰ τὴ σημασία τῆς ἑλληνικῆς ἀπελευθερωτικῆς πολιτικῆς, πού καθώρισε ὅλες τὶς ἐνεργεῖες τῆς Ἑλλάδος γιὰ ἓνα περίπου αἰῶνα.

***

Ἐκατὸ χρόνια ἀργότερα, ἡ κατάσταση ἦταν πολὺ διαφορετικὴ. Τὸ 1922 πού εἶχε σὰ συνέπεια τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν, ἡ ἀκριβέστερα τὸν ξεριζωμὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔβαλε ὀριστικὸ τέλος στὴν περίοδο ἐκείνη.

Ὁ Ἑλληνισμὸς, γιὰ πρώτη φορά, συγκεντρώθηκε πιά — μετὰ μερικῆς γνωστῆς ἐξαιρέσεως — μέσα στὰ σύνορα τοῦ Κράτους. Ἡ παλινδρομικὴ κίνηση τοῦ Γένους μέσα στὴν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, πού εἶναι συνυφασμένη μετὰ τὴν Ἱστορίᾳ μας, σημείωσε νέα φάση, πού τὰ χαρακτηριστικά της εἶναι ἡ συσπείρωση γύρω στὸν ἐθνικὸ κορμὸ, ἡ ἀναπροσαρμογὴ καὶ ἡ δημιουργικὴ ἀναχώνευσή.

1.200.000 πρόσφυγες, περισσότερο ἀπὸ τὸ 1/5 τοῦ τότε πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, βροῦσαν τὴ θέση τους καὶ ὀργάνωσαν ξανά, ἀπ' τὴν ἀρχή, χωρὶς κυριολεκτικὰ κανένα πόρο, τὴ νέα ζωὴ τους ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πέντε περίπου ἑκατομμύρια Ἕλλήνων.

Δύσκολη ὑπόθεση μιὰ τέτοια γιγαντιαία προσπάθεια. Ἡ δοκιμασία τελευτικὰ ξεπεράστηκε, μετὰ ἀποτέλεσμα μάλιστα ἀξιοθαύμαστο — ἦταν ὅμως φυσικὸ νὰ παρουσιάση μεγάλες δυσχέρειες καὶ νὰ δημιουργήση σοβαρὰ κοινωνικὰ προβλήματα.

Ἡ εἰκοσαετία 1920—1940 ἦταν περίοδος γεμάτη δυσκολίες, ἀνωμαλίες καὶ αὐτοκριτικὴ. Τὸ Ἔθνος ἐμοιαζε νὰ χάνη τὴν πίστη του στὸν ἑαυτό του. Διάφοροι μάλιστα ξένοι προσπαθοῦσαν, μετὰ ἐπιστημονικὰ δῆθεν κριτήρια, ν' ἀποδείξουν ὅτι ἡ Ἑλλὰς βρισκόταν ὀριστικὰ σὲ κατάπτωση.

Καὶ ὅμως, ἡ Ἑλλὰς ἐκείνης τῆς εἰκοσαετίας εἶχε στὸ ἐνεργητικὸ της τὶς ὀραῖες πρωτοποριακῆς καὶ τολμηρῆς πρωτοβουλίες τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας, τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, καθὼς καὶ τῆς εἰρηνικῆς συνεργασίας μετὰ ὅλους τοὺς γείτονες.

Μπορούσε επίσης να υπερηφανεύεται για τη σθεναρή και συνετή στάση της στο καιριο τότε, όπως άτυχώς και τώρα, διεθνές ζήτημα της καταδίκης της εισβολής. Η Ίταλία είχε εισβάλει στην Αιθιοπία. Και τη στιγμή που άλλες μεγάλες ή μεσαίες δυνάμεις, φοβισμένες από την εφάνταστη μεγαλομανία του Μουσσολίνι, έκλεισαν τα μάτια ή και έδωσαν ένθάρρυνση στην άδικη επίθεση, ή Έλλάς στάθηκε σταθερά πιστή στις υποχρεώσεις της, στις αρχές της και στις διεθνείς αρχές. Μπροστά στην αφάνταστη πολιτική μυωπία χωρών της ήπειρωτικής Ευρώπης, που δεν έβλεπαν ότι έτσι προετοιμάζαν τον χαμό τους, ή Έλλάς έδειξε σπάνιο θάρρος και πολιτική έξυδερκεια.

Και ή Έλλάς εκείνης της είκοσαετίας, παρ' όλα τα προβλήματά της, και τις έσωτερικές κρίσεις, έπρόκειτο να δώσει και την έξαρση του 40.

***

«Δύσκολο είναι να μιλήση κανείς όπως ταιριάζει σε θέμα όπου χρειάζεται κόπος για να γίνη πιστευτή και ή άπλη αλήθεια. Γιατι ό ευνοϊκός άκροατής, που ξέρει τα πράγματα, θα θεωρήση τα όσα άκούει κατώτερα από όσα θέλει και περιμένει ν' άκούση, ενώ ό άκροατής που δεν τα ξέρει, θα νομίση, από φθόνο, πώς λέγονται υπερβολές αν τύχη κι' άκούση κάτι που είναι άνωτερο από τις δυνάμεις του.»

Αυτά γράφει ό Θουκυδίδης στον περίφημο 'Επιτάφιο' κι' έρχονται μόνα τους στο νοϋ μας όταν πρόκειται να μιλήσουμε για τα «άπίστευτα», τα συγκλονιστικά γεγονότα του 40.

Αυτή τη φορά ή έπιβουλή εναντίον της 'Ελλάδος έκηλωθήρε στα Δυτικά σύνορα.

Ο Φασισμός βασίστηκε στα έξωτερικά, τα φαινομενικά σημεΐα κάμψεως του 'Εθνους, που αναφέραμε πάρα πάνω.

Οι έπιπόλοιι παρατηρηται είχαν φθάσει μέχρι του σημείου να πιστεύουν ότι οι 'Ελληνες δεν θα πολεμούσαν.

Βεβαίως ήθελαν την ειρήνη οι 'Ελληνες. Η συνετή, αλλά θαρραλέα ήγεσία μας είχε κάνει ό,τι μπορούσε για να την διαφυλάξη. Ήταν, όμως, ταυτόχρονα ψυχικά έτοιμη ν' αντισταθί σε κάθε ξένη έπιβουλή.

Από τον Αύγουστο του 1939, όταν ό Ίταλός Πρέσβυς στην Αθήνα ρώτησε υπεύθυνα τον Μεταξά: «Με έξουσιοδοτήτε να τηλεγραφήσω εις την Κυβέρνησίν μου ότι αι διαθέσεις σας είναι ειρηνικαι έναντι της Ίταλίας;», ό 'Ελλην Πρωθυπουργός είχε άποκριθί: «Σας έξουσιοδοτώ να τó τηλεγραφήσετε. Άλλ' έν ή Ίταλία θίξει ζωτικά συμφέροντα της 'Ελλάδος και προ παντός την άκραιότητα του έδάφους της, σας παρακαλώ να τηλεγραφήσετε ότι ή Έλλάς θα άμυνθί της τιμής της και της άκραιότητός της μέχρις έσχάτων».

Αυτή τη σοβαρή, υπεύθυνα και υπερήφανα προειδοποίηση δεν την πρόσεξε όσο έπρεπε ή Ίταλική Κυβέρνηση. Δεν κατάλαβε ότι μέσα σ' αυτή την μετρημένη, αλλά βαρεία σε συνέπειες δήλωση, υπήρχε τó ΟΧΙ.

Τὸ Ἴταλικὸ Πολεμικὸ Συμβούλιον συνήλθε σὲ ἀποφασιστικὴ συνεδρίαση, στίς 15 Ὀκτωβρίου 1940. Ὁ Μουσσολίνι ρώτησε τὴ στρατιωτικὴ του ἡγεσία γιὰ τὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὁ Στρατηγὸς Βισκόντι Πράσκα ἀποκρίθηκε ὅτι «Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν ἠθέλε νὰ πολεμήσῃ». (Αὐτὰ γράφουν τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ πού ἔπεσαν ἀργότερα στὰ χέρια τῶν Συμμάχων). Κανεὶς δὲ διατύπωσε ἄλλη γνώμη. Ἀξίζει, πάντως, νὰ σημειωθῇ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀκρίβεια, ὅτι ὁ Στρατάρχης Μπαντόλιο εἶχε μερικὸς διασταγμούς. Γι' αὐτὸ ζήτησε νὰ συγκεντρωθοῦν στὴν Ἀλβανία 16 ὀλόκληρες Ἴταλικὲς Μεραρχίες. (Ἡ Ἑλλάς στὰ ἀλβανικὰ σύνορα εἶχε μόνο δύο!). Ἐπὶ πλέον ὁ Μπαντόλιο ἔθεσε ὡς ὄρο τῆς ἰταλικῆς εἰσβολῆς σύγχρονη ἐπιθετικὴ ἐνέργεια καὶ τῆς Βουλγαρίας ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ὅποσδήποτε, τὸ Ἴταλικὸ Πολεμικὸ Συμβούλιον ἀποφάσισε:

— Ἐπίθεση καὶ ἐκκαθάριση τῆς Ἡπείρου· αὐτὴ δὲν θὰ ἔπερνε περισσότερο ἀπὸ δέκα δέκα-πέντε μέρες. Ὅστερα, προέλαση στὴν Ἀθήνα.

Οἱ Ἴταλοὶ — σαράντα ἑκατομμύρια — εἶχαν τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἐξοπλισμοῦ καί, ὡς ἓνα βαθμὸ, τὸ πλεονέκτημα τοῦ αἰφνιδιασμοῦ. Λέω ὡς ἓνα βαθμὸ, γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἦταν ἀριστα πληροφορημένο. Σὲ τηλεγραφήματά της, πού δημοσιεύτηκαν ἐκ τῶν ὑστέρων στὴ Λευκὴ Βίβλο, ἡ Ἑλληνικὴ Πρεσβεία Ρώμης εἶχε προειδοποιήσει ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἡμερομηνία τῆς ἐπιθέσεως: «Μεταξὺ 25ης καὶ 28ης Ὀκτωβρίου», εἶχε τηλεγραφήσει.

Ὅποσδήποτε, οἱ Ἴταλοὶ, μὲ ὅλα τὰ τεράστια πλεονεκτήματα τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, ἔπεσαν ἔξω:

Δὲν ὑπολόγισαν τὶς ζωντανὲς καὶ πάντοτε παρούσες προσταγὲς τῆς μακραίωνης ἑλληνικῆς ἱστορίας. Δὲν ὑπολόγισαν τὰ ἀστείρευτα ἀποθέματα καρτερικότητος, θάρρους καὶ βιολογικῆς ἀντοχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Τὴν ἔζησα ἀπὸ κοντά, λοχίας τοῦ πεζικοῦ στόν κεντρικὸ τομεᾶ, αὐτὴ τὴν βιολογικὴ ἀνάταση καὶ τὴν ἀτσάλεια ἑλληνικὴ θέληση γιὰ ὑπεράσπιση τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ γιὰ ἀντίσταση.

Εἴκοσι ἕξι μόλις μέρες μετὰ τὴν εἰσβολὴ τῆς Ἰταλίας στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος, ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἔμπαινε στὴν Κορυτσά. Πιάσαμε χίλιους πεντακόσιους αἰχμαλώτους. Σημειῶνω, ἐδῶ, ὅτι τὸ σύνολο τῶν Ἰταλῶν αἰχμαλώτων ἔφθασε τοὺς 23.000. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων αἰχμαλώτων ἔμεινε, ὡς τὸ τέλος, ἐλάχιστος.

Ἡ Κορυτσά, ἦταν ἡ πρώτη πόλη πού ἔπερτε στὰ χέρια ἀντιαξονικοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἡ νίκη εἶχε διεθνή σημασία.

Γιὰ τὴν Ἰταλία, ἡ πτώση τῆς Κορυτσᾶς ἦταν μεγάλη ἀπώλεια καὶ ἦτα βαρειά. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ, πού οἱ Ἴταλοὶ εἶχαν γερὰ ὀχυρώσει, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει ἰσχυρὰ πυρὰ ἀπὸ τὰ γύρω ὑψώματα καὶ ἀπὸ θέσεις προστατευμένες καὶ ὀργανωμένες ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης.

Οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις δὲν εἶχαν οὔτε βαρὺ πυροβολικὸ γιὰ ἐκεῖνη τὴν

ἐπίθεση, οὔτε ἄρματα, οὔτε ἀντιαρματικά, οὔτε ἀεροπορία ὑπολογίσιμη. Ἄκόμα καὶ τὰ πυρομαχικά μας ἦταν περιορισμένα, γιατί ὁ ἀνεφοδιασμός ἦταν πολὺ δύσκολος. Ὁ στρατὸς πολέμησε ἀκάλυπτος. Κέρδισε βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος, μὲ θυσίες μεγάλες καὶ μὲ κακουχίες ἀφάνταστες. Εἶχε, ὅμως, μὲ τὸ μέρος του τὰ «μυστικά ὄπλα» τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ ἀποστολὲς ποὺ ἔδιναν τὰ στρατηγεῖα μας στὶς μονάδες ἐπαφῆς ἦταν τόσο σκληρὲς καὶ ἀπροσδόκητες, ποὺ αἰφνιδίαζαν τὸν ἐχθρό. Ὁ ἀντίπαλος δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ φανταστῇ κίνηση ὑπερφαλαγγίσεως μέσα στὸ βαρὺ χειμῶνα, μέσα ἀπὸ ποτάμια, ἀπὸ περιοχὲς χωρὶς δρόμους, ποὺ τὶς κτυποῦσε ἀλύπητα τὸ ἐχθρικό πυροβολικό μὲ τὶς «γουροῦνες», ὅπως λέγαμε τότε οἱ φαντᾶροι μεταξύ μας τὶς μεγάλες ὀβίδες ποὺ σφύριζαν ἀπὸ πάνω μας καὶ ποὺ ξέραμε ὅτι ἦταν ἐχθρικές, ἀφοῦ δικές μας δὲν ὑπῆρχαν. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀξιωματικοί μας ἀποροῦσαν μὲ τὴν ἐκτέλεση διαταγῶν ποὺ φαινόντουσαν σὰν ἀκατόρθωτες. «Κι' οἱ ποταμοὶ φύσκωναν μὲς στὴ λάσπη τὸ αἷμα», λέει ὁ ποιητής.

Πορεῖες σκληρὲς μέσα στὴ λάσπη καὶ στὰ χιόνια, χωρὶς καμμιά δυνατότητα ἀνεφοδιασμοῦ. Μονάδες ποὺ μπαῖναν κατ' εὐθείαν στὴ μάχη ὕστερα ἀπὸ σύντονες πορεῖες ἑκατοντάδων χιλιομέτρων. Τὰ δυστυχησιμένα μεταγωγικά μας, εἴτε βούλιαζαν μὲ τὰ τέσσερα πόδια μέσα στὴ λάσπη καὶ ἀργοπέθαιναν, χωρὶς καμμιά δυνατότητα σωτηρίας, εἴτε ἔπαιρναν τὰ ποτάμια μαζὺ μὲ τὸ φορτίο τους.

Δὲν θ' ἀντισταθῶ στὸν πειρασμὸ νὰ σᾶς διαβάσω ἓνα παραστατικώτατο γράμμα ἀπλοῦ φαντᾶρου πρὸς τὸν πατέρα του, στὴν Κρήτη:

«...Ἐπεφτε χιόνι πολὺ. Καὶ στὶς 11 ἡ ὥρα τὰ μεσάνυχτα τὴν νύχτα δὲν ἠξέραμε τὸ δρόμο. Καὶ πήραμε δυὸ Ἀλβανοὺς ὀδηγούς.

Καὶ μᾶς πῆγαν ἀπὸ ἓνα δρόμο ποὺ δὲν ἦταν καλὸς καὶ μᾶς ἔρριξαν σὲ μιὰ μεγάλη λίμνη περὶ τὰ τέσσερα χιλιόμετρα τόσο μεγάλη ἦταν. Καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι ἀπὸ δῶ πρέπει νὰ περάσουμε. Μπήκαμε λοιπὸν στὴ λίμνη, καὶ τὰ μοιλάρια ὅπως καὶ μεῖς μαζί τους. Καὶ ἔπεφταν κάτω, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ τὰ σηκώσει κανεὶς, γιατί ὅλοι εἶχαμε τὴν ἴδια συμφορά.

Φωνάζοντας ὁ ἓνας στὸν ἄλλον νὰ βοηθήσει. Ἄλλὰ δὲν μπορούσαμε. Καὶ βρεθήκαμε σ' αὐτὴ τὴ λίμνη δυόμισυ ὥρες γιὰ νὰ βγοῦμε ἔξω. Καὶ κατόπι τῆς ἀγωνίας αὐτῆς βρεθήκαμε σὲ δρόμο.

Ἐν τῷ μεταξύ τὸ χῶμα βούλιαγε. Μετὰ ἀπὸ μιὰ ὥρα περάσαμε τὰ σύνορα καὶ βαδίσαμε ὅλη τὴ νύχτα περίπου. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ βροχὴ ἐξακολούθησε καὶ στὶς 3 ἡ ὥρα μὲς' στὰ μεσάνυχτα καθίσαμε σ' ἓνα χωριό. Ἀνάψαμε φωτιὰς γιὰ νὰ στεγνώσουμε. Ἄλλὰ σὲ μιάμισυ ὥρα ἤρθε νέα διαταγή, νὰ συνεχίσουμε τὴν πορεία μας. Κι' αὐτὸ ἔγινε. Μᾶς εἶπαν ὅτι μόνον ἀπὸ μιὰ σπασμένη γέφυρα, ποὺ εἶχαν ἀνατινάξει οἱ Ἴταλοὶ μπορεῖτε νὰ περᾶστε. Καὶ αὐτὸ κάναμε.

Δέθησαν τρεῖς ἄντρες μὲ σκοινιά ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ μπῆκαν στὸ ποτάμι μέσα. Κι' ἀπὸ κεῖ βοήθησαν αὐτοὶ καὶ ὅλος ὁ λόχος δίνει κουράγιο στὰ ζῶα μὲ τὸ «Ἄειντε — Ἄειντε». Ἔτσι συγκεκριμένα, κι' ἔτσι περάσαμε.

Και πήγαμε στο Ἀργυρόκαστρο και καταβληστήκαμε στους παλιούς στρατώ-
νες τῶν Ἴταλῶν».

Ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν ἦταν ὅτι ἐλάχιστα ἐφόδια ἔφταναν ὡς ἐμᾶς. Καὶ ὅμως, οἱ περισσότεροὶ προσαρμόστηκαν καὶ ἄντεξαν. Μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους στρατιῶτες καὶ διαλεχτοὶ Κύπριοι, ποὺ ἀποκρίθηκαν στὴ πρόσκληση τῆς Πατρίδος.

Δὲν μπορῶ νὰ μὴ μνημονεύσω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὶς Γυναῖκες τῆς Πίνδου, ποὺ ἔγιναν θρόλος· ποὺ ἔγιναν ἄγαλμα, ἔγιναν ζωγραφιὰ καὶ ἔγιναν παραμῦθι.

Πραγματικὰ· ἡ ἐθελοντικὴ καὶ ὀλόψυχη συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν — μαζὺ μὲ γέρους καὶ μὲ παιδιὰ — στὴ σκληρὴ, τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια ἀνεφοδιασμοῦ τῶν πρόσω, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀξέχαστες ἐκδηλώσεις ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ καθολικῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἔθνους στὴν ἀπόκρουση τῆς εἰσβολῆς. Οἱ γυναῖκες αὐτές, μητέρες καὶ σύζυγοι, μεταλαμπαδίζουν στὶς γενεές αὐτὸ ποὺ λέγεται ἄσβυστη μακραίωνη ἑλληνικὴ παράδοση.

Ἄλλὰ καὶ μὲ ὄλες αὐτὲς τὶς προσπάθειες, ὁ ἐφοδιασμός, ὅπως εἶπα, ἔμεινε μέχρι τέλους ἐλλειπέστατος. Μέρη ὀλόκληρες περάσαμε μὲ μιὰ φούχτα σταφίδες καὶ λίγο κονιάκ γιὰ συσσίτιο· ἀλλὰ καὶ μὲ μπόλικο χιούμορ.

Ἡ ἀντοχὴ τοῦ στρατοῦ στὶς κακουχίες, στὴν πείνα καὶ στὴ σκληρότητα τῶν ἀγριῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἦταν, σὲ κείνον τὸν πόλεμο, ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα «μυστικὰ ὄπλα» τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἄλλο «μυστικὸ ὄπλο», συμπληρωματικὸ τοῦ πρώτου, ἦταν ἡ θαρραλέα καὶ ἐπιτυχὴς στρατηγική. Ἡ στρατηγικὴ τοῦ Μεταξᾶ καὶ τοῦ Στρατηγοῦ Παπάγου προκάλεσε καὶ προκαλεῖ ἀκόμα τὴν ἐκτίμηση τῶν εἰδικῶν στὶς διαφορὲς χῶρες καὶ ἀποκλήθηκε ἀπὸ πολλοὺς «μέγα στρατηγικὸ κατόρθωμα».

Ἡ ἀρχικὴ γραμμὴ τοῦ μετώπου ἦταν ἡ γραμμὴ τῶν συνόρων ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἀπέναντι στὴν Κέρκυρα, ὡς τὸ τριεθνὲς σημεῖο Ἀλβανία — Γιουγκοσλαβία — Ἑλλάς. Τὸ σχέδιο τοῦ Στρατηγοῦ Παπάγου ἦταν νὰ προβάλῃ ὅσο μποροῦσε καλλίτερη ἀμυνα στὸ ἀριστερὸ — τὸ νότιο — μέρος τοῦ μετώπου, ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὶς ἀκτές. Ταυτόχρονα νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κύρια ἀντεπιθετικὴ ἐνέργεια ὑπερφθαλαγγίσεως στὸ δεξιὸ πλευρὸ, πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Κορυτσᾶς. Οἱ Ἴταλοὶ, πραγματικὰ, τὶς πρώτες μέρες προχώρησαν στὸ νότιο τομεᾶ καὶ σχημάτισαν θύλακα στὸν τομεᾶ τῆς Πίνδου. Ἡ γενικὴ ἑλληνικὴ ἐπιθεσι, ὅμως, ποὺ ἀκολούθησε στὰ μέσα Νοεμβρίου, ὁ θρίαμβος στὴν Κορυτσά, ὀκτώ μόνις μέρες μετὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀντεπίθεση (22 Νοεμβρίου) καὶ ἡ προώθηση τῶν ἑλληνικῶν τμημάτων στὸν βόρειο τομεᾶ πρὸς τὸ Πόγραδετς, ποὺ τὸ λογιάριαζαν ὅλοι γιὰ ἀπόρθητο (4 Δεκεμβρίου), ἀνάγκασαν τοὺς ἐπιδρομεῖς νὰ ἐγκαταλείψουν μιὰ πρὸς μιὰ τὶς θέσεις τους στὸν ἀριστερὸ τομεᾶ τοῦ μετώπου καὶ ὕστερα νὰ ὑποχωροῦν σὲ ὅλη τὴ γραμμὴ.

Ἔτσι, σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς καὶ ἀπλοποιημένο, τὸ πρᾶγμα μοιάζει εὐκόλο.

Ὁ Ναπολέων ἔλεγε, φαίνεται, ὅτι συχνὰ στὸν πόλεμο εἶναι εὐκόλο νὰ δῆς τί πρέπει νὰ κάνῃς· τὸ δύσκολο εἶναι πῶς θὰ τὸ κάνῃς. Ἡ ἑλληνικὴ στρατη-

γική, ἡ μόνη πού μπορούσε νά μᾶς σώσει, εἶχε σάν προϋπόθεση τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια ἐκ μέρους ἐκείνων — ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν σὲ ὄλη τὴν κλίμακα τῆς ἱεραρχίας — στοὺς ὁποίους εἶχε ἀνατεθῆ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου.

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἐκπληκτικό!

Ἡ ἐντελῶς ἀπροσδόκητη πορεία τῶν ἐπιχειρήσεων ἀνάγκασε τὸν Ἴταλὸ Ἀρχιστράτηγο Σόντου νά τηλεγραφήσῃ στὸν Μουσσολίνι, ὅτι συνέχιση τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἦταν ἀδύνατη καὶ ὅτι ἔπρεπε νά ἀναζητηθῆ πολιτικὴ λύση!

Σημειῶστε: Εἴμαστε Δεκέμβριο τοῦ 40. Οὔτε δυὸ μῆνες μετὰ τὴν προσεκτικὰ παρασκευασμένη ἐπίθεση ἑνὸς πολυάριθμου καὶ γερὰ ἐφοδιασμένου στρατοῦ, πού λογάριάζε νά φτάσῃ ἀνενόχλητος στὴν Ἀθήνα.

Ὁ Μουσσολίνι, θορυβημένος ἀπὸ τὸ τραγικὸ τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχιστρατήγου του, σκέφθηκε πραγματικὰ νά ζητήσῃ τὴν βοήθεια τοῦ Χίτλερ γιὰ νά ἐπιτύχῃ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀναχωχί. «Εἶναι ἀνήκουστο καὶ γελοῖο», ἔλεγε ὁ ἴδιος, καθὼς γράφει ὁ Τσιάνο στὸ ἡμερολόγιό του, «ἀλλὰ εἶναι γεγονός. Κάθε ἄνθρωπος πέφτει σ' ἓνα μοιραῖο σφᾶσμα στὴ ζωὴ του. Ἐγὼ τὸ ἔκανα ὅταν πίστευα ὅσα μοῦ ἔλεγε ὁ Στρατηγὸς Πράσκα».

Πάντως, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκπληξὴ γιὰ τὴν παταγώδη ἀποτυχία, ὕστερα ἀπὸ τὸν πανικό, ἡ Φασιστικὴ Κυβέρνηση δὲν μπόρεσε ν' ἀντέξῃ στὸν ἐξευτελισμὸ πού θὰ ἀποτελοῦσε ἡ ἄμεση αἴτηση ἀναχωχῆς. Ὁ Μουσσολίνι ὑπολόγισε ὅτι εἶχε μπροστά του περιθώρια χρόνου. Ἦξερε ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε μεγάλη στενότητα σὲ μηχανοκίνητα μέσα καὶ ὅτι μὲ τὸν βαρὺ χειμῶνα καὶ τὴν κατάστασι τῶν δρόμων τῆς Ἀλβανίας, ἡ πορεία τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τὴ θάλασσα σ' ὄλο τὸ μῆκος τοῦ μετώπου θὰ ἦταν, πάντως, δύσκολη. «Ἀναχωχὴ χάρις εἰς τὸν Χίτλερ», εἶπαν οἱ Ἴταλοὶ ὑπεύθυνοι, «θὰ ἐβίθιζε τὴν Ἰταλία εἰς τὸ ὄνειδος γιὰ αἰῶνες».

Μὲ αὐτὲς τὶς σκέψεις, ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησι πήρε τὴν ἀπόφασιν νά μὴ ζητήσῃ ἄμεση ἀναχωχί. Ὁ χειμῶνας συνεχιζόταν βαρὺς. Οἱ ἐπιθετικὲς ἐνέργειες τῶν δυνάμεων μας γινόντουσαν ἀκόμα πὺ δύσκολες· πραγματικὰ ὑπεράνθρωπες. Πολεμοῦσαν οἱ δυὸ στρατοὶ σὲ παγωμένες βουνοπλαγιές, στὰ χίλια, στὰ δυὸ χιλιάδες μέτρα ὕψος. Τὸ κρύο ἔφτανε μέχρι τὸ 15 ὑπὸ τὸ μηδέν. Τὰ κρυοπαγήματα θερίζαν τοὺς ἄντρες κ' ἀπὸ τὰ δυὸ στρατόπεδα. Ὁ ὕπνος, ἀπὸ παρηγοριὰ καὶ βάλσαμο τῶν καταπονημένων, εἶχε γίνῃ ὁ ὕπουλος ἐχθρὸς τοὺς ἂν σ' ἔπερνε ὁ ὕπνος μπορούσες νά παγώσης γιὰ πάντα ἢ νά παγώσουν τὰ πόδια σου καὶ νά στὰ κόψουν. Σὲ μιὰ ἐπίθεσή μας γιὰ θέσεις ὀχυρωμένες, πού κρατοῦσαν οἱ Ἴταλοὶ στὶς βουνοκορφές, ἔγινε καὶ τοῦτο τὸ παράξενο· ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀπαντοῦσε στὰ πυρὰ· θαρροῦσες παγίδα· ὅταν ὅμως οἱ ἄντρες μας προχώρησαν βρῆκαν τοὺς Ἴταλοὺς ναρκωμένους ἀπὸ τὸ ψῦχος. Ἡ νάρκωσι προοίμιον τοῦ παγεροῦ θανάτου.

Πολέμησαν κ' οἱ Ἴταλοὶ σκληρὰ· αὐτὸ πρέπει νά τὸ ποῦμε. Μπορεῖ νά ἦταν καλλίτερα ἐφοδιασμένοι ἀπὸ μᾶς, ἰδίως ὅσοι ἀνῆκαν σὲ μονάδες ἀλπινιστῶν· εἶχαν κατάλληλα ρούχα, ὄπλα τελειότερα, ἄφθονο ὕλικό, τροφές, φάρμα-

κα. Οί συνθήκες, όμως, ήταν και γι' αυτούς φρικτές. Και κάτι ακόμα φρικτώτερο· δέν τους ζέσταινε ή φωτιά τοῦ ἀδικημένου, ή φωνή τῆς πατρίδας· δέν εἶχαν μέσα τους στήριγμα γιά τὴν ἀβάστακτη θυσία. Ἐκαναν κι' αὐτοὶ ὅ,τι ἀνθρωπινὰ μπορούσαν σ' αὐτὴ τὴν ἀδικη περιπέτεια ὅπου τοὺς εἶχε ρίξει ή ἡγεσία τους, ἀλλὰ δέν ἄντεχαν στὸ ὑπεράνθρωπο. Πῆραν οἱ Ἕλληνες τὴν Κλεισούρα καὶ κορυφές στὴν Τρεμπεσίνα, στὰ 2.000 μέτρα. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς μῆνες τοῦ χειμῶνα διατηρήσαμε παντοῦ τὴν πρωτοβουλία.

Καὶ ἦρθε Μάρτιος. Ὁ Φασισμὸς ετοίμασε προσεκτικὰ τὴν περὶφημη «ἐαρινή του ἐπίθεση». Ὁ Μουσσολίνι ἦταν βέβαιος ὅτι θὰ ἔσπαγε πιά τὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι μὲ μιὰ νέα μεγάλη προσπάθεια θὰ εἶχε, τοῦλάχιστον, μιὰ τοπικὴ ἐπιτυχία. Πῆγε ὁ ἴδιος στὴν Ἀλβανία νὰ ἀναλάβη προσωπικὰ στὰ χέρια του τὴν ὑπόθεση. Δέν εἶχε ἐμπιστοσύνη στοὺς Στρατηγούς του. Ἐβριξε νέες δυνάμεις στὸ μέτωπο, πυροβολικὸ ἰσχυρὸ καὶ πολλὰ ἀεροπλάνα. Ἀλλὰ κι' αὐτὲς οἱ μεγάλες ἐπιθέσεις, παρ' ὅλες τὶς ἰταλικὲς θυσίες, ἔσπασαν πάνω στὴ θέληση καὶ στὴν ἀντοχή τοῦ Ἑλληνα στρατιώτη. Ὁ πολεμάρχης Μουσσολίνι γύρισε στὴ Ρώμη ἀηδιασμένος καὶ ντροπιασμένος. Ὁ Χίτλερ, ἀνήσυχος, τοῦ ἔγραψε — 27 Μαρτίου: «Σᾶς παρακαλῶ τώρα θερμῶς, Ντούτσε, νὰ μὴ ἐπιχειρήσετε ν' ἀναλάβετε κατὰ τὰς προσεχεῖς ἡμέρας περαιτέρω πρωτοβουλία εἰς τὴν Ἀλβανίαν!»

Ὁ Μουσσολίνι ἔδωσε ἐντολή νὰ σταματήσουν οἱ ἐπιθέσεις. Ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἶχε πληρωθῆ ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατασχόνη, καὶ μὲ 13.755 νεκρούς, 63.000 τραυματίες καὶ κρυοπαγημένους καὶ 25.000 ἀγνοουμένους. Οἱ ἀπώλειες τοῦ νικηφόρου ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦταν ἐπίσης βαρεῖες: 13.408 νεκροὶ καὶ 42.000 τραυματῆς.

Ἡ δοκίμασί'α μας ὅμως δέν τέλειωνε ἐδῶ. Τὸ νόημα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χίτλερ πρὸς τὸν Μουσσολίνι εἶναι φανερό· εἶχε ἀποφασίσει ὁ Χίτλερ νὰ ἀναλάβη ἐκεῖνος τὴν ἐπίθεση στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ νότιο πλευρὸ του, προτοῦ ἐπιτεθῆ στὴν Ρωσσία.

Ἦταν φανερό ὅτι δέν θ' ἀργοῦσε ή ὥρα πού ή Ἑλλάς θὰ ἔπρεπε νὰ προτάξῃ καὶ ἓνα δεύτερο ΟΧΙ πρὸς τὴ μεγαλύτερη, τότε, στρατιωτικὴ δύναμη τῆς Εὐρώπης. Ἐνα ΟΧΙ, ἀκόμη σκληρότερο, ἀκόμη πιὸ δυσβάσταχτο. Ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ τὸ ΟΧΙ οἱ Ἕλληνες ἦταν ἀπὸ καιρὸ προετοιμασμένοι.

✱

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἶχε ἐγγράφως δηλώσει, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 41, πρὸς τὸν Ἄγγλο Ἱπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι:

«Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἐξακολουθήσῃ πολεμοῦσα δι' ὅλων τῆς τῶν μέσων μέχρι τῆς τελικῆς νίκης. Ἡ ἀπόφασις αὕτη δέν περιορίζεται εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ θὰ ἰσχύῃ καὶ δι' οἰανδήποτε γερμανικὴν ἐπίθεσιν».

Καὶ ὁ Μεταξᾶς ἤδη ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 40 ἔλεγε σὲ ἐμπιστευτικὴ του καθοδήγησι πρὸς τοὺς δημοσιογράφους:

«Ἡ Ἰταλία εἶναι μεγάλη δύναμις, ὅταν δὲ προχθὲς ἔγινε ἡ πρώτη ἀεροπορικὴ ἐπιδρομὴ, ὁμολογῶ ὅτι μὲ ἔκπληξιν ἤκουσα εἰς σχετικὴν ἐρώτησίν μου τὴν ἀπάντησιν, ὅτι τὰ ἐπιδρομόντα ἀεροπλάνα ἦσαν μόνον ἰταλικά. Αὐτὸ φθάνει νὰ σᾶς δώσῃ νὰ καταλάβετε μὲ ποιὰς ἰδέας μπῆκα στὸν πόλεμο. Ἄλλὰ ὑπάρχουν στιγμὲς κατὰ τὶς ὁποῖες ἕνας λαὸς ὀφείλει, ἂν θέλῃ νὰ μείνῃ μέγας, νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ πολεμήσῃ, ἔστω καὶ χωρὶς καμμίαν ἔλ.δα νίκης. Μόνον διότι πρέπει. Γνωρίζω — συνέχισε ὁ Μεταξᾶς — ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ δεχθῆ ἄλλο τι αὐτὴν στιγμὴν. Διότι εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀπερίσπαστος εἰς τὴν φυσικὴν εὐθυκρυσίαν καὶ ὑπερηφάνειαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐδόθη εὐκαιρία νὰ θλωθῆ ἡ κρίσις του δι' ἀγοραίων θορύβων καὶ παραπλανητικῶν ἐκστρατειῶν. Ἐκάμαμεν ὅ,τι ἦτο δυνατόν διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν τὸ παραμικρὸν ἄδικον, καὶ θὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἰδίαν τακτικὴν μέχρι τέλους. Τελικῶς, λοιπόν, θὰ νικήσωμεν. Καὶ θέλω, σεῖς οἱ δημοσιογράφοι, φεύγοντες ἀπὸ τὴν αἰθουσαν αὐτὴν, νὰ πάρετε μαζὺ σας ὅλην τὴν δικὴ μου ἀπόλυτη βεβαιότητα ὅτι θὰ νικήσωμεν. Ἐν τούτοις, πρέπει νὰ σᾶς ἐπαναλάβω ὅ,τι ἐπισημότερον διεκήρυξα ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν. Ἡ Ἑλλάς δὲν πολεμᾷ διὰ τὴν νίκην. Πολεμᾷ διὰ τὴν Δόξαν. Καὶ διὰ τὴν Τιμὴν της. Ἡ Ἑλλάς ἔχει ὑποχρέωσιν πρὸς τὸν ἑαυτὸν της νὰ μείνῃ ἀξία τῆς Ἱστορίας της».

Δὲν εἶναι εὐκόλως ἀποφάσεις αὐτές. Ὅταν μιλοῦσε ἔτσι ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἡ Ἡπειρωτικὴ Εὐρῶπη ὁλόκληρη ἦταν χαμένη. Στὴ Δύση, ἡ Γαλλία εἶχε καταρρεύσει, τὸ Βέλγιο καὶ ἡ Ὁλλανδία εἶχαν καταληφθῆ. Στὴν Ἀνατολή, ἡ Πολωνία εἶχε διαμελισθῆ ὁ Χίτλερ καὶ ὁ Στάλιν εἶχαν μεταξύ τους μοιράσει στὰ δύο τὴ δύσμοιρη Πολωνία. Στὸ Βορρᾶ, τὰ Δυτικὰ Σκανδιναυικὰ Κράτη εἶχαν ἐπίσης καταληφθῆ. Ἡ ἠρωϊκὴ Φινλανδία εἶχε μόλις περισωθῆ. Μόνον ἡ Μεγάλῃ Βρετανία πολεμοῦσε μὲ ἀποφασιστικότητα· ἄλλὰ καὶ ἐκείνη ἦταν τελείως ἀπροετοίμαστη.

Τὸ πόσο μεγάλο ψυχικὸ σθένος χρειάζεται γιὰ ἕνα τέτοιο ΟΧΙ μαρτυραεῖ ἡ φρικτὴ δοκιμασία τοῦ Ἀλεξάνδρου Κορυζῆ, ποῦ ἔγινε Πρωθυπουργὸς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεταξᾶ. Στις 18 Ἀπριλίου ὁ Ἀλέξανδρος Κορυζῆς ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Βασιλέα νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ καθήκοντά του. Ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἐδῆλωσε ὅτι ὅλοι ἔπρεπε νὰ μείνουν στὴ θέσῃ τους μέχρι τέλους. Ὁ Πρωθυπουργὸς χαίρετῃ μὲ σεβασμὸ, ἀποχώρησε καὶ αὐτοκτόνησε.

Καὶ ὁ σπαρακτικὸς δισταγμὸς δὲν ἦταν μόνον δικὸς του. Ἀκόμη καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Μ. Βρετανίας ἀναρωτιόταν, τὸν Μάρτιο τοῦ 41, ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ σταλῆ ἔστω καὶ μικρὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις στὴν Ἑλλάδα, ποῦ θὰ στοιχίζαν πολὺ στὴν ἀπαρασκευὴ ἀκόμη χώρα του. Ὁ Πρέσβυς ὁμῶς τῆς Ἀγγλίας στὴν Ἀθήνα, ποῦ ζοῦσε τὴν ἑλληνικὴ ἀτμόσφαιρα, τηλεγράφησε στὴν Κυβέρνηση του: «Δὲν χρειάζεται νὰ σᾶς ἐξηγήσω τί ἀπήχηση θὰ εἶχε ὑπαναχώρησις μας ἀπὸ συμφωνία ποῦ ὑπογράψαμε. Οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ κόσμος ὅλος θὰ μᾶς στιγματίσουν ὅτι ἀνακαλοῦμε τὸ λόγο μας. Δὲν ἀξίζει νὰ λέμε ὅτι θὰ «ἀπαλλάξουμε» δηθὲν τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὸ αἶσθημα ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀπορρίψουν ἕνα τελεσίγραφο. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν ἀποφασίσει νὰ πολεμήσουν

τῆ Γερμανία μόνοι, ἐν ἀνάγκῃ. Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν θὰ τοὺς βοηθήσουμε ἢ ὄχι». Θαρραλέο καὶ ὑπεύθυνο τηλεγράφημα, βασισιμένο στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα.

Τελικά, ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση πείθεται ὅτι «ἡ ἀπόφαση τῶν Ἀθηναίων ἦταν ὀρθή» καὶ ὅτι ἡ Μεγάλῃ Βρετανία δὲν μπορούσε νὰ ἀπουσιάσῃ ἀπὸ αὐτὴ τὴν παράτολμη, ἀλλ' ἀναγκαία ἐπιχείρηση. Δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλοιῶς. Ἡ Ἑλλάς δὲν γινόταν νὰ ὑποκύβῃ.

Τὴν συνέχεια τὴν γνωρίζουμε. Μετὰ τὴν χιτλερικὴ ἐπίθεση, στίς 6 Ἀπριλίου 1941, κρατήσαμε ὅσο μπορούσαμε τὸ μέτωπο στὴν Ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ συνεχίσαμε τὴν ἀντίσταση στὴν Κρήτη.

Τὴν Κρήτη κτύπησε ὁ ἐχθρὸς μὲ χίλια ἀεροπλάνα. Ἐρριξε στὴν ἐπίθεση, μὲ ἀλεξίπτωτα καὶ μὲ ἀεροσκάφη μεταγωγικά, μονάδες διαλεχτῆς κί' ἀπ' τὶς καλλίτερα ὀπλισμένες. Ἐκεῖ, σ' αὐτὴ τὴ «φλεγόμενη καὶ μὴ καιόμενη βάρτο», καθὼς τὴν ἀποκάλεσαν, πολέμησε, μαζὺ μὲ ὅσο βρέθηκε στρατό, κί' ὁ πληθυσμὸς, μὲ ὅπλα ἀρχαῖα τῶν προγόνων του, μὲ τσεκούρια καὶ δυναμίτες, καὶ μὲ ὅπλα πού πῆρε ἀπ' τὸν ἐχθρό.

Οἱ γερμανικὲς ἀπώλειες στίς θρυλικὲς Μάχες τῆς Κρήτης ἦταν μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς συνολικὲς γερμανικὲς ἀπώλειες τῆς βαλκανικῆς ἐκστρατείας. Πλήρωσε ὁ ἐχθρὸς μὲ μεγάλες θυσίες καὶ μὲ πολὺτιμο χρόνο αὐτὴ τὴν τελευταία στὴν Ἑλλάδα κατάκτηση.

Ἡ Κρήτη ἔπεσε τέλη Μαΐου.

Ἡ μικρὴ Ἑλλάς ἀντιστάθηκε περισσότερο χρόνο ἀπὸ ὀποιαδήποτε ἄλλη χώρα τῆς Ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, ὡς τότε. Καὶ ἀντιστάθηκε — αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε — χωρὶς οὐσιαστικὴ βοήθεια στὸ πεδίο τῆς Μάχης, χωρὶς ὑπολογίσιμη συμμαχικὴ ἐνίσχυση σὲ ὅπλα καὶ ἄλλα ἐφόδια τοῦ πολέμου, πού σὲ ἄλλες περιπτώσεις δόθηκαν σὲ γιγαντιαία κλίμακα.

Καὶ τώρα πού γράφεται σιγά-σιγά ἡ Ἱστορία τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ γίνεται γιὰ ὄλους ὁ ἀπολογισμὸς, εἶναι γνωστὰ καὶ ἀναγνωρίζονται γενικὰ τὸ μέγεθος καὶ ἡ σημασία τῆς συμβολῆς τῆς Ἑλλάδος στὴ Συμμαχικὴ Νίκη.

***

Ἡ Ἱστορία παραδέχεται ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ ΟΧΙ δὲν εἶχε τοπικὴ μόνον σημασία, ἀλλὰ πολὺ εὐρύτερες συνέπειες σὲ παγκόσμια κλίμακα.

Ἀξίζει, νομίζω, νὰ ἐπικαλεσθῶ ἐδῶ μιά ἀδιάσειστη μαρτυρία πού προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χίτλερ.

Μετὰ τὶς ἀποτυχίες τοῦ Φασισμοῦ στὴν Ἀλβανία καὶ προτοῦ κἂν δοκιμάσει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χίτλερ τὶς συνέπειες τῆς ἑλληνικῆς τόλμης, ἔστειλε στὸν Μουσσολίνι προσωπικὴ ἐπιστολή, γεμάτη πικρία καὶ ἀποδοκιμασία. Ἐγραφε ὁ Χίτλερ:

«Ἡ δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἔχει βαρυστάτας ψυχολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς συνεπείας. Ἡ Βουλγαρία, ἡ ὁποία ἀληθῶς ἐπεδείκνυεν ἤδη ὀλίγην

προθυμίαν ὅπως προσχωρήσῃ πρὸς ἡμᾶς, ἀποφεύγει τώρα πῆρως ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῆ ἡ παρομοίαν ἐνέργειαν. Ἐπίσης καὶ ἔναντι τῆς Ρωσσίας εἶναι δυσκολώτερον νὰ συμβιβάσωμεν τὰ συμφέροντα καὶ νὰ στρέψωμεν τὰς ρωσικὰς φιλοδοξίας πρὸς Ἀνατολᾶς. Ὁ κ. Μολότωφ, ἀντιθέτως, ἀφῆκε νὰ ὑπονοηθῆ ὅτι ἐνδιαφέρεται ὀλονὲν περισσότερο διὰ τὰ Βαλκάνια. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῆ ἡ ἐντύπωσις ἢ προκληθεῖσα εἰς τὴν Γιουγκοσλαυίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Γαλλίαν παρατηρεῖται ἀναμφιβόλως ἐνίσχυσις τῆς θέσεως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι συνιστοῦν ἐπιφυλακτικότητα καὶ οἱ ὅποιοι βεβαιοῦν ὅτι ἴσως ἡ τελευταία λέξις τοῦ πολέμου αὐτοῦ δὲν ἔχει λεχθῆ ἀκόμη.

Αἱ στρατιωτικαί, ἀφ' ἑτέρου συνέπειαι τῆς καταστάσεως αὐτῆς, Ντουτσε, εἶναι βαρύτεραι.»

Οἱ πικρὲς αὐτὲς προβλέψεις τοῦ Χίτλερ βγήκαν ὅλες σωστές.

Ἡ Γερμανία ἀναγκάστηκε, γιὰ νὰ περισώσῃ τὴν κατάστασιν, νὰ ἀναλάβῃ ἐκείνη ἄμεση δράσιν ἐν Βαλκάνια. Ἡ ἐνέργεια αὐτή, βιαστικὴ καὶ ἀπρογραμμάτιστη, εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀνατροπὴν τῶν σχεδίων τοῦ Χίτλερ καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν τυχῶν τοῦ πολέμου ἐν ὅλοις τὰ μέτωπα.

Στὸ ζωτικῆς σημασίας μέτωπο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ματαιώθηκαν ὀριστικὰ ἐχθρικὲς ἐνέργειαι ποὺ θὰ ἦσαν ἴσως κρίσιμες γιὰ τὸν ἀγῶνα.

Γνωστὰ εἶναι τὰ γερμανικὰ σχέδια γιὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἰράκ «ἐκ τῶν ἔνδον» μετὰ πραξικόπημα. Τὸ πραξικόπημα πράγματι ἐκδηλώθηκε. Ἡ γερμανικὴ βοήθεια, ὅμως, ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ ὁ Χίτλερ, δὲν μπόρεσε νὰ φτάσῃ. Τώρα γνωρίζομε, ὅτι τοὺς Ἰρακινούς φίλους τῆς, ἡ Γερμανία ἐμήνυσε, ὅτι ὁ πόλεμος ἐν Βαλκάνια τὴν ἀνάγκασε νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν ὑποσχέσιν τῆς. Αὐτὸ ἔδωσε τὸν καιρὸν ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν νὰ μεταφέρῃ μιὰ στρατιὰ ἐπὶ τὴν περιοχὴ καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν πετρελαιοπηγὴν τῆς Μουσσούλης. Ἡ Κρήτη — ὅπως εἶπε ὁ Ἀγγλὸς Στρατηγὸς — ἐστοίχισε ἐπὶ τὴν Γερμανίαν τὴν Συρίαν καὶ τὸ Ἰράκ.

Ἄλλῃ, ἀκόμη σπουδαιότερη καὶ ἄμεση συνέπεια τῆς γερμανικῆς ἐπιπομπῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ γνωστὴ ἐν ὅλοις ἀναβολὴ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ρωσσίας. Ὁ Χίτλερ ἀνακοίνωσεν ἐμπιστευτικῶς πρὸς τοὺς Στρατηγούς του ὅτι ἡ ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ ἀναβληθῆ «γιὰ τέσσαρις ἐβδομάδες». Στὴν πραγματικότητα χρειάστηκε μεγαλύτερη ἀναβολή, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ συναντήσῃ ὁ Χίτλερ στὴν ὁλοκλήρωσιν τῶν ὁλοκλήρων τῶν περιφερῶν καὶ ἀτεγκτο Στρατηγῶν χειμῶνα, ποὺ μπῆκε ἐπὶ τὴν μάχην πρὸ τοῦ τὰ χιλιετηρῶν στρατεύματα ἐπιτύχουν τοὺς πρώτους ἀντικειμενικοὺς τοὺς σκοποὺς, μετὰ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ ἡ Μόσχα. Εἶναι καλύτερα, ὅμως, νὰ ἀκούσωμεν τὴν ἐπιβεβαίωσιν αὐτῶν τῶν συμπερασμάτων ἀπὸ ξένους.

Ἴδου τί ἔλεγε τὸ 1942 ὁ τότε Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας:

«Ἀσχετῶς πρὸς ὅ,τι θὰ εἶπουν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ μέλλοντος, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦδε εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρώτη ἔδωκεν ἀληθινὸν μάθημα εἰς τὸν Μουσσολίνι, ὅτι αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως ἐναντίον τοῦ Ἀξονος εἰς τὴν Γιουγκοσλαυίαν, ὅτι αὐτὴ, μετὰ

τήν μικράν βοήθειαν πού ἐστάθημεν τότε ἱκανοὶ νὰ τῆς δώσωμεν, ἐκράτησε τοὺς Γερμανοὺς εἰς τὸ ἠπειρωτικόν τῆς ἔδαφος καὶ εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ ἕξ ἑβδομάδας, ὅτι αὐτὴ ἀνέτρεψε τὴν χρονολογικὴν σειρὰν ὄλων τῶν σχεδίων τοῦ Γερμανικοῦ Ἐπιτελείου καὶ οὕτω ἐπέφερε ριζικὴν μεταβολὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας του καὶ ἴσως εἰς τὴν ὅλην πορείαν τοῦ πολέμου».

Καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι ἄλλου Βρετανοῦ Ὑπουργοῦ:

«Ἄν ἡ Ἑλλάς ἐνέδιδεν εἰς τὸ τελεσίγραφον τοῦ Μουσολίνι, τὸ ἔργον τῆς ἀμύνης μας εἰς τὴν Αἴγυπτον θὰ καθίστατο πολὺ δυσχερέστερον. Ἡ Συρία, τὸ Ἰράκ, τὸ Ἰράν, ἡ Κύπρος θὰ καταλαμβάνοντο ἀπὸ τὸν Ἄξονα. Ἡ Τουρκία θὰ ἐκυκλώνετο. Αἱ πετρελαιοπηγαὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς θὰ ἦσαν εἰς τὴν διάθεσίν του. Ἡ ὀπισθία θύρα τοῦ Καυκάσου θὰ ἠνοίγετο δι' αὐτόν. Δὲν δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι θὰ ἐχάναμεν ὅλην τὴν Μέσην Ἀνατολήν, ἴσως δὲ καὶ αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἄν τὸ Στάλινγκραντ καὶ ὁ Καύκασος κρατοῦν σήμερον, τοῦτο δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀντίστασιν, τῆς ὁποίας ἐπωφελοῦμεθα οὕτω μετὰ τὴν πάροδον δύο ὀλοκλήρων ἐτῶν. Ὁ κόσμος, πραγματικά, δὲν δικαιούται νὰ λησμονήσῃ τὰ ἑλληνικὰ κατορθώματα κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην στιγμὴν».

Συμπέρασμα: Στὰ δύο μεγάλα καὶ ζωτικά τότε θέατρα τοῦ πολέμου, στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ στὸ Ρωσικὸ μέτωπο, ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἀποφασιστικὴ. Καὶ στὸν πάντοτε σημαντικὸ καὶ πρωταρχικὸ τομέα τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ ψυχολογικοῦ μετώπου, οἱ ἑλληνικὲς νίκες θὰ μείνουν γιὰ πάντα, σύμφωνα μὲ τὶς ἀναρίθμητες μαρτυρίες ὄσων πρωταγωνίστησαν στὴν παγκόσμια σύγκρουση, ὀρόσημο καὶ φωτεινὸς σταθμὸς μέσα στὸ σκοτάδι τῆς γενικῆς τότε ἠττοπαθείας τῶν λαῶν τῆς Ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης.

***

Πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὅμως, ἡ στρατιωτικὴ νίκη τοῦ 40 καὶ ἡ ἀκόμη μεγαλύτερη ἠθικὴ νίκη τοῦ 41, εἶχαν σημασίαν γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα. Στερέωσαν τὴν πίστη τῶν Ἑλλήνων στὰ πεπρωμένα τους, σὲ μιὰ στιγμὴ πού ἡ πίστη αὐτὴ, ὅπως ἔλεγα, ἐμοιαζε νὰ κλονίζεται. «Ἡ δάφνη γέμισε πολὺ αἷμα. Μὰ ἡ πέτρα ρίζωσε», λέει σὲ κάποιον στίχο του ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Ἀποδείξαμε ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι εἴμαστε πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπικριτὲς μας.

Πρέπει, ἄλλωστε, νὰ ὑπογραμμιστῇ ἰδιαίτερα ὅτι τὴν πρώτη μεγάλη νίκη τὴν κέρδισαν οἱ Ἕλληνες προτοῦ κἂν ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐχθρό. Τὴν κέρδισαν μὲ τὸ ὀλόφυχο ΟΧΙ καὶ τὴν Ἐνότητα, τὴν ἄρρηκτη Ἐνότητα, ἀπαράιτητη στὸ ἔθνος γιὰ νὰ στηρίξῃ αὐτὴ τὴ βαρεῖα ἱστορικὴ ἀπόφαση, πού εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἐνδοξότερες στιγμὲς τῆς ἱστορίας μας.

Ἐξάιρεση σ' αὐτὴ τὴν ἄρρηκτη ἐθνικὴ ἐνότητα στάθηκε ὁ τότε ἀρχηγὸς τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, πού ἀποκάλεσε σὲ γραπτά του «ἡμπεριαλιστικὸν πόλεμον» τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων στὴν ἄδικη φασιστικὴ ἐπιβουλὴ.

Ἡ ἐξάιρεση αὐτὴ — ὅσο καὶ ἂν εἶναι θλιβερὴ — δὲν εἶχε, φυσικά, καμ-

μιὰ ἀπήχηση καὶ καμμιὰ συνέπεια στὴν ὀλόψυχη συμμετοχὴ ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἑλλήνων στὸν ἀγῶνα.

Γιὰ τὴν ζηλευτὴ ἐθνικὴ ἐνότητα τοῦ 40 ἀξίζει, νομίζω, νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴ μαρτυρία τοῦ τότε Πρεσβευτοῦ τῆς Γερμανίας στὴν Ἑλλάδα. Ἐπιμένω ἐπιτηδες σὲ μαρτυρίες τῶν τότε ἀντιπάλων μας. Ἄν εἶχαμε χρόνο θὰ διάβαζα καὶ ἄλλα συγκινητικὰ σημεῖα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔκθεση τοῦ Πρίγκηπος Φὼν Ἐρμπαχ, ποὺ ὑπογραμμίζει στὴν Κυβέρνησή του τὸ νόημα τῶν Ἀγῶνων τοῦ 1821 καὶ τὸν ὀργανικὸ σύνδεσμο ἀνάμεσα σὲ κείνους τοὺς ἀγῶνες καὶ στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα τοῦ 40.

Ἔγραφε ὁ Γερμανὸς Πρόεδρος:

«Δεκατέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξακολουθεῖ. Δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία, ὅτι ὁ λαὸς χαρακτηρίζει τὸν πόλεμον αὐτὸν ὡς ἰδικόν του πόλεμον καὶ κατέχεται ἀπὸ τὸ αἶσθημα ὅτι ἀγωνιζόμενος ὑπηρετεῖ τὸ Δίκαιον. Δι' ἓνα πτωχὸν λαόν, ὁ ὁποῖος μόλις πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐθυσίασθη σύσσωμος καὶ ἐπροτίμησε τὴν πλήρη ἀθλιότητα προκειμένου νὰ ζήσῃ ἐλεύθερος, ἡ ἐθνικὴ του ἀνεξαρησία, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἄπορως ἀσυγχρόνιστος, δὲν εἶναι ἔννοια χωρὶς περιεχόμενον...

«Αἱ ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ληφθοῦν τελικῶς εἰς τὴν Γερμανίαν δι' αὐτὸν τὸν λαόν, θὰ πρέπει νὰ βασιζονται ἀνυπερθέτως ἐπὶ δύο βασικῶν προϋποθέσεων: Ἐπὶ τῆς γνώσεως τῆς καθόλου ψυχικῆς διαρθρώσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων τῶν Ἑλλήνων. Ἐπιβάλλεται, ἀντιθέτως, δυσπιστία ἔναντι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀσυμπαιδῶν δι' αὐτοὺς πραγματικῶν γεγονότων τὰ προσωπικὰ των συμφέροντα.»

Ἀξιοσημεῖωτα λόγια δείχνουν πόσο γελιοῦνται ὅσοι ξεχνοῦν τὴν ψυχικὴ ἀντοχὴ, τὸ σθένος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Ἡ Ἑλλὰς ἀντιστάθηκε νικηφόρα στὸ Φασισμό. ἀντιστάθηκε ἀποφασιστικὰ στὸν Ἄξονα.

Καὶ ἀναζητοῦν πολλοί, ὡς σήμερα, τὰ αἴτια τῆς ἀπροσδόκητης, γι' αὐτούς, τῆς ἐκπληκτικῆς νίκης.

Γιὰ μᾶς, ὅμως, δὲν ὑπάρχει ἐκπληξή, δὲν ὑπάρχει ἀναζήτηση. Ἡ ἀπάντηση βγαίνει μόνη της ἀπὸ τὴν ἔνδοξη ἐθνικὴ μας παράδοση. Αὐτὴ ἡ παράδοση, παντοδύναμη καὶ ἀκατάλυτη, φανερώθηκε μονομιᾶς στὶς 28 Ὀκτωβρίου.

Τὸ τί ἔγινε ἐκείνη τὴ μέρα δὲν λέγεται. Ξεκινήσαμε ὅλοι χαρούμενοι γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἱεροῦ χρέους. Τὰ τραῦμα στὴν Ἀθήνα, σημαιοστόλιστα, κουβαλοῦσαν στίβα ἀνοικτόκαρδους στρατιῶτες ποὺ σπύδανε γιὰ τοὺς στρατῶνες. Προκαλοῦν μέχρι σήμερα ὑπερηφάνεια καὶ συγκίνηση οἱ φωτογραφίες ἐκείνης τῆς μέρας, ποὺ δείχνουν τὸν Λαὸ σὲ ὑπέροχο πατριωτικὸ ἐνθουσιασμό.

Στὶς ἐπαρχίες οἱ γεωργοί, οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ ναυτικοὶ τρέξανε στὸ καθῆκον, ποὺ ὅλοι νοιώθανε μέσα τους. Ὅλοι βοήθησαν μὲ κάθε τρόπο.

Στὰ τραχειὰ χιονισμένα καὶ λασπωμένα βουνὰ τῆς Ἡπείρου πολεμήσαμε ὅλοι σκληρά, ἀποφασισμένοι «μέχρις ἐσχάτων». Δεῖξαμε ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ

φυλετική μας ισχυρή βούληση, την βιολογική μας άνοχη και άνωτερότητα. Κρατήσαμε άρρηκτη έθνική ένότητα. Αυτό είναι πολύ σημαντικό: άρρηκτη έθνική ένότητα. Και τὸ θαῦμα ἔγινε! Μέσα στην τιτανομαχία τῆς Οἰκουμένης, τὰ ἑλληνικά ὄπλα στεφάνωσε ἡ πρώτη νίκη ἐναντίον τῆς ὤμῆς βίας. Ὑποκλίθηκε ὁ Κόσμος — ἀκόμη καὶ οἱ ἀντίπαλοι — μπροστά στο ἀνυπέρβλητο κατόρθωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Ἑλλάς ξανάγινε πρωτοπόρος στὸν παγκόσμιο ἀγῶνα γιὰ τὴν Ἑλευθερία. Πρωτοπόρος ἐναντίον τοῦ Φασισμοῦ. Πρωτοπόρος ἐναντίον τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ κάθε μορφῆς.

Ἡ Ἑλλάς, πού ξεκίνησε στὴ νέα της περίοδο, μικρὴ καὶ αἱματοβαμμένη, μὲ πρωτεύουσα τὸ ἔρειπωμένο μικρὸ Ναύπλιο, ἡ Ἑλλάς πού ἀφιερῶθηκε ἕνα ὀλόκληρο αἰῶνα σὲ ἀδιάκοπους ἀνισους ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὑπόδουλου γένους, ἡ Ἑλλάς αὐτῆ, παρ' ὅλη τὴν ἑκατοντάχρονη αἱμορραγία, ἔδωσε καὶ τὴν περιλαμπρὴ νίκη τοῦ 40.

Στὴν ἐπιτύμβια πλάκα τοῦ μεγάλου μας Αἰσχύλου, οἱ Ἕλληνες, οἱ παλαιοί, — μᾶς λείπει ἕνας ποιητῆς — χάραξαν τοῦτο μόνο: Ὅτι πολέμησε στὸν Μαραθῶνα. Αὐτὸς ἦταν ὁ μόνος ἀξιωματημένος τίτλος πού οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν στὸν ὑπέροχο δραματογράφο τους. Ἀπ' ὅλο τὸ λαμπρὸ ἔργο τῆς ζωῆς του αὐτὸ μόνο: «Πολέμησε στὸν Μαραθῶνα» ἔταξαν οἱ Ἕλληνες στὸν Αἰσχύλο σὰν ὑπεροφημία του στοὺς αἰῶνες.

Καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ τῆς ψυχικῆς ὑπεροχῆς, τοῦ πρωταρχικοῦ χρέους γιὰ τὴν Πατρίδα, δὲν εἶναι παροδικό. Εἶναι μόνιμο στοιχεῖο στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι παροῦσα δύναμη. Εἶναι σταθερὸ καὶ ἀποφασιστικὸ δεδομένο, πού ὅλοι πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τους — καὶ τὸ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τους — προτοῦ σκεφθοῦν κἂν νὰ ἐμπλακοῦν σὲ παράφρονες περιπέτειες, σὰν καὶ αὐτὲς τοῦ ἀρματομένου ὡς τὰ δόντια Φασισμοῦ.

Ἡ χαλυβδωμένη ψυχὴ καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐγγύηση Ἑλευθερίας.

Ἡ Πατρίδα μας προχωρεῖ πρὸς τὸ μέλλον μὲ αὐτοπεποίθηση καὶ μὲ συνέπεια πρὸς τίς ὑψηλὲς καὶ ἀκατάλυτες ἐθνικὲς της ἀρχές, πού τίς ἐπικυρώνει κάθε τόσο μὲ περιλαμπρὴ πράξη.

Μέσα στὴ σημερινὴ διεθνὴ ἀβεβαιότητα, μέσα στὴν ἀγωνία τοῦ κόσμου μπροστά στὴ νέα ἀπειλὴ τῆς βίας, τὰ ἐθνικὰ μας ἰδανικὰ στέκουν ὀρόσημο φαινὸ γιὰ ὅλους.

Ἐχθρὸς κάθε τυρανίας, ἀντίπαλος κάθε ὀλοκληρωτισμοῦ, ὁ Ἕλληνας μένει πιστὸς στὴ μεγάλη ρῆση τῶν προγόνων του:

«Τὸ γὰρ εὐδαμον ἐλεύθερον καὶ τὸ ἐλεύθερον εὐψυχον».

—Γιὰ νὰ εἶσαι εὐτυχὴς πρέπει νὰ εἶσαι ἐλεύθερος καὶ γιὰ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος πρέπει νὰ εἶσαι γενναῖος. *

* Σημείωσις: Ὁ συνάδελφος Ἄγγελος Βλάχος μεταφράζει ἀκριβέστερα: «Εὐτυχία θὰ πῆ ἐλευθερία καὶ ἐλευθερία σημαίνει ἀνδρεία.»

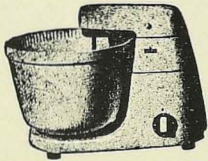

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ ΛΤΔ.

Χωρίς Λεφτά;

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΛΕΜΕΣΟΣ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ
ΛΑΡΝΑΚΑ
ΜΟΡΦΟΥ

BRUNN
«ΟΙΚΙΑΚΑ
MIXERS»

GALA

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ
10 ΤΥΠΩΝ
ΑΥΤΟΜΑΤΑ - ΗΜΙΑΥΤΟΜΑΤΑ

**Parkinson
Cowan** [PC]

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΓΚΑΖΙΟΥ

«ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ»
10ΕΤΗΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ

SMEG

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΙΣ

Pam

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

PHONO LA

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΟΔΕΛΛΩΝ
25'' ΕΓΧΡΩΜΕΣ

ΨΥΓΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΑ

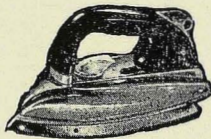
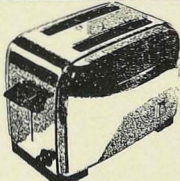
(ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΝ
ΘΑΛΑΜΟΝ)

IGNIS

ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ
12,000 ΨΥΓΕΙΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

GALA

ΨΥΓΕΙΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ - ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΣΙΔΗΡΑ - ΚΑΠΗΡΟΘΗΚΕΣ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΥΣΕΩΣ

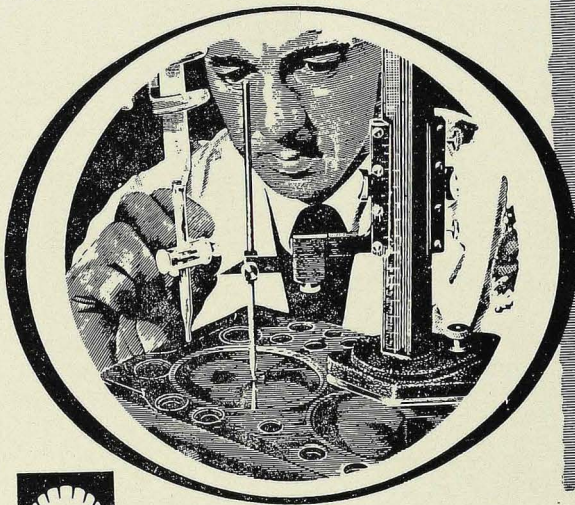
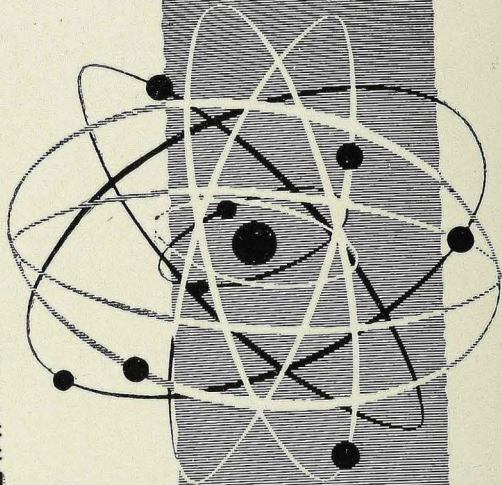
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ I
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ I

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Η ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΜΙΑΣ ΚΑΛΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

πέρα από το άνθρώπινο μάτι.....

Με τα ραδιοϊσότοπα ο άνθρωπος απέκτησε την υπερφυσική δύναμη να βλέπη περισσότερο από τη δυνατότητα του ματιού.. Οι επιστήμονες της SHELL χρησιμοποιούν τα ραδιοϊσότοπα σε κάθε στάδιο παραγωγής, σε κάθε έλεγχο.. Στην ανάμιξη των χημικών προσθέτων για τη βελτίωση της βενζίνης.. Στην παραγωγή των όρυκτελαίων για τον καθορισμό της λιπαντικής τους ικανότητας....

Πρωτοπόρος στην επιστημονική και τεχνική πρόοδο.